

Konstitutionsutskottets betänkande 2021/22:KU29

Fri- och rättigheter m.m.

Sammanfattning

Utskottet föreslår ett tillkännagivande till regeringen med anledning av motionsyrkanden som rör utländsk finansiering av religiös verksamhet i Sverige. Enligt utskottets mening bör en utredning få i uppdrag att överväga möjliga åtgärder för att förhindra sådan utländsk finansiering av religiös verksamhet i Sverige som syftar till att sprida extremism och icke-demokratiska budskap. Motionsyrkandena föreslås bifallas delvis.

Utskottet föreslår att riksdagen avslår övriga motionsyrkanden från allmänna motionstiden 2021/22. Yrkandena handlar om fri- och rättigheter och om förebyggande av våldsbejakande extremism.

I betänkandet finns 36 reservationer (M, SD, C, V, KD, L, MP) och ett särskilt yttrande (V).

Behandlade förslag

Cirka 100 yrkanden i motioner från allmänna motionstiden 2021/22.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut	4
Redogörelse för ärendet	9
Utskottets överväganden	10
Fri- och rättigheter	10
Inledning	10
Förbud mot slöja	14
Förbud mot böneutrop m.m.	21
Hot och våld på grund av trosuppfattning	25
Trossamfundens trygghets- och säkerhetsarbete	29
Förbud mot vissa muslimska kulturyttringar i offentligt finansierad verksamhet	31
Förbud mot samröre med terroristorganisation m.m.	37
Negativ föreningsfrihet	41
Återkallelse av medborgarskap m.m.	44
Diskriminering	49
Juridiskt kön	52
Hbtq-personers mänskliga rättigheter i Europa	57
Skyddet av äganderätten	62
Förstärkningar av rättighetsskyddet i regeringsformen	66
Rättighetsskydd mellan enskilda	73
Uniformsförbud	75
Militieombudsman	79
Institutet för mänskliga rättigheter	80
Värdekommission	81
Europadomstolens klagofrist	83
Skydda djurens intressen	85
Förebyggande av våldsbejakande extremism	87
Inledning	87
Motverka extremism genom kunskap	93
Nationell handlingsplan och lokalt förebyggande arbete	95
Stöd till närstående och myndighetspersonal	99
Utländsk finansiering av religiös verksamhet	101
Reservationer	108
1. Förbud mot slöja, punkt 1 (M)	108
2. Förbud mot slöja, punkt 1 (SD)	109
3. Förbud mot slöja, punkt 1 (KD)	110
4. Förbud mot böneutrop m.m., punkt 2 (SD)	111
5. Hot och våld på grund av trosuppfattning, punkt 3 (M)	112
6. Trossamfundens trygghets- och säkerhetsarbete, punkt 4 (M)	113
7. Trossamfundens trygghets- och säkerhetsarbete, punkt 4 (C)	113
8. Förbud mot vissa muslimska kulturyttringar i offentligt finansierad verksamhet, punkt 5 (SD)	114
9. Förbud mot samröre med terroristorganisation m.m., punkt 6 (KD) ..	115
10. Negativ föreningsfrihet, punkt 7 (M)	115
11. Återkallelse av medborgarskap m.m., punkt 8 (M)	116
12. Återkallelse av medborgarskap m.m., punkt 8 (SD)	117
13. Återkallelse av medborgarskap m.m., punkt 8 (KD)	118
14. Diskriminering, punkt 9 (M)	119

15. Diskriminering, punkt 9 (SD).....	120
16. Diskriminering, punkt 9 (C)	121
17. Diskriminering, punkt 9 (L).....	122
18. Juridiskt kön, punkt 10 (C).....	122
19. Juridiskt kön, punkt 10 (V).....	123
20. Juridiskt kön, punkt 10 (L)	124
21. Juridiskt kön, punkt 10 (MP).....	124
22. Hbtq-personers mänskliga rättigheter i Europa, punkt 11 (L)	125
23. Skyddet av äganderätten, punkt 12 (M).....	126
24. Skyddet av äganderätten, punkt 12 (C).....	126
25. Förstärkning av rättighetsskyddet i regeringsformen, punkt 13 (M).....	127
26. Rättighetsskydd mellan enskilda, punkt 14 (M)	128
27. Militieombudsman, punkt 16 (L).....	129
28. Institutet för mänskliga rättigheter, punkt 17 (MP)	129
29. Europadomstolens klagofrist, punkt 19 (SD).....	130
30. Skydda djurens intressen, punkt 20 (MP).....	131
31. Motverka extremism genom kunskap, punkt 21 (M).....	131
32. Nationell handlingsplan och lokalt förebyggande arbete, punkt 22 (SD)	132
33. Nationell handlingsplan och lokalt förebyggande arbete, punkt 22 (C)	132
34. Nationell handlingsplan och lokalt förebyggande arbete, punkt 22 (KD)	133
35. Stöd till närstående och myndighetspersonal, punkt 23 (SD)	133
36. Stöd till närstående och myndighetspersonal, punkt 23 (L).....	134
Särskilt yttrande	135
Utländsk finansiering av religiös verksamhet, punkt 24 (V)	135
<i>Bilaga</i>	
Förteckning över behandlade förslag	136
Motioner från allmänna motionstiden 2021/22	136

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Förbud mot slöja

Riksdagen avslår motionerna

2021/22:80 av Amineh Kakabaveh (-) yrkande 8,

2021/22:82 av Amineh Kakabaveh (-) yrkande 1,

2021/22:688 av Mats Nordberg (SD),

2021/22:986 av Richard Jomshof (SD),

2021/22:994 av Richard Jomshof (SD),

2021/22:1957 av Ellen Juntti m.fl. (M),

2021/22:2485 av Robert Halef (KD),

2021/22:2513 av Alexandra Anstrell m.fl. (M),

2021/22:2526 av Adam Martinen m.fl. (SD) yrkandena 4 och 5,

2021/22:2542 av Patrick Reslow m.fl. (SD) yrkande 14,

2021/22:2545 av Patrick Reslow m.fl. (SD) yrkande 9,

2021/22:2562 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkandena 8 och 9,

2021/22:4033 av Ulf Kristersson m.fl. (M) yrkande 17,

2021/22:4163 av Christian Carlsson m.fl. (KD) yrkande 21 och

2021/22:4210 av Sofia Damm m.fl. (KD) yrkandena 50 och 51.

Reservation 1 (M)

Reservation 2 (SD)

Reservation 3 (KD)

2. Förbud mot böneutrop m.m.

Riksdagen avslår motionerna

2021/22:288 av Jonas Andersson i Skellefteå (SD),

2021/22:335 av Markus Wiechel m.fl. (SD),

2021/22:912 av Richard Jomshof m.fl. (SD),

2021/22:1146 av Hans Eklind (KD),

2021/22:2526 av Adam Martinen m.fl. (SD) yrkande 6 och

2021/22:2990 av Christian Carlsson (KD).

Reservation 4 (SD)

3. Hot och våld på grund av trosuppfattning

Riksdagen avslår motionerna

2021/22:216 av Julia Kronlid m.fl. (SD) yrkande 2,

2021/22:1709 av Magnus Jacobsson (KD),

2021/22:2117 av Lars Adaktusson (KD) och

2021/22:3792 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 2.

Reservation 5 (M)

4. Trossamfundens trygghets- och säkerhetsarbete

Riksdagen avslår motionerna

2021/22:3224 av Alireza Akhondi m.fl. (C) yrkande 19,

2021/22:3509 av Annie Lööf m.fl. (C) yrkande 29,

2021/22:3789 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 7 och

2021/22:3792 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 7.

Reservation 6 (M)

Reservation 7 (C)

5. Förbud mot vissa muslimska kulturyttringar i offentligt finansierad verksamhet

Riksdagen avslår motion

2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 3.

Reservation 8 (SD)

6. Förbud mot samröre med terroristorganisation m.m.

Riksdagen avslår motionerna

2021/22:245 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkande 3 och

2021/22:4191 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 5.

Reservation 9 (KD)

7. Negativ föreningsfrihet

Riksdagen avslår motion

2021/22:3793 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 8.

Reservation 10 (M)

8. Återkallelse av medborgarskap m.m.

Riksdagen avslår motionerna

2021/22:245 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkandena 1 och 2,

2021/22:991 av Richard Jomshof (SD) yrkandena 2 och 3,

2021/22:1067 av Ann-Sofie Lifvenhage (M),

2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 17,

2021/22:2551 av Jonas Andersson i Skellefteå m.fl. (SD) yrkande 9,

2021/22:2980 av Christian Carlsson (KD) yrkande 4,

2021/22:3292 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 9,

2021/22:3598 av Lars Beckman (M),

2021/22:3644 av Lars Püss m.fl. (M),

2021/22:3783 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 19,

2021/22:3789 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 4,

2021/22:3793 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 12,

2021/22:3843 av Maria Malmer Stenergard m.fl. (M) yrkandena 7 och 8,

2021/22:3884 av Robert Halef (KD) yrkande 4 och

2021/22:4214 av Hans Eklind m.fl. (KD) yrkandena 54–56.

Reservation 11 (M)

*Reservation 12 (SD)**Reservation 13 (KD)***9. Diskriminering**

Riksdagen avslår motionerna

2021/22:3217 av Per Schöldberg m.fl. (C) yrkande 1.3,

2021/22:3289 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 3,

2021/22:3292 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkandena 3 och 4,

2021/22:3793 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 14 och

2021/22:4004 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkande 14.

*Reservation 14 (M)**Reservation 15 (SD)**Reservation 16 (C)**Reservation 17 (L)***10. Juridiskt kön**

Riksdagen avslår motionerna

2021/22:466 av Mia Sydow Mölleby m.fl. (V),

2021/22:3520 av Martina Johansson m.fl. (C) yrkande 57,

2021/22:4004 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkande 12 och

2021/22:4093 av Nicklas Attefjord och Emma Hult (båda MP) yrkande 5.

*Reservation 18 (C)**Reservation 19 (V)**Reservation 20 (L)**Reservation 21 (MP)***11. Hbtq-personers mänskliga rättigheter i Europa**

Riksdagen avslår motion

2021/22:4004 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkande 19.

*Reservation 22 (L)***12. Skyddet av äganderätten**

Riksdagen avslår motionerna

2021/22:580 av Jan Ericson (M),

2021/22:851 av Mats Green (M),

2021/22:3058 av Kjell Jansson (M),

2021/22:3217 av Per Schöldberg m.fl. (C) yrkande 1.2 och

2021/22:3793 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 13.

*Reservation 23 (M)**Reservation 24 (C)***13. Förstärkningar av rättighetsskyddet i regeringsformen**

Riksdagen avslår motion

2021/22:3793 av Karin Enström m.fl. (M) yrkandena 5 och 6.

*Reservation 25 (M)***14. Rättighetsskydd mellan enskilda**

Riksdagen avslår motion
2021/22:3793 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 7.

*Reservation 26 (M)***15. Uniformsförbud**

Riksdagen avslår motion
2021/22:727 av Dag Larsson (S).

16. Militieombudsman

Riksdagen avslår motion
2021/22:3386 av Allan Widman m.fl. (L).

*Reservation 27 (L)***17. Institutet för mänskliga rättigheter**

Riksdagen avslår motion
2021/22:4102 av Camilla Hansén m.fl. (MP) yrkande 10.

*Reservation 28 (MP)***18. Värdekommission**

Riksdagen avslår motion
2021/22:2116 av Lars Adaktusson (KD).

19. Europadomstolens klagofrist

Riksdagen avslår motion
2021/22:2577 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkande 1.

*Reservation 29 (SD)***20. Skydda djurens intressen**

Riksdagen avslår motion
2021/22:4061 av Elisabeth Falkhaven m.fl. (MP) yrkande 19.

*Reservation 30 (MP)***21. Motverka extremism genom kunskap**

Riksdagen avslår motionerna
2021/22:3450 av Marléne Lund Kopparklint (M) och
2021/22:3792 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 3.

*Reservation 31 (M)***22. Nationell handlingsplan och lokalt förebyggande arbete**

Riksdagen avslår motionerna
2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 7,
2021/22:3579 av Johan Hedin m.fl. (C) yrkande 77 och

2021/22:4191 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 1.

Reservation 32 (SD)

Reservation 33 (C)

Reservation 34 (KD)

23. Stöd till närstående och myndighetspersonal

Riksdagen avslår motionerna

2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkandena 8 och 9 samt

2021/22:3984 av Johan Pehrson m.fl. (L) yrkande 4.

Reservation 35 (SD)

Reservation 36 (L)

24. Utländsk finansiering av religiös verksamhet

Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om en utredning om utländsk finansiering av religiös verksamhet i Sverige och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen delvis motionerna

2021/22:80 av Amineh Kakabaveh (-) yrkande 12,

2021/22:995 av Richard Jomshof (SD) yrkandena 1 och 2,

2021/22:2465 av Aron Emilsson m.fl. (SD) yrkande 5,

2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 2,

2021/22:2980 av Christian Carlsson (KD) yrkande 2,

2021/22:3224 av Alireza Akhondi m.fl. (C) yrkande 20,

2021/22:3783 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 18,

2021/22:3789 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 3,

2021/22:3965 av Johan Pehrson m.fl. (L) yrkande 56 och

2021/22:4191 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 6.

Stockholm den 31 maj 2022

På konstitutionsutskottets vägnar

Karin Enström

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Karin Enström (M), Hans Ekström (S), Marie Granlund (S), Lars Jilmstad (M), Matheus Enholm (SD), Per-Arne Håkansson (S), Ida Drougge (M), Fredrik Lindahl (SD), Laila Naraghi (S), Tuve Skånberg (KD), Lars Andersson (SD), Camilla Hansén (MP), Erik Ottoson (M), Alexander Ojanne (S), Linda Modig (C), Jessica Wetterling (V) och Nina Lundström (L).

Redogörelse för ärendet

I betänkandet behandlar konstitutionsutskottet 100 motionsyrkanden från allmänna motionstiden 2021/22. Betänkandet är uppdelat i två delar: i den första delen av betänkandet behandlas yrkanden som handlar om fri- och rättigheter och i den andra delen behandlas yrkanden som handlar om förebyggande av våldsbejakande extremism.

Motionsyrkandena rör frågor om förbud mot slöja, förbud mot böneutrop, hot och våld på grund av trosuppfattning, trossamfundens trygghets- och säkerhetsarbete, förbud mot vissa muslimska kulturyttringar, förbud mot samöre med terroristorganisationer, negativ föreningsfrihet, återkallelse av medborgarskap, diskriminering, juridiskt kön, hbtq-personers mänskliga rättigheter, skyddet av äganderätten, förstärkningar av rättighetsskyddet i regeringsformen, rättighetsskydd mellan enskilda, uniformsförbud, militieombudsman, Institutet för mänskliga rättigheter, värdekommission, Europadomstolens klagofrist samt skydda djurens intressen. Dessa yrkanden behandlas i den första delen av betänkandet.

I den andra delen behandlas yrkanden om kunskapscentrum mot våldsbejakande extremism, nationell handlingsplan, stöd till närstående och myndighetspersonal samt utländska bidrag till svenska trossamfund.

Utskottets överväganden

Fri- och rättigheter

Inledning

Regeringsformen

Enligt 1 kap. 2 § regeringsformen ska den offentliga makten utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. Den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd ska vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten. Det allmänna ska särskilt trygga rätten till arbete, bostad och utbildning samt verka för social omsorg och trygghet och goda förutsättningar för hälsa.

Det allmänna ska främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer, verka för att demokratis idéer blir vägledande inom samhällets alla områden och värna den enskildes privatliv och familjeliv. Det allmänna ska vidare verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället och för att barns rätt tas till vara. Det allmänna ska motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person.

Det samiska folkets och etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas.

Bestämmelserna i 1 kap. 2 § regeringsformen ger, till skillnad från reglerna i 2 kap. om de grundläggande fri- och rättigheterna, inte upphov till några rättigheter för den enskilde. Dessa bestämmelser är inte rättsligt bindande utan anger målsättningen för samhällsverksamhetens inriktning. Stadgandets främsta funktion är att ålägga det allmänna att positivt verka för att målsättningarna i största möjliga utsträckning förverkligas. Den enskilde kan alltså inte med stöd av 1 kap. 2 § regeringsformen begära en domstols ingripande mot det allmänna; hur det allmänna lever upp till målsättningarna kan enbart bli föremål för politisk kontroll. Stadgandet kan dock få rättslig betydelse som tolkningsdata vid tillämpningen av olika rättsregler.

I 2 kap. regeringsformen finns bestämmelser om de grundläggande fri- och rättigheterna. Kapitlet inleds med en beskrivning i 1 § av de s.k. positiva opinionsfriheterna: yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten, demonstrationsfriheten, föreningsfriheten och religionsfriheten.

De s.k. negativa opinionsfriheterna behandlas i 2 § och innebär ett skydd mot tvång från det allmänna att ge till känna sin åskådning i politiska, religiösa, kulturella eller andra sådana hänseenden. I bestämmelsen anges också att det

allmänna inte får tvinga någon att tillhöra sammanslutningar för sådana åskådningar eller att delta i demonstrationer och dylikt.

Kapitlet innehåller också bestämmelser om skydd mot registreringar enbart på grund av politisk åskådning (3 §), förbud mot dödsstraff (4 §), förbud mot kroppsstraff och tortyr (5 §), skydd mot kroppsvisitation och andra påtvingade ingrepp samt skydd mot betydande intrång i den personliga integriteten (6 §), förbud mot landsförvisning och skydd för medborgarskap (7 §), rörelsefrihet (8 §), rätt till domstolsprövning vid frihetsberövande (9 §), förbud mot retroaktiva straff- och skattelagar (10 §), rätt till offentlig rättegång och förbud mot att inrätta domstol för en redan begången gärning (11 §).

Vidare finns bestämmelser om skydd mot diskriminering (12 och 13 §§), som innebär att lagar och andra föreskrifter inte får innebära att någon missgynnas därför att han eller hon tillhör en minoritet med hänsyn till etniskt ursprung, hudfärg eller liknande eller med hänsyn till sexuell läggning eller kön. När det gäller gällande diskriminering på grund av kön finns ett undantag för de fall då en lag eller annan föreskrift utgör ett led i strävanden att åstadkomma jämställdhet mellan män och kvinnor eller avser värnplikt eller motsvarande tjänsteplikt.

Föreskrifter om möjligheterna att göra begränsningar i fri- och rättigheterna finns i 20–25 §§. Begränsningar får endast göras för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. En begränsning får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen som en av folkstyrelsens grundvalar. En begränsning får inte göras enbart på grund av politisk, religiös eller kulturell eller annan sådan åskådning.

Vidare innehåller 2 kap. regeringsformen bestämmelser om rätten till fackliga stridsåtgärder (14 §), egendomsskydd och allemansrätt (15 §), upphovsrätt (16 §), närings- och yrkesfrihet (17 §) och rätten till utbildning (18 §). Fri- och rättighetsregleringen i 2 kap. gäller till stor del även till förmån för utläningar som vistas i Sverige (25 §).

I kapitlet anges också att lagar eller andra föreskrifter inte får meddelas i strid med Sveriges åtaganden enligt Europakonventionen (19 §).

Det skydd för fri- och rättigheter som ges i 2 kap. regeringsformen gäller gentemot det allmänna och inte mellan enskilda. Bestämmelserna om fackliga stridsåtgärder och om upphovsrätt kan dock ses som undantag från detta.

Europakonventionen

Den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) och vissa ändrings- och tilläggsprotokoll till konventionen införlivades 1994 med svensk rätt genom lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Europakonventionen är uppdelad i tre avdelningar där fri- och rättigheter behandlas i avdelning I (artiklarna 2–18).

Konventionen innehåller bestämmelser om rätten till liv (artikel 2), förbud mot tortyr samt omänsklig och förnedrande behandling och bestraffning (artikel 3), förbud mot slaveri, trældom och tvångsarbete (artikel 4), rätten till frihet och personlig säkerhet (artikel 5), rätten till domstolsprövning och en rättssäker process (artikel 6), förbud mot att döma till straff utan stöd i lag och mot retroaktiva straffdomar (artikel 7), rätten till skydd för privat- och familjeliv, hem och korrespondens (artikel 8), rätten till tanke-, samvets- och religionsfrihet (artikel 9), rätten till yttrandefrihet (artikel 10), rätten till församlings- och föreningsfrihet (artikel 11), rätten att ingå äktenskap (artikel 12), rätten till ett effektivt rättsmedel (artikel 13) och förbud mot diskriminering (artikel 14).

I artiklarna 15–18 regleras möjligheterna för staterna att i vissa situationer göra inskränkningar i rättigheterna.

Europadomstolen

Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna, ofta kallad Europadomstolen, består av en domare från varje medlemsstat i Europarådet. Domstolens uppgift är att granska påstådda brott mot Europakonventionen. Europarådets ministerkommitté övervakar sedan att besluten följs i medlemsstaterna.

Om en enskild anser att svenska staten har kränkt hans eller hennes rättigheter enligt Europakonventionen är det i första hand svenska domstolar eller myndigheter som ska pröva om en kränkning har ägt rum. Klaganden måste i de flesta fall ha fört sin sak ända till den högsta instansen, normalt Högsta domstolen eller Högsta förvaltningsdomstolen, innan ärendet kan tas till Europadomstolen. Europadomstolen är inte överinstans till nationella domstolar och myndigheter och kan därför inte upphäva deras domar eller beslut. Europadomstolens domar är emellertid bindande för medlemsstaterna. Europadomstolen kan också döma ut ett skadestånd till en enskild.

EU:s anslutning till Europakonventionen

Det framgår av artikel 6.2 i fördraget om Europeiska unionen (EU-fördraget) att EU ska ansluta sig till Europakonventionen. Avsikten är att det ska bli möjligt för enskilda och stater att inför Europadomstolen påtala att en rättsakt i EU eller EU:s egen rättstillämpning strider mot Europakonventionen.

Ett utkast till anslutningsfördrag mellan EU och Europarådets medlemsstater har förhandlats fram och remitterades sommaren 2013 till EU-domstolen för yttrande. EU-domstolen yttrade sig i december 2014. Enligt yttrandet var utkastet till anslutningsavtal på flera punkter inte förenligt med EU:s fördrag. Domstolen påminde i sitt yttrande bl.a. om EU-rättens unika karaktär –

särskild och självständig i förhållande till både nationella rättsordningar och folkkrätten.

Efter att EU-domstolen underkände utkastet till anslutningsavtal har arbetet inriktats på att internt inom EU försöka hitta lösningar på domstolens invändningar. Enligt information till utskottet den 17 februari 2022 presenterade kommissionen i juni 2019 ett förslag till helhetslösning på invändningarna som diskuterades på arbetsgruppsnivå inom rådet. Detta resulterade i att rådet i oktober 2019 antog kompletterande förhandlingsdirektiv och uttryckte sitt stöd för att förhandlingarna om anslutningsavtalet mellan EU och Europarådet snabbt skulle återupptas.

Förhandlingarna mellan EU och Europarådet återupptogs i slutet av september 2020 i Strasbourg.

EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna

Stadgans räckvidd fastställs i artikel 51, där det anges bl.a. att bestämmelserna riktar sig till unionens institutioner och organ samt till medlemsstaterna endast när dessa tillämpar unionsrätten.

Stadgan medför inte någon ny befogenhet eller ny uppgift för unionen. I artikel 52.3 förklaras att i den utsträckning stadgan omfattar rättigheter som motsvarar sådana som garanteras av Europakonventionen ska de ha samma innebörd och räckvidd som i konventionen, men bestämmelsen hindrar inte unionsrätten från att tillförsäkra ett mer långtgående skydd.

Stadgan innehåller medborgerliga och politiska rättigheter med bl.a. Europakonventionen och gemensamma konstitutionella traditioner som förebild samt ekonomiska och sociala rättigheter. Rättigheterna sammanfattas i sex kapitel:

1. Värdighet
2. Friheter
3. Jämlikhet
4. Solidaritet
5. Medborgarnas rättigheter
6. Rättskipning.

Enligt artikel 6.1 i EU-fördraget ska unionen erkänna de rättigheter, friheter och principer som fastställs i stadgan om de grundläggande rättigheterna, som ska ha samma rättsliga värde som fördragen.

Förbud mot slöja

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om förbud mot slöja eller heltäckande klädsel i skolan eller i annan offentlig verksamhet samt om en utredning av förbud mot slöja i skolan. Riksdagen avslår även motionsyrkanden om förbud mot heltäckande klädsel på offentliga platser eller i offentliga miljöer.

Jämför reservation 1 (M), 2 (SD) och 3 (KD).

Motionerna

Utredning om slöjförbud i skolan

I partimotion 2021/22:4033 av Ulf Kristersson m.fl. (M) yrkande 17 begärs ett tillkännagivande om en utredning av slöjförbud i förskolan och grundskolan.

Liknande yrkanden framförs av Ellen Juntti m.fl. (M) i motion 2021/22:1957 och av Alexandra Anstrell m.fl. (M) i motion 2021/22:2513.

Förbud mot slöja i förskolan och grundskolan m.m.

I kommittémotion 2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 5 begärs ett tillkännagivande om ett förbud mot att bära slöja i förskolan och grundskolan. Även Richard Jomshof (SD) begär i motion 2021/22:994 ett tillkännagivande om ett förbud mot muslimsk slöja i den svenska förskolan och grundskolan. Patrick Reslow m.fl. (SD) begär i kommittémotionerna 2021/22:2542 yrkande 14 och 2021/22:2545 yrkande 9 tillkännagivanden om att värderingsstyrd slöja ska förbjudas i grundskolan och inom svenska förskolor.

Christian Carlsson m.fl. (KD) begär i kommittémotion 2021/22:4163 yrkande 21 ett tillkännagivande om ett förbud mot heltäckande slöja i skolan och slöja på flickor i förskolan och lågstadiet. I kommittémotion 2021/22:4210 av Sofia Damm m.fl. (KD) yrkande 50 begärs ett förbud mot hijab, niqab och burka på barn i barnomsorgen och på lågstadiet. Ett liknande yrkande framförs av Robert Halef (KD) i motion 2021/22:2485.

I kommittémotion 2021/22:2562 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 8 begärs ett förbud för minderåriga att bära heltäckande klädsel. I samma motion yrkande 9 begärs ett förbud för minderåriga att bära slöja i offentliga verksamheter.

Amineh Kakabaveh (-) begär i motion 2021/22:82 yrkande 1 ett tillkännagivande om att det ska råda förbud mot att bära slöja och andra synliga religiösa symboler i skolans och förskolans verksamheter. Ett liknande yrkande framförs av samma motionär i motion 2021/22:80 yrkande 8.

I kommittémotion 2012/22:4210 av Sofia damm m.fl. (KD) yrkande 51 begärs ett tillkännagivande om ett förbud för anställda inom offentlig förvaltning att bära niqab, burka eller annan heltäckande slöja.

Adam Marttinen m.fl. (SD) begär i kommittémotion 2021/22:2526 yrkande 4 ett tillkännagivande om förbud mot heltäckande klädsel på en offentlig plats. Ett liknande yrkande framförs av Richard Jomshof (SD) i motion 2021/22:986. Mats Nordberg (SD) begär i motion 2021/22:688 ett tillkännagivande om att snarast möjligt införa ett förbud i offentliga miljöer (skolor, gator, torg, butiker, offentliga kontor) mot att bära ansiktstäckande slöja.

Gällande rätt m.m.

Regeringsformen

Varje medborgare är enligt 2 kap. 1 § första stycket 6 regeringsformen gentemot det allmänna tillförsäkrad religionsfrihet, dvs. frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion.

Religionsfriheten är den enda av de positiva opinionsfriheterna som inte får begränsas genom lag enligt 2 kap. 20 § regeringsformen. I en kommentar till regeringsformen anförs att detta hänger samman med det sätt på vilket friheten har definierats i grundlagstexten: definitionen syftar uteslutande på vad som är specifikt just för religionsfriheten – att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion.

Vidare anförs att begränsningar kan göras av de moment i religionsfriheten som närmast är utflöden av andra friheter, såsom yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten och föreningsfriheten (Holmberg m.fl., Grundlagarna [Juno, version: 3A], kommentar till 2 kap. 1 § regeringsformen). Enligt 2 kap. 20 § regeringsformen kan bl.a. yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten, demonstrationsfriheten och föreningsfriheten begränsas genom lag.

Av 2 kap. 21 § regeringsformen följer att begränsningar endast får göras för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsningen får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning.

Europakonventionen

Europakonventionens artikel 9 behandlar tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Var och en har, enligt punkt 1, rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet; denna rätt innefattar frihet att byta religion eller tro och frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller tro genom gudstjänst, undervisning, sedvänjor eller ritualer.

Enligt punkt 2 får friheten att utöva sin religion eller tro endast underkastas sådana inskränkningar som är föreskrivna i lag och som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till den allmänna säkerheten eller till skydd för allmän ordning, hälsa eller moral eller till skydd för andra människors fri- och rättigheter.

Den som tar en tjänst eller en anställning kan anses ha underkastat sig de krav som gäller för tjänsten eller anställningen och som ibland kan inkräkta på möjligheterna till religionsutövning (Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, 5 uppl., 2015, s. 449 f.). Den anställda kan i princip inte med hänvisning till sin religion vägra att utföra uppgifter som normalt ingår i arbetet, och om tjänsten eller anställningen är organiserad så att arbete ska utföras på en dag som för en arbetstagare har särskild religiös betydelse är arbetsgivaren inte nödvändigtvis förpliktad från att avstå från att utkräva arbete på den dagen. Ett motsvarande synsätt bör enligt Danelius tillämpas när det gäller krav på ett visst uppträdande eller en viss klädsel under arbetet.

Europadomstolen har i några fall prövat huruvida förbud mot att använda slöja, huvudduk och liknande i vissa situationer har varit förenligt med artikel 9. Ett sådant avgörande är det i ärendet *Leyla Şahin mot Turkiet* (10.11.2005). Fallet gällde en medicinstudent vid universitetet i Istanbul. Eftersom hon av religiösa skäl insisterade på att bära huvudduk avstängdes hon från föreläsningar och tentamina. Hon varnades för att hon hade brutit mot universitetets regler och suspenderades temporärt från universitetet för att hon hade deltagit i protester mot dessa regler. Europadomstolen konstaterade att det turkiska samhället bygger på sekularism och att bärande av huvudduk på senare år fått karaktären av en politisk fundamentalistisk handling i Turkiet, där det finns rörelser som vill förvandla landet till en islamisk stat. Eftersom universitetet ska främja pluralism, respekt för andras rättigheter och jämställdhet mellan män och kvinnor, var det inte onaturligt att förbjuda bärande av religiösa symboler. Slutsatsen blev att artikel 9 inte hade kränkts genom förbudet mot att bära huvudduk.

I målet *Kurtumulus mot Turkiet* (24.1.2006) ansågs det inte strida mot artikel 9 att en universitetslärare blev föremål för disciplinär bestraffning när hon trots varning fortsatte att bära huvudduk, och i målet *Dahlab mot Schweiz* (15.2.2001) ansågs ett förbud för en lärare att bära huvudduk under lektioner inte heller strida mot artikel 9. Det franska förbudet mot att på offentlig plats bära en klädsel som döljer ansiktet ansågs i målet *S.A.S. mot Frankrike* (1.7.2014) inte innebära ett brott mot artikel 9.

Barnkonventionen

Enligt artikel 14 i FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen, ska konventionsstaterna respektera barnets rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Vidare ska konventionsstaterna respektera föräldrarnas och i förekommande fall vårdnadshavarnas rättigheter och skyldigheter att på ett sätt som är förenligt med barnets fortlöpande utveckling ge barnet ledning

då det utövar sin rätt. Friheten att utöva sin religion eller tro får underkastas endast sådana inskränkningar som är föreskrivna i lag och som är nödvändiga för att skydda den allmänna säkerheten, rättsordningens grunder, folkhälsan eller den allmänna moralen eller andra personers grundläggande fri- och rättigheter.

Diskrimineringslagen

Enligt 1 kap. 1 § diskrimineringslagen (2008:567) har lagen till ändamål att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter bl.a. oavsett religion eller annan trosuppfattning.

I förarbetena till diskrimineringslagen anfördes om klädsel och liknande att särskilt diskrimineringsgrunden religion eller annan trosuppfattning kan aktualisera frågan om huruvida t.ex. en skolas eller en enskild lärares synpunkter på elevernas klädsel kan ha ett diskriminerande inslag (prop. 2007/08:95 s. 196 f.). Klädsel är något som normalt bestäms av individen själv. Utgångspunkten bör vara att utbildningsanordnare ska visa respekt för enskilda deltagares val av klädsel och liknande, särskilt när det är fråga om religiöst betingade uttryck. Ett förbud för t.ex. skolelever att i vissa angivna sammanhang bära en speciell klädsel – något som har blivit aktuellt i fråga om heltäckande slöja, s.k. burka – kan dock godtas även om klädseln har religiös bakgrund, ifall klädseln i enskilda fall väsentligt skulle försvåra kontakten och samspelet mellan lärare och elever eller medföra särskilda risker vid laborationer eller liknande övningar. Ett avsteg från diskrimineringsförbudet bör emellertid i ett sådant sammanhang motiveras av ett syfte som ligger inom ramen för verksamhet som regleras i skollagen.

Vissa bestämmelser om maskeringsförbud

I 1 § första stycket lagen (2005:900) om förbud mot maskering i vissa fall finns en bestämmelse om att en deltagare i närmare angivna allmänna sammankomster inte helt eller delvis får täcka ansiktet på ett sätt som försvårar identifikation, om det vid sammankomsten uppkommer en störning av den allmänna ordningen eller en omedelbar fara för en sådan störning. Detta gäller allmänna sammankomster som är demonstration eller som annars hålls för överläggning, opinionsyttring eller upplysning i en allmän eller enskild angelägenhet. Detsamma gäller den som på allmän plats deltar i en folksamling som inte utgör allmän sammankomst eller offentlig tillställning enligt ordningslagen, om folksamlingen genom sitt uppträdande stör den allmänna ordningen eller utgör en omedelbar fara för denna.

Förbudet gäller inte den som täcker ansiktet av religiösa skäl. Det gäller inte heller i den utsträckning deltagare i en allmän sammankomst, som avses i första stycket, med stöd av 2 kap. 11 a § ordningslagen fått tillstånd att helt eller delvis täcka ansiktet.

När det gäller undantaget för den som täcker ansiktet av religiösa skäl anförde regeringen i propositionen att det rör sig om religiösa skäl om

personen täcker ansiktet i enlighet med en religiös sedvana som han eller hon normalt tillämpar (prop. 2005/06:11 s. 50).

Konstitutionsutskottet inhämtade Lagrådets yttrande i lagärendet. I sitt yttrande till justitieutskottet anförde konstitutionsutskottet att Lagrådet hade bedömt att den begränsning av mötesfriheten och demonstrationsfriheten som regeringen föreslog inte kunde anses gå längre än vad regeringsformen medger och att den även kunde anses förenlig med Europakonventionen. Utskottet gjorde inte någon annan bedömning än Lagrådet i den frågan (yttr. 2005/06:KU2y, bet. 2005/06:JuU3).

Den som bryter mot förbudet riskerar böter eller fängelse i högst sex månader, och det som han eller hon har använt för att täcka ansiktet får förverkas.

Ordningenslagens (1993:1617) femte kapitel innehåller särskilda bestämmelser vid vissa idrottsarrangemang. I 4 § första stycket 3 föreskrivs att när idrottsarrangemang anordnas på en idrottsanläggning får ingen på idrottsanläggningen helt eller delvis täcka ansiktet på ett sätt som försvårar identifikationen av personen. Enligt paragrafens tredje stycke gäller inte förbudet den som täcker ansiktet av religiösa skäl eller den som har skäl att täcka ansiktet i tjänsten eller för idrottsarrangemangets genomförande. Förbudet gäller inte heller om det med hänsyn till väderförhållanden, hälsoskäl eller övriga omständigheter är att anse som befogat att täcka ansiktet. Vid bedömningen av om det är befogat att täcka ansiktet ska risken för hot mot den allmänna ordningen och säkerheten särskilt beaktas. I författningskommentaren anføres bl.a. att det rör sig om religiösa skäl om personen täcker ansiktet i enlighet med en religiös sedvana som han eller hon normalt tillämpar (prop. 2016/17:41 s. 29).

Kammarrättens domar

Kommunstyrelsen i Staffanstorps beslutade den 29 maj 2019 att huvudduk på barn i förskola och grundskola upp till sjätte klass inte skulle accepteras. Vidare beslutade kommunfullmäktige i Skurups kommun den 16 december 2019 att huvudduk, burka, niqab och andra klädesplagg som har som syfte att dölja elever och personal inte skulle vara tillåtna i kommunens förskolor och grundskolor. Kommunernas beslut överklagades av flera kommunmedlemmar som menade att besluten var olagliga, bl.a. med hänvisning till religionsfriheten.

Förvaltningsrätten i Malmö fann i två domar den 17 november 2020 att besluten av Staffanstorps och Skurups kommun strider mot bestämmelserna om religionsfrihet i grundlagen och Europakonventionen (mål 6754-19 och 113-20). Besluten upphävdes därför.

Kommunerna överklagade domarna till kammarrätten i Göteborg. Prövningstillstånd meddelades i februari 2021.

Kammarrätten i Göteborg fann i två domar den 23 juni 2021 att kommunernas beslut begränsar individens frihet att visa sin religions-tillhörighet på ett sätt som strider mot den grundlagsskyddade religionsfriheten enligt regeringsformen (mål nr 7172-20 och 7171-20). Besluten står också i strid med Europakonventionen. Det betyder att de är olagliga. Förvaltningsrätten gjorde således rätt när man upphävde de kommunala besluten.

I målet som gällde beslutet av Staffanstorps kommun gjorde kammarrätten följande bedömning av om kommunens beslut utgör en otillåten inskränkning av religionsfriheten:

Att täcka huvudet eller håret med huvudduk eller på annat motsvarande sätt har förekommit och förekommer som ett religiöst uttryck eller en religiös sedvana i flera religioner – i judendomen och därefter i kristendomen och islam. Samtidigt kan huvudduk i olika sammanhang antas bäras även av kulturella skäl. Enligt kammarrättens mening finns emellertid inte anledning att ifrågasätta att huvudduk, som kommunstyrelsens beslut avser, kan inspireras eller motiveras av religiös tro på ett sådant sätt att det är att se som ett uttryck för individens religionsutövning i enlighet med en religiös sedvana.

Ett beslut som innebär en generell begränsning av möjligheten att bära huvudduk får ses som en inskränkning av rätten att utöva religion enligt såväl 2 kap. 1 § 6 RF som artikel 9 EKMR. Att bära huvudduk kan dock, som nyss angetts, motiveras av olika skäl. Det kan, även när det i första hand grundas på religiösa skäl, samtidigt anses ge uttryck för tankar, åsikter och känslor på så sätt att det omfattas av skyddet för yttrandefriheten enligt 2 kap. 1 § 1 RF. Det innebär att kommunstyrelsens beslut får ses som en inskränkning av den relativa religionsfrihet som, enligt 2 kap. 20–23 §§ RF, kan begränsas i samma ordning som gäller för yttrandefriheten. Sådana begränsningar får ske endast genom lag, eller efter bemyndigande i lag (2 kap. 20 § RF). Enligt EKMR krävs för att en begränsning av religionsfriheten ska vara tillåten, att begränsningen är föreskriven i lag.

Kammarrätten konstaterar att det i nationell lagstiftning inte finns något generellt förbud mot att bära klädesplagg som utgör ett religiöst uttryck. I sammanhanget noteras konstitutionsutskottets uttalande att det är en självklar utgångspunkt att var och en har en frihet att klä sig som han eller hon vill och att en lagstiftning som förbjuder slöja ute i samhället eller för barn i vissa verksamheter inte bör komma i fråga (se bl.a. 2018/19:KU27 s. 25–30).

Av 1 kap. 6 § skollagen framgår att utbildningen vid en skolenhet eller förskoleenhet med offentlig huvudman ska vara icke-konfessionell. I förarbetena till den bestämmelsen anges att den riktar sig till huvudmännen för utbildningen och därmed inte innebär något hinder för att t.ex. elever i kommunala skolor anordnar rastaktiviteter med konfessionella inslag (prop. 2009/10:165 s. 227). Begreppet utbildning beskriver, enligt förarbetena, all den verksamhet som omfattas av de övergripande målen i skolförfattningarna (prop. 2009/10:165 s. 218).

Eftersom bestämmelsen i skollagen riktar sig till huvudmännen och hur de bedriver utbildningen, kan den inte anses utgöra ett sådant lagstöd som enligt regeringsformen eller EKMR krävs för att inskränka religionsfriheten för eleverna. Det finns inte heller något annat stöd i den nationella lagstiftningen för en sådan begränsning av religionsfriheten som kommunstyrelsens beslut innebär. Beslutet utgör därför en otillåten

inskränkning av religionsfriheten enligt såväl regeringsformen som EKMR, och är därmed olagligt.

I målet som gällde kommunens beslut i Skurup gjorde kammarrätten samma bedömning.

Kommunerna har överklagat domarna. Den 20 januari 2022 meddelande Högsta förvaltningsrätten prövningstillstånd (mål nr 4120-21 och 4266-21).

Tidigare riksdagsbehandling

Utskottet har vid flera tidigare tillfällen behandlat motioner om rätten att bära slöja. Frågan om rätten att bära burka eller niqab behandlades ingående i betänkande 2009/10:KU27 med anledning av ett motionsyrkande om att utreda tydliga gränser för användningen av burka och niqab i Sverige. I betänkandet redogjorde utskottet utförligt för praxis och beslut om inskränkningar i rätten att bära olika klädsel. En motion avstyrktes.

Våren 2016 behandlade utskottet ett motionsyrkande om att det ska vara förbjudet för flickor under 15 år att bära slöja i all offentligt anordnad verksamhet (bet. 2015/16:KU15). Utskottet vidhöll sin uppfattning att det är en självklar utgångspunkt att var och en har en frihet att klä sig som han eller hon själv vill utan att påtvingas andras värderingar, men att det kan finnas vissa situationer, t.ex. under viss yrkesutövning eller inom utbildningsväsendet, där det kan ha konsekvenser om man döljer hela ansiktet. I enlighet med vad utskottet tidigare uttalat bör emellertid en lagstiftning som förbjuder burka eller niqab ute i samhället eller som förbjuder slöja för barn i vissa verksamheter inte komma i fråga. Utskottet avstyrkte det aktuella motionsyrkandet.

Våren 2018 behandlade utskottet motioner om rätten att bära slöja. Utskottet vidhöll sin tidigare inställning och avstyrkte motioner om förbud mot slöja på offentliga platser (bet. 2017/18:KU34). Våren 2019 anförde utskottet att det är en självklar utgångspunkt att var och en har en frihet att klä sig som han eller hon vill och att en lagstiftning som förbjuder slöja ute i samhället eller för barn i vissa verksamheter inte bör komma i fråga (bet. 2018/19:KU27). Motionsyrkandena avstyrktes.

Även våren 2021 vidhöll utskottet att en lagstiftning som förbjuder slöja i skolor eller på offentliga platser inte bör komma i fråga (bet. 2020/21:KU23). Motionsyrkandena om förbud mot slöja och heltäckande klädsel avstyrktes. Även yrkanden om en utredning av förbud mot slöja i skolan avstyrktes. Moderaterna och Sverigedemokraterna reserverade sig.

Utbildningsutskottet har också behandlat motionsyrkanden om förbud mot slöja i skolan, bl.a. våren 2018 (bet. 2017/18:UbU20). I sitt ställningstagande hänvisade utbildningsutskottet till den behandling av frågan som konstitutionsutskottet hade gjort, senast i betänkande 2015/16:KU15. Konstitutionsutskottets ställningstagande var, i enlighet med vad utskottet tidigare hade uttalat, att en lagstiftning som förbjuder slöja för barn i vissa

verksamheter inte borde komma i fråga. Utbildningsutskottet fann inte anledning att göra något annat ställningstagande i denna fråga.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller att lagstiftning som förbjuder slöja i skolor eller på offentliga platser inte bör komma i fråga och ser inte skäl att låta utreda ett sådant förbud. Motionsyrkandena om att tillsätta en utredning om förbud mot slöja i skolan avstyrks således. Även motionsyrkanden om förbud mot att bära slöja eller heltäckande klädsel i skola eller annan offentlig verksamhet avstyrks. Utskottet avstyrker vidare motionsyrkanden om förbud mot heltäckande klädsel på offentliga platser eller i offentliga miljöer.

Förbud mot böneutrop m.m.

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om förbud mot böneutrop och om att religionsfrihet även bör innefatta en frihet från religion.

Jämför reservation 4 (SD).

Motionerna

Böneutrop

I kommittémotion 2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 6 begärs ett tillkännagivande om förbud mot böneutrop. Motionärerna anför att kristendomen haft stor betydelse för den svenska kulturen. Muslimska böneutrop har varken historiskt eller kulturellt haft samma ställning i Sverige. Påtvingad religiös propaganda är ett störande inslag i stadsbilden. Om skillnaden mellan positiva och negativa rättigheter beaktades i debatten skulle det stå klart att böneutrop inte omfattas av religionsfriheten.

Även i motionerna 2021/22:288 av Jonas Andersson i Skellefteå (SD) och 2021/22:912 av Richard Jomshof m.fl. (SD) begärs tillkännagivanden om att förbjuda alla former av böneutrop från religiösa byggnader. Motionärerna anför bl.a. att till skillnad från de kristna kyrkornas kallelse till den kristna förrättningen är de muslimska böneutropen även en del av förrättningen. Sverige är en stark sekulariserad stat där rätten till frihet från påtvingad religiös propaganda och förrättningar ska vara lika självklara som rätten att utöva sin religion.

Även i motionerna 2021/22:1146 av Hans Eklind (KD) och 2021/22:2990 av Christian Carlsson (KD) begärs tillkännagivanden om att se över relevant lagstiftning för att säkerställa möjligheten att stoppa regelbundna och institutionaliserade offentliga böneutrop. Motionärerna anför att alla har rätt att tro eller inte. Denna frihet ska värnas, precis som rätten att välja att inte

lyssna till religiösa proklamationer. De muslimska böneutropen är institutionaliserade trosbekännelser. Möjligheten att stoppa återkommande böneutrop från religiösa byggnader ska gälla alla oavsett religion.

Frihet från religion

I motion 2021/22:335 av Markus Wiechel m.fl. (SD) begärs ett tillkännagivande om att religionsfriheten även bör innefatta en frihet från religion. Motionären anför att religion är en privatsak. Det har dock blivit allt vanligare inom politiken att krav på särlagstiftning framförs kombinerat med krav på specialanpassad kost, könssegregerade verksamheter eller propaganda för en viss åskådning i högtalare. För ett sekulärt land som Sverige är det viktigt att politik och religion hålls isär i lagstiftningen, samtidigt som det visas respekt för enskildas individuella trosuppfattning.

Gällande rätt m.m.

Regeringsformen

Enligt 2 kap. 1 § första stycket 6 regeringsformen är var och en gentemot det allmänna tillförsäkrad religionsfrihet. Religionsfrihet definieras enligt bestämmelsen som frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion.

Enligt 2 kap. 2 § regeringsformen får det allmänna inte tvinga någon att ge till känna sin åskådning i politiskt, religiöst, kulturellt eller annat sådant hänseende. Inte heller får det allmänna tvinga någon att delta i en sammankomst för opinionsbildning eller i en demonstration eller annan meningsyttring eller att tillhöra en politisk sammanslutning, ett trossamfund eller någon annan sammanslutning för åskådning som avses i första meningen. Paragrafen ger skydd åt de centrala ”negativa opinionsfriheterna”.

De negativa förenings- och religionsfriheterna gjordes absoluta 1976 så att de inte skulle kunna begränsas genom lag. Detta uppnåddes delvis genom att friheten begränsades till att gälla sammanslutningar för åskådningar i politiskt, religiöst, kulturellt eller annat sådant hänseende (Holmberg m.fl., Grundlagarna [Juno, version: 3A], kommentar till 2 kap. 2 § regeringsformen).

Religionsfriheten är den enda av de positiva opinionsfriheterna som inte får begränsas genom lag enligt 2 kap. 20 § regeringsformen. I en kommentar till regeringsformen anföras att detta hänger samman med det sätt på vilket friheten har definierats i grundlagstexten: definitionen syftar uteslutande på vad som är specifikt just för religionsfriheten – att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion (Holmberg m.fl., Grundlagarna [Juno, version: 3A], kommentar till 2 kap. 1 § regeringsformen). Vidare anföras att begränsningar kan göras av de moment i religionsfriheten som närmast är utflöden av andra friheter, såsom yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten och föreningsfriheten.

Enligt 2 kap. 20 § regeringsformen kan bl.a. yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten, demonstrationsfriheten och föreningsfriheten begränsas genom lag. Av 2 kap. 22 § regeringsformen följer att begränsningar endast får göras för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. En begränsning får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsningen får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning.

I förarbetena till regeringsformen anges att uppgiften att utforma grundlagsregler till skydd för religionsfriheten är förbunden med särskilda svårigheter på grund av att denna frihet innehåller betydande moment av andra fri- och rättigheter (prop. 1975/76:209 s. 114 f.). Religionsfriheten anses t.ex. normalt inte bara innefatta en frihet att ha en viss religiös övertygelse och att enskilt utöva religion utan också frihet att sprida och ta del av religiös förkunnelse, att anordna och delta i gudstjänster samt att bilda och medverka i religiösa sammanslutningar. Samtidigt som det är angeläget att ge dessa särskilda inslag i religionsfriheten ett tillfredsställande skydd är det enligt regeringen självklart att reglerna om religionsfriheten inte får hindra att de bestämmelser som i allmänhet gäller för begränsning av yttrande-, informations-, mötes-, demonstrations- och föreningsfriheterna är tillämpliga också när dessa friheter utövas i ett religiöst sammanhang. En i allmänhet straffbar handling ska t.ex. inte vara skyddad bara för att den förekommer i ett religiöst sammanhang.

Dom från kammarrätten

Kammarrätten i Göteborg meddelade den 24 april 2019 dom i två mål som gällde Polismyndighetens beslut att bevilja högtalarutsända böneutrop från en moské i Växjö (mål nr 5873-18 och 5907-18). Kammarrätten avslog genom domen ett överklagande av en dom meddelad den 21 november 2018 av Förvaltningsrätten i Malmö (mål 5953-18 m.fl.).

Båda domstolarna ansåg att beslutet att bevilja högtalarutsända böneutrop inte strider mot regeringsformens bestämmelse om religionsfrihet eller mot någon annan fri- och rättighet som skyddas av regeringsformen eller Europakonventionen. Personer som bor i närheten av moskén hade överklagat Polismyndighetens beslut och invänt att de störs av böneutropen. De har även hävdade att det strider mot religionsfriheten att tvingas höra utrop med religiöst budskap och att utropen skapar oro och oordning i samhället. Polismyndigheten beviljade tillstånd till högtalarutsända böneutrop, som är inspelade i förväg och som sänds under cirka tre minuter mitt på dagen en gång i veckan inom tätbebyggt område. Beslutet innehåller villkor om bl.a. högsta godtagbara ljudnivåer, både utomhus och inomhus. Kammarrätten konstaterar att en stat enligt Europakonventionen har en skyldighet att se till att det inte sker en oproportionerlig inskränkning i någons fri- eller rättigheter och att

denna skyldighet innebär att staten ska göra en avvägning mellan olika intressen som i det enskilda fallet främjar ett demokratiskt samhälle. Olika fri- och rättigheter ska balanseras på ett sätt som innebär att de tillmäts sådan vikt som de bör ha i ett samhälle som bygger på pluralism, tolerans och öppenhet.

Kammarrätten anser när de gäller det överklagade tillståndet till böneutrop att de begränsningar som Polismyndigheten anvisat när det gäller bl.a. tidpunkten för böneutropen och deras maximala ljudvolym innebär att tillståndet är proportionerligt. De böneutrop som varit föremål för prövningen innebär därför enligt Kammarrätten inte ett intrång i klagandenas negativa religionsfrihet. De strider enligt kammarrätten inte heller mot ordningslagen.

Europakonventionen

I 2 kap. 19 § regeringsformen anges att en lag eller annan föreskrift inte får meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen).

I artikel 9.1 i Europakonventionen anges att var och en har rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna rätt innefattar frihet att byta religion eller tro och frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller tro genom gudstjänst, undervisning, sedvänjor och ritualer. Dessa friheter får enligt artikel 9.2 underkastas sådana inskränkningar som är föreskrivna i lag och som är nödvändiga i ett demokratiskt samhälle med hänsyn till den allmänna säkerheten, till skydd för allmän ordning, hälsa eller moral eller till skydd för andra personers rättigheter.

I en kommentar till ett rättsfall från Europadomstolen som handlar om frihet att missionera skriver Danelius följande om rättsfallet (Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 5 uppl., 2015, s. 455):

I Kokkinakis mot Grekland hade Kokkinakis straffats för att han brutit mot ett förbud i grekisk lag mot s.k. proselytism, varmed förstods försök att påverka annan person i dennes trosuppfattning genom erbjudanden av förmåner eller med utnyttjande av brist på erfarenhet eller mognad. I det aktuella fallet hade Kokkinakis, som tillhörde Jehovas vittnen, uppsökt en kvinna i hennes hem och sökt förmå henne att överge sin ortodoxa tro. Detta handlande hade ådragit honom åtal och bestraffning. Europadomstolen konstaterade att artikel 9 innefattar en rätt att påverka andra genom religiös förkunnelse. Domstolen gjorde ett förbehåll för speciella fall av obehörig påverkan, särskilt om sådan utövas genom våld eller hjärntvätt, men i förevarande fall var det inte fråga om sådana otillåtna medel. Även om det straff som Kokkinakis dömts till hade stöd i lag och var avsett att skydda andras friheter och rättigheter, innebar det en oproportionerlig inskränkning i rätten till religionsfrihet, och denna inskränkning kunde därför inte anses nödvändig i ett demokratiskt samhälle. Det förelåg således ett brott mot artikel 9.

Tidigare riksdagsbehandling

Utskottet har även tidigare behandlat yrkanden om att förbjuda böneutrop. Våren 2014 avstyrkte utskottet motioner om att förbjuda böneutrop. Utskottet konstaterade att religionsfriheten och föreningsfriheten är grundlagsfästa genom bestämmelserna i regeringsformen. Utskottet förutsatte att olika samfund, kommuner och berörda myndigheter för en dialog för att nå en lösning vad gäller böneutrop som är hållbar för alla parter (bet. 2013/14:KU14).

Våren 2018 vidhöll utskottet sin tidigare inställning och avstyrkte motioner (bet. 2017/18:KU34). Även våren 2019 vidhöll utskottet tidigare ställningstaganden och avstyrkte motionsyrkandena (bet. 2018/19:KU27). Sverigedemokraterna reserverade sig.

Även våren 2021 behandlade utskottet motsvarande motionsyrkanden (bet. 2020/21:KU23). Yrkandena avstyrktes då efter beredning i förenklad ordning.

Utskottets ställningstagande

Utskottet ser inte skäl att ta något initiativ med anledning av motionsyrkandena om förbud mot böneutrop. Motionsyrkandena avstyrks. Utskottet ser inte heller skäl att vidta någon åtgärd med anledning av ett motionsyrkande om att religionsfrihet även bör innefatta en frihet från religion. Motionsyrkandet avstyrks.

Hot och våld på grund av trosuppfattning

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om olika åtgärder mot hot och våld samt förföljelse på grund av trosuppfattning.

Jämför reservation 5 (M).

Motionerna

I kommittémotion 2021/22:3792 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 2 begärs ett tillkännagivande om att värna varje människas fri- och rättigheter. Motionärerna anför att alla människor måste känna sig trygga och att inte någon ska behöva utsättas för hot, hat eller diskriminering på grund av exempelvis etnisk tillhörighet eller religion. Enligt motionärerna anmäldes drygt 7000 hatbrott i Sverige 2018 och den judiska gruppen är särskilt utsatt.

I motion 2021/22:216 av Julia Kronlid m.fl. (SD) yrkande 2 begärs ett tillkännagivande om krafttag för att stoppa hot och våld på grund av trosuppfattning. Motionärerna anför att våldsytringar mot personer på grund av deras trosuppfattning har ökat på senare tid. Regeringen måste tydligt ta avstånd från allt våld med religiösa motiv oavsett från vem och mot vem våldet riktas.

Magnus Jacobsson (KD) begär i motion 2021/22:1709 att regeringen måste ta fram en handlingsplan för att motverka förföljelse av kristna. Lars Adaktusson (KD) begär i motion 2021/22:2117 att regeringen ges i uppdrag att skyndsamt tillsätta en utredning om trakasserier mot kristna i Sverige, som bör kartlägga omfattningen av kristofobi, analysera bakomliggande orsaker samt ge förslag till åtgärder mot okunskap, fördomar och hatbrott med kristofobiska motiv.

Gällande rätt m.m.

Religionsfrihet

Varje medborgare är enligt 2 kap. 1 § första stycket 6 regeringsformen gentemot det allmänna tillförsäkrad religionsfrihet, dvs. frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion.

Religionsfriheten är den enda av de positiva opinionsfriheterna som inte får begränsas genom lag enligt 2 kap. 20§ regeringsformen. I en kommentar till regeringsformen anförs att detta hänger samman med det sätt på vilket friheten har definierats i grundlagstexten: definitionen syftar uteslutande på vad som är specifikt just för religionsfriheten – att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion. Vidare anförs att begränsningar kan göras av de moment i religionsfriheten som närmast är utflöden av andra friheter, såsom yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten och föreningsfriheten (Holmberg m.fl., Grundlagarna [Juno, version: 3A], kommentar till 2 kap. 1 § regeringsformen).

Hatbrott

Den som hotar eller uttrycker missaktning för en folkgrupp eller en annan liknande grupp av personer med anspelning på t.ex. trosbekännelse, såsom kristendom, kan dömas för hets mot folkgrupp (16 kap. 8 § brottsbalken).

Med begreppet hatbrott avses i regel brotten hets mot folkgrupp och olaga diskriminering samt andra brott där ett motiv för brottet har varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck eller annan liknande omständighet. Som en försvårande omständighet vid bedömningen av straffvärdet ska, vid sidan av vad som gäller för varje särskild brottstyp, särskilt beaktas om ett motiv för brottet varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationalitet eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck eller annan liknande omständighet (29 kap. 2 § 7 brottsbalken).

Pågående arbete m.m.

Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott

Under 2016 fattade regeringen beslut om en nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott (Ku2016/02629/DISK). Planen innebär att ett samlat grepp tas om arbetet mot rasism och liknande former av fientlighet och hatbrott. Arbetet utförs av flera myndigheter, regionala och lokala aktörer samt organisationer inom det civila samhället. Planen utgår från fem särskilt viktiga strategiska områden, däribland mer kunskap, utbildning och forskning samt ett mer aktivt rättsväsen

Skriftligt frågesvar

Den 17 februari 2021 besvarade inrikesminister Mikael Damberg en skriftlig fråga (fr. 2020/21:1722) om vad ministern gör för att undersöka om det finns likartade motiv bakom flera brott mot kyrkor, hur den eventuella kristofobin i Sverige ser ut samt vad som kan göras för att få stopp på den. Inrikesministern anförde följande i sitt svar:

Inledningsvis vill jag betona att regeringen tar angrepp på människor och egendomar i syfte att hindra människor från att utöva sin tro på stort allvar. Det är både olagligt och helt oacceptabelt. Regeringen arbetar med kraft för att motarbeta dessa företeelser. I regeringsförklaringen understroök statsministern att rasism i alla dess former och uttryck ska motas tillbaka av hela samhället.

Den som hotar eller uttrycker missaktning för en folkgrupp eller en annan liknande grupp av personer med anspelning på t.ex. trosbekännelse, såsom kristendom, kan dömas för hets mot folkgrupp. Om ett motiv för ett brott har varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av t.ex. trosbekännelse kan straffet skärpas.

Regeringen har därtill genomfört en rad straffskärpningar, till exempel när det gäller olaga hot och skadegörelse, som utgör majoriteten av brotten med kristofobiska motiv. Till detta kan läggas att Brottsförebyggande rådet regelbundet tar fram hatbrottstatistik, där antalet anmälda hatbrott med kristofobiska motiv ingår. Statistiken redovisar även vilka de vanligaste brotten är, brottsplats samt relation mellan gärningspersonen och den utsatta.

Polismyndigheten gör kontinuerligt bedömningar av hotbilden mot religiösa byggnader och trossamfund och samråder vid behov med Säkerhetspolisen. Beslut om relevanta skyddsåtgärder fattas därefter i varje enskilt fall. Det som nu har hänt är allvarligt och hanteras inom polisens brottsutredande verksamhet. I det ingår att undersöka om liknande brott kan knytas till varandra.

För att bekämpa hatbrott och rasism krävs både långsiktighet och uthållighet. Liksom jag påtalat i tidigare frågesvar är en tillgänglig polis, ett starkt rättsväsende, en god myndighetssamverkan samt en ändamålsenlig lagstiftning viktiga delar för att öka tryggheten och förebygga brott. Regeringens nationella plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott omfattar även kristofobi. Genom planen tar regeringen ett helhetsgrepp om det viktiga arbetet i dessa frågor. I budgetpropositionen för 2021 föreslår regeringen en förstärkning av arbetet mot rasism med 10 miljoner kronor. Förstärkningen ger utrymme för fortsatta och nya

insatser inom ramen för planens fokusområden, däribland ett mer aktivt rättsväsende.

Fler poliser och civilanställda är helt centralt för att öka tryggheten i vårt land. Polismyndigheten har aldrig tidigare haft fler anställda än nu och arbetet med att nå målet om 10 000 fler polisanställda till och med 2024 fortsätter med full kraft. Vi är nu mer än halvvägs och regeringen är fast beslutna om att nå målet och öka antalet polisanställda.

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 2021 behandlade utskottet liknande yrkanden som rör hot och våld på grund av trosuppfattning (bet. 2020/21:KU23). Utskottet anförde att det ser allvarligt på hat- och våldsbrott som begås mot troende, oavsett religions-tillhörighet. Utskottet framhöll att regeringen bl.a. har beslutat om en nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott. I budgetpropositionen för 2021 föreslog regeringen en förstärkning av arbetet mot rasism som ger utrymme för nya insatser inom ramen för planerna, däribland ett mer aktivt rättsväsen. Mot bakgrund av de åtgärder som vidtagits och det arbete som pågick var utskottet inte berett att ta några sådana initiativ som motionärerna efterfrågade. Motionsyrkandena avstyrktes därmed.

Även justitieutskottet har behandlat liknande yrkanden som rör hatbrott mot troende, bl.a. våren 2019 (bet. 2018/19:JuU14). Utskottet anförde att det ser allvarligt på hatbrott mot troende inom alla religioner. Utskottet hänvisade till att regeringen hade beslutat om en nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott. Det hade enligt utskottet inte framkommit något som mot denna bakgrund gav utskottet anledning att ta något sådant initiativ som motionärerna efterfrågade. Utskottet var således inte berett att föreslå ett tillkännagivande till regeringen. Motionen avstyrktes.

Utskottets ställningstagande

Utskottet ser allvarligt på hat- och våldsbrott, oavsett religionstillhörighet. Regeringen har vidtagit flera åtgärder, bl.a. straffskärpningar, för att motarbeta hat- och våldsbrott. Mot denna bakgrund ser inte utskottet skäl att nu föreslå någon ytterligare åtgärd med anledning av motionsyrkandena. De avstyrks därför.

Trossamfundens trygghets- och säkerhetsarbete

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om trossamfundens trygghets- och säkerhetsarbete.

Jämför reservation 6 (M) och 7 (C).

Motionerna

Annie Lööf m.fl. (C) begär i partimotion 2021/22:3509 yrkande 29 ett tillkännagivande om att reformera stödet till trossamfundets säkerhetsåtgärder med syfte att möjliggöra långsiktiga och löpande investeringar. Motionärerna anför att staten ska skydda invånarnas rätt att utöva sin tro i trygghet. För att åtgärda det får trossamfund statligt stöd för att investera i säkerhetsåtgärder, som kameror, säkerhetsdörrar och säkerhetsvakter. Det är bra men räcker inte till. De judiska församlingarna spenderar exempelvis en stor del av sin budget på säkerhet. Motionärerna vill förbättra stödet för säkerhetsåtgärder, som hanteras av Kammarkollegiet, för att möjliggöra långsiktiga och löpande investeringar istället för engångsinsatser.

I kommittémotion 2021/22:3224 av Alireza Akhondi m.fl. (C) yrkande 19 begärs ett tillkännagivande om att utreda ett stärkt stöd för säkerhetsinsatser till trossamfund och civilsamhället.

Karin Enström m.fl. (M) begär i kommittémotion 2021/22:3789 yrkande 7 ett tillkännagivande om att öka tryggheten och den fysiska säkerheten för utsatta trossamfund i Sverige. Motionärerna anför att flera av samfundet upplevt en ökad grad av hot, våld och trakasserier under de senaste åren. Arbetet med att stärka enskilda kyrkors och trossamfundets säkerhets- och trygghetsarbete måste därför prioriteras, bl.a. genom ökade resurser för skyddsåtgärder. Ett liknande yrkande framförs i kommittémotion 2021/22:3792 yrkande 7 av Karin Enström m.fl. (M).

Gällande rätt m.m.

Bestämmelser om statsbidrag för säkerhetshöjande åtgärder till organisationer inom det civila samhället finns i förordningen (2018:1533) om statsbidrag för säkerhetshöjande åtgärder till organisationer inom det civila samhället. Det är Kammarkollegiet som sedan den 1 oktober 2018 prövar ansökningar om stöd för säkerhetshöjande åtgärder (2 §). Myndigheten ansvarar även i flera fall för utbetalning av bidrag.

Enligt 3 § i förordningen ska statsbidraget bidra till att tillgodose behov av säkerhetshöjande åtgärder hos organisationer inom det civila samhället vars verksamhet påverkas av rädsla för hot, våld och trakasserier. Av 4 § framgår att statsbidraget får lämnas för säkerhetshöjande åtgärder i form av dels skydd av byggnader, lokaler eller andra anläggningar där organisationen bedriver

verksamhet, dels bevakning i form av personella resurser eller tekniska lösningar.

Statsbidrag får lämnas till sådana trossamfund, samverkansorgan och församlingar som framgår av 3 § förordningen (1999:974). Ett registrerat trossamfund och en ideell förening får beviljas statsbidrag för säkerhetshöjande åtgärder om den är självständig, saknar vinstsyfte och är demokratiskt uppbyggd samt i sin verksamhet respekterar demokratins idéer, inklusive principerna om jämställdhet och förbud mot diskriminering.

Tidigare var det Myndigheten för stöd till trossamfund som prövade frågor om statsbidrag och som även gav bidrag till säkerhetshöjande åtgärder, men då endast till församlingar inom bidragsberättigade trossamfund. Genom de nya bestämmelserna har målgruppen utvidgats så att även organisationer inom civilsamhället kan beviljas stöd under förutsättning att vissa villkor är uppfyllda.

I budgetpropositionen för 2022 framhöll regeringen att en grundläggande förutsättning för att trossamfunden ska kunna bedriva en religiös verksamhet är att de som deltar i samfundens verksamhet känner sig trygga (prop. 2021/22:1 utg.omr. 17 s. 114). Nivån på det stöd som fördelas enligt förordningen om statsbidrag för säkerhetshöjande åtgärder till organisationer inom det civila samhället minskade från 32 miljoner kronor 2019 till 22 miljoner kronor 2020 på anslaget 6:1 Allmänna val och demokrati inom utgiftsområde 1 Rikets styrelse. Stödet riktar sig mot både trossamfund och andra organisationer som uppfyller förordningens krav.

Under 2020 beviljade Kammarkollegiet ansökningar för drygt 20 miljoner kronor. Huvuddelen av medlen gick till olika judiska organisationer. Stödet går dels till skydd av byggnader, dels till bevakning av byggnader. Regeringen bedömde vidare att utsattheten för många trossamfund är fortsatt hög och att statsbidraget för säkerhetshöjande åtgärder till organisationer inom det civila samhället är betydelsefullt för att främja religionsfriheten i Sverige (prop. s. 115).

Utvecklingen när det gäller hot riktat mot religiösa byggnader och hat riktat mot religiösa funktionärer och utövare har enligt regeringen ökat behovet av säkerhetshöjande åtgärder för trossamfund och andra organisationer inom det civila samhället. Efterfrågan på statligt stöd för att tillgodose olika skyddsbehov har ökat från trossamfunden. Det kan handla om stöd för skydd av byggnader, lokaler eller andra anläggningar och personella resurser eller tekniska lösningar för bevakning. Regeringen ansåg därför att det fanns skäl att öka nivån på de medel som fördelas enligt förordningen om statsbidrag för säkerhetshöjande åtgärder till organisationer inom det civila samhället. Regeringen föreslog att anslaget skulle ökas med 19 miljoner kronor fr.o.m. 2022 för att stärka statsbidraget för säkerhetshöjande åtgärder till trossamfund och organisationer inom det civila samhället.

Vid behandlingen av budgetpropositionen för 2022 ansåg utskottet att anslaget 6:1 Allmänna val och demokrati skulle tillföras ytterligare

10 miljoner kronor 2022 jämfört med regeringens förslag för att öka säkerheten för trossamfunden (bet. 2021/22:KU1).

Tidigare riksdagsbehandling

Under våren 2019 behandlade utskottet yrkanden om trossamfundens trygghetsarbete (bet. 2018/19:KU27). Utskottet konstaterade att enskilda kyrkors och samfunds säkerhets- och trygghetsarbete tillfördes ytterligare medel genom riksdagens budgetbeslut hösten 2018. Utskottet anförde att det återstår att se vad resultatet blir av dessa resursförstärkningar. Utskottet var inte berett att ta initiativ till något tillkännagivande i frågan. Motionerna avstyrktes.

Även våren 2021 behandlade utskottet motsvarande motionsyrkanden (bet. 2020/21:KU23). Yrkandena avstyrktes då efter beredning i förenklad ordning.

Utskottets ställningstagande

Vid behandlingen av budgetpropositionen för 2022 ökades anslaget 6:1 Allmänna val och demokrati inom utgiftsområde 1 Rikets styrelse för att stärka statsbidraget för säkerhetshöjande åtgärder till trossamfund och organisationer inom det civila samhället.

Resultatet av detta resurstillskott bör avvaktas och utskottet är inte berett att föreslå någon ytterligare åtgärd. Motionsyrkandena avstyrks.

Förbud mot vissa muslimska kulturyttringar i offentligt finansierad verksamhet

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om att förbjuda vissa muslimska kulturyttringar i offentligt finansierad verksamhet.

Jämför reservation 8 (SD).

Motionerna

I kommittémotion 2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 3 begärs ett tillkännagivande om att stoppa det offentliga samhällets legitimering av och anpassning till den islamistiska ideologin. Motionärerna anför att Sverige är ett kulturellt segregerat land, vilket har lett till krav på särbehandling. Motionärerna anser att könssegregerade verksamheter, omskärelse av barn och servering av kött från djur som slaktats utan bedövning aldrig ska få förekomma i offentligt finansierad verksamhet.

Gällande rätt m.m.

Regeringsformen

Var och en är gentemot det allmänna tillförsäkrad bl.a. föreningsfrihet och religionsfrihet (2 kap. 1 § 5 och 6 regeringsformen).

Religionsfriheten är enligt 2 kap. 20 § regeringsformen den enda av de positiva opinionsfriheterna som inte får begränsas genom lag. I en kommentar till regeringsformen anförs att detta hänger samman med det sätt på vilket friheten har definierats i grundlagstexten: definitionen syftar uteslutande på vad som är specifikt just för religionsfriheten – att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion. Vidare anförs att begränsningar kan göras av de moment i religionsfriheten som närmast är utflöden av andra friheter, såsom yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten och föreningsfriheten (Holmberg m.fl., Grundlagarna [Juno, version: 3A], kommentar till 2 kap. 1 § regeringsformen).

Föreningsfriheten får enligt 2 kap. 20 § regeringsformen begränsas genom lag. Begränsningar får göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle, och de får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett begränsningen och heller inte sträcka sig så långt att de utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen. En begränsning får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning (21 §). Föreningsfriheten får begränsas endast när det gäller sammanslutningar vilkas verksamhet är av militär eller liknande natur eller innebär förföljelse av en folkgrupp på grund av etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande (24 §).

Europakonventionen

I Europakonventionen skyddas föreningsfriheten av artikel 11. Enligt artikeln har var och en rätt till frihet att delta i fredliga sammankomster samt till föreningsfrihet, inbegripet rätten att bilda och ansluta sig till fackföreningar för att skydda sina intressen. I första hand innefattar artikel 11.1 en förpliktelse för staten att inte ingripa och förhindra verksamhet som bedrivs inom föreningar och andra sammanslutningar. Staten har emellertid också en förpliktelse till positivt handlande eller med andra ord en skyldighet att se till att enskilda personer inte hindras av andra att utöva sina rättigheter (Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 5 uppl., 2015, s. 515 f.). Artikeln omfattar också den negativa föreningsfriheten, dvs. rätten att inte behöva vara ansluten till en förening. Detta framgår inte av artikelns ordalydelse utan är resultatet av en utveckling av domstolens praxis.

Föreningsfriheten får enligt artikel 11.2 inskränkas när de villkor som anges där är uppfyllda. Det krävs att en inskränkning har stöd i lag och den måste därutöver vara nödvändig i ett demokratiskt samhälle med hänsyn till statens säkerhet, den allmänna säkerheten, förebyggandet av oordning eller brott eller skyddandet av hälsa eller moral eller av annans fri- och rättigheter. Enligt artikel 14 i Europakonventionen ska åtnjutandet av de fri- och rättigheter som

anges i konventionen säkerställas utan någon åtskillnad på grund av bl.a. politisk eller annan åskådning.

Omskäreleslagen

Sedan 2001 finns särskild lagstiftning om icke-medicinsk omskärelse av pojkar, lagen (2001:499) om omskärelse av pojkar. Lagen ska tillämpas på omskärelse av pojkar upp till 18 års ålder. När läkare utför omskärelse eller när läkare eller sjuksköterska ombesörjer smärtlindring enligt lagen gäller patientsäkerhetslagen (2010:659), patientskadelagen (1996:799) och patientdatalagen (2008:355). Omskärelse får utföras endast av legitimerad läkare eller av den som har särskilt tillstånd att utföra omskärelse av pojkar. Andra personer än legitimerade läkare får inte utföra omskärelse på pojkar som är äldre än två månader. Särskilt tillstånd att utföra omskärelse får meddelas den som föreslagits av ett trossamfund där omskärelse ingår som en del i en religiös tradition, om personen har den kompetens som föreskrivs med stöd av 11 §, bedöms kunna utföra ingreppet i enlighet med de krav som gäller för ingreppet och i övrigt är lämplig att utföra omskäreleser. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om vilken kompetens en annan person än legitimerad läkare ska ha för att erhålla särskilt tillstånd att utföra omskärelse (11 §).

Bestämmelser om djurskydd

Grundläggande bestämmelser om slakt och annan avlivning av djur finns i rådets förordning (EG) nr 1099/2009 av den 24 september 2009 om skydd av djur vid tidpunkten för avlivning, 5 kap. djurskyddslagen (2018:1192) och 5 kap. djurskyddsförordningen (2019:66).

Enligt djurskyddsförordningen får Jordbruksverket meddela föreskrifter om vilka bedövningsmetoder som får användas. Enligt djurskyddslagen ska djur när de förs till slakt eller när de slaktas skonas från onödigt lidande och obehag. Detsamma gäller när djur avlivas i andra fall. Därför ska ett djur som slaktas eller i annat fall avlivas genom avblodning vara bedövat. Innan djuret är dött får inte några andra åtgärder vidtas. Detta innebär att vissa religiösa slaktmetoder inte är tillåtna i Sverige. Det gäller t.ex. kosherslakt och annan traditionell slakt av djur som inte är bedövade. Det är däremot tillåtet att slakta djur enligt den muslimska metoden halal om djuren är bedövade. Inom halal finns det även andra krav som handlar om annat än själva slaktmetoden, bl.a. om vem som får utföra slakten och hur djuren ska vara vända vid slakt. Dessa krav går inte emot djurskyddsreglerna i sig och därför är det tillåtet att följa dem under slakten. Det är dock viktigt att personen som utför bedövningen och slakten har tillräcklig erfarenhet och kunskap, precis som vid alla former av slakt.

Pågående arbete m.m.

Utredningen om översyn av statens stöd till trossamfund

Regeringen beslutade i juni 2016 att ge i uppdrag till en särskild utredare att se över statens stöd till trossamfund (dir. 2016:62). Utredningen, som antog namnet Utredningen om översyn av statens stöd till trossamfund (Ku 2016:01), överlämnade i mars 2018 betänkandet Statens stöd till trossamfund i ett mångreligiöst Sverige (SOU 2018:18).

Utredningen anser att religionsfriheten ska ses som det huvudsakliga motivet för staten att stödja trossamfunden. Staten är förpliktad att förhålla sig neutral till olika trossamfund. Genom att fördela stöd till trossamfunden och erbjuda kostnadsfri hjälp med att ta in medlemsavgifter försäkras sig staten om att inget trossamfund ges en i förhållande till staten särskilt fördelaktig ställning i samhället. Därmed får alla trossamfund likartade förutsättningar för sin religiösa verksamhet och alla individer ges relativt sett samma grundläggande möjligheter att utöva sin religion och åtnjuta sin religionsfrihet. Vidare framgår det av de internationella konventioner som Sverige anslutit sig till att staten ska främja tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet.

Mot bakgrund av att utredningen anser att religionsfriheten ska ses som det huvudsakliga motivet för stödet bör målsättningen även framöver vara att stödet ska bidra till att skapa förutsättningar för trossamfunden att bedriva en aktiv och långsiktigt inriktad religiös verksamhet. Utredningen anser att det ska framgå av målsättningen att det statliga stödet ska bidra till att upprätthålla och stärka de grundläggande värderingar som samhället vilar på.

Utredningen har dragit slutsatsen att det av flera skäl är nödvändigt med ett demokratikriterium i stödlagstiftningen. För det första ålägger regeringsformens program- och målsättningsstadga det allmänna att positivt verka för att samhällets grundläggande värderingar skyddas. Ett statligt stöd bör därmed inte fördelas till verksamheter som strider mot eller motarbetar dessa värderingar. Den svenska staten är också skyldig genom internationella konventioner som Sverige anslutit sig till att skydda och främja olika konventionsrättigheter, och därför måste stöd som regel kunna vägras vid kränkningar av mänskliga rättigheter. Även stödets legitimitet förutsätter vidare enligt utredningen att offentliga medel inte betalas ut till trossamfund som bedriver en verksamhet som är oförenlig med våra grundläggande värderingar.

Utredningen föreslår även att en återkallelsebestämmelse införs i lagen om stöd till trossamfund som innebär att ett stödberättigande ska återkallas om ett trossamfund inte längre uppfyller villkoren för stöd. Ärenden som rör stödberättigande ska enligt förslaget prövas av Myndigheten för stöd till trossamfund.

Demokrativillkorsutredningen

Ideella föreningar kan få statsbidrag för sin verksamhet. I många statsbidragsförordningar finns som krav för bidrag att den sökande ska uppfylla vissa

villkor som påminner om regeringsformens bestämmelser om demokrati (ofta kallade demokrativillkor).

Regeringen beslutade i mars 2018 att ge åt en särskild utredare i uppdrag att se över hur demokrativillkoret uttrycks i de olika förordningarna och vad det innebär samt hur olika myndigheter som tillämpar bidragsförordningar arbetar med att säkerställa att demokrativillkoret följs (Ku 2018:01, dir. 2018:19). Utredaren skulle också föreslå ett förtydligt, enhetligt och rättssäkert demokrativillkor för den statliga bidragsgivningen.

Utredningen som antog namnet Demokrativillkorsutredningen överlämnade sitt betänkande Demokrativillkor för bidrag till civilsamhället (SOU 2019:35) i juni 2019. I betänkandet lämnade utredningen förslag till ett förtydligt och enhetligt demokrativillkor för den statliga bidragsgivningen. Utredningens förslag till demokrativillkor är utformat på så sätt att de ageranden som leder till att bidrag inte får lämnas uttryckligen anges. Bidrag ska inte få lämnas till en organisation om den eller någon av dess företrädare, inom ramen för verksamheten

1. utövar våld, tvång eller hot eller på annat otillbörligt sätt kränker den enskildes grundläggande fri- och rättigheter
2. diskriminerar eller på annat sätt bryter mot principen om alla människors lika värde
3. rättfärdigar, främjar eller uppmanar till sådana ageranden som anges under punkten 1 eller 2
4. motarbetar det demokratiska styrelseskicket.

Genom att utforma demokrativillkoret på detta sätt anser utredningen att tillämpningen underlättas. Det ger vägledning för myndigheterna om vad i verksamheten som ska granskas och kontrolleras och ger dem bättre förutsättningar att bedöma lika fall lika. Konkretion ger också trygghet för bidragsmottagande organisationer eftersom de lättare kan förutse vad som förväntas av dem och vilka ageranden som kan leda till ett avslag. Enligt utredningens förslag ska likalydande demokrativillkor för verksamheten införas i de statsbidragsförordningar som huvudsakligen riktar sig till det civila samhällets organisationer. Utredningen föreslår också att en särskild förordning med demokrativillkor införs som ska tillämpas när statsbidrag fördelas till organisationer inom det civila samhället på annat sätt än med tillämpning av lag eller förordning. Utredningen anser vidare att ett bidrag alltid ska kunna återkrävas om bidragsmottagaren bryter mot det föreslagna demokrativillkoret.

Lagrådsremiss Statens stöd till trossamfund och demokrativillkor

Den 19 maj 2022 överlämnade regeringen lagrådsremissen Statens stöd till trossamfund och demokrativillkor till Lagrådet. I lagrådsremissen föreslår regeringen att en ny lag om statsbidrag till trossamfund införs. Den nya lagen ska innehålla bestämmelser om när ett annat trossamfund än Svenska kyrkan

är berättigat till statsbidrag. Regeringen föreslår att den nu gällande lagen (1999:932) om stöd till trossamfund upphävs. Regeringen föreslår också att definitionen av trossamfund i lagen (1998:1593) om trossamfund ändras, samt att det i den lagen införs nya bestämmelser om statlig avgiftshjälp till andra trossamfund än Svenska kyrkan. Regeringen föreslår vidare att ett demokrativillkor ska gälla för stöd ur Allmänna arvsfonden enligt lagen (2021:401) om Allmänna arvsfonden och för stöd till trossamfund enligt den nya lagen om statsbidrag till trossamfund och enligt lagen om trossamfund. Regeringen gör även bedömningen att ett likalydande demokrativillkor som det som föreslås för stöd ur Allmänna arvsfonden bör uppställas för övrig statlig bidragsgivning som riktar sig till civilsamhället. Regeringen föreslår vidare att en ny lag om personuppgiftsbehandling och en ny bestämmelse om sekretess införs.

I lagrådsremissen redovisas även vissa bedömningar i fråga om vad som ska regleras i förordning.

De nya lagarna och lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2023.

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 2019 behandlade utskottet ett likalydande motionsyrkande som de som nu är aktuella (bet. 2018/19:KU27). Utskottet anförde att religionsfriheten och föreningsfriheten är skyddade genom bestämmelser i regeringsformen och Europakonventionen. Utskottet konstaterade härutöver att frågan om utformningen av de villkor som kan ställas vid statlig bidragsgivning till ideella föreningar av olika slag är föremål för ett pågående utredningsarbete och att den statliga bidragsgivningen till religiösa samfund nyligen har varit föremål för en liknande utredning. Den sistnämnda översynen resulterade i förslag på skärpta krav på att statliga bidrag ska bidra till att upprätthålla och stärka de grundläggande värderingar som samhället vilar på. Utskottet ansåg att de pågående utrednings- och beredningsinsatserna inte borde föregripas, och avstyrkte motionsyrkandet.

Utskottet behandlade även likalydande yrkanden våren 2020 (bet. 2020/21:KU23). Utskottet anförde att frågan om utformningen av de villkor som kan ställas vid statlig bidragsgivning till religiösa samfund och till ideella föreningar har utretts, och att utredningarna har varit på remiss och bereds inom Regeringskansliet. Utskottet ansåg att beredningen inte borde föregripas och såg inte heller skäl att ta något annat initiativ med anledning av motionsyrkandena. Yrkandena avstyrktes därför.

Utskottets ställningstagande

Utskottet har tidigare behandlat liknande motionsyrkanden och vidhåller sina ställningstaganden. Motionsyrkandet avstyrks.

Förbud mot samröre med terroristorganisation m.m.

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om förbud mot samröre med terroristorganisation och förbud mot samfund som stöder brott eller terror.

Jämför reservation 9 (KD).

Motionerna

Förbud mot samröre med terroristorganisation

I kommittémotion 2021/22:4191 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 5 begärs ett tillkännagivande om att lagstiftning om samröre med terroriststämplade organisationer skyndsamt bör komma på plats. Motionärerna anför att de lagar som trädde i kraft den 1 mars 2020 innebär straffansvar för visst samröre med terroristorganisationer, men att brottet samröre har fått en för snäv definition. Enligt motionärerna behöver den grundlagsskyddade föreningsfriheten förändras för att ett förbud mot allt samröre med terroristorganisationer ska kunna införas.

Förbud mot samfund som stöder brott och terror

I motion 2021/22:245 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkande 3 begärs ett tillkännagivande om att möjliggöra stängning av religiösa samfund med hårdföra tolkningar som tenderar att driva människor till att begå brott eller stödja terror.

Gällande rätt m.m.

Föreningsfriheten

Enligt 2 kap. 1 § 5 regeringsformen är varje medborgare gentemot det allmänna tillförsäkrad föreningsfrihet, dvs. frihet att sammansluta sig med andra för allmänna och enskilda syften. Enligt 2 kap. 2 § regeringsformen är varje medborgare gentemot det allmänna skyddad mot tvång att delta i en sammankomst för opinionsbildning eller i en demonstration eller annan meningsyttring. En medborgare är också skyddad gentemot det allmänna mot tvång att tillhöra en politisk sammanslutning, trossamfund eller annan sammanslutning för åskådning i politiskt, religiöst, kulturellt eller annat sådant hänseende.

I artikel 11.1 i Europakonventionen anges att var och en har rätt till frihet att delta i fredliga sammankomster samt till föreningsfrihet, inbegripet rätten att bilda och ansluta sig till fackföreningar för att skydda sina intressen.

I november 2021 lämnade regeringen proposition 2021/22:42 Föreningsfrihet och terroristorganisationer till riksdagen. I propositionen föreslog

regeringen en ändring i regeringsformen som innebär utökade möjligheter att genom lag begränsa föreningsfriheten när det gäller sammanslutningar som ägnar sig åt eller understöder terrorism. Syftet med ändringen är att göra det möjligt för lagstiftaren att exempelvis införa en bredare kriminalisering av deltagande i en terroristorganisation eller ett förbud mot terroristorganisationer. Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 januari 2023.

Konstitutionsutskottet ställde sig bakom regeringens förslag och föreslog att riksdagen skulle anta som vilande regeringens förslag till ändring i regeringsformen. Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag (rskr. 2021/22:221).

Religionsfrihet

Var och en är vidare enligt 2 kap. 1 § 6 regeringsformen gentemot det allmänna tillförsäkrad religionsfrihet, med vilket avses att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion. Religionsfriheten är den enda av de positiva opinionsfriheterna som enligt 2 kap. 20 § regeringsformen inte får begränsas genom lag. Som nämnts anses detta hänga samman med det sätt på vilket friheten har definierats i grundlagstexten: definitionen syftar uteslutande på vad som är specifikt just för religionsfriheten – att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion. Vidare anförs att begränsningar kan göras av de moment i religionsfriheten som närmast är utflöden av andra friheter, såsom yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten och föreningsfriheten (Holmberg m.fl., Grundlagarna [Juno, version: 3A], kommentar till 2 kap. 1 § regeringsformen).

Samröre med en terroristorganisation

Sedan den 1 mars 2020 är vissa former av samröre med en terroristorganisation kriminaliserade.

I en lagrådsremiss i februari 2019 föreslog regeringen ett särskilt straffansvar för den som deltar i verksamheten i en terroristorganisation på ett sätt som är ägnat att främja, stärka eller understödja organisationen. Lagrådet avstyrkte dock förslaget med hänvisning till att en kriminalisering av deltagande i en terroristorganisation ansågs innebära en begränsning av den grundlagsskyddade föreningsfriheten. Det förslag som avstyrktes innehöll även en bestämmelse om samröresbrott som var kopplat till deltagandebrottet.

I oktober 2019 lämnade regeringen proposition 2019/20:36 Ett särskilt straffansvar för samröre med en terroristorganisation till riksdagen. I propositionen bedömde regeringen att det var möjligt att straffbelägga samröre med en terroristorganisation utan att hamna i konflikt med den grundlagsskyddade föreningsfriheten. En förutsättning för detta var enligt regeringen att straffansvaret inte skulle ges en så vid utformning att det i praktiken skulle innebära en kriminalisering av deltagande eller medlemskap i en terroristorganisation.

I propositionen föreslog regeringen ett särskilt straffansvar för den som har vissa former av samröre med en terroristorganisation om gärningen är ägnad att främja, stärka eller understödja en terroristorganisation. De former av samröre som avses är att ta befattning med vapen, ammunition, brandfarliga eller explosiva varor eller transportmedel för en terroristorganisation, upplåta lokal eller mark till en terroristorganisation eller lämna annat liknande stöd till en terroristorganisation. Förslaget innebar även en kriminalisering av försök till det nya brottet. I propositionen föreslogs vidare att det skulle bli straffbart att offentlig uppmana och rekrytera till samröre med en terroristorganisation, att resa utomlands i avsikt att ha samröre med en terroristorganisation samt att finansiera samröre med en terroristorganisation. Därutöver föreslogs att straffet för brottet olovlig värvning skulle skärpas.

Justitiekommittén ställde sig bakom regeringens förslag, och riksdagen beslutade i enlighet med justitiekommitténs förslag (bet. 2019/20:JuU13, rskr. 2019/20:145). Lagändringarna trädde i kraft den 1 mars 2020.

Straffansvaret för samröre med en terroristorganisation omfattar således endast vissa specifika former av samröreshandlingar och handlingar som till sin art är jämförbara med dessa, förutsatt att de är ägnade att främja, stärka eller understödja en terroristorganisation. Det straffbara området omfattar därmed inte varje handling som vidtas i förhållande till en sådan organisation.

Pågående arbete

I april 2021 fick en utredare i uppdrag att, med utgångspunkt i de förslag till grundlagsändringar som nämnts tidigare, lämna förslag om innebär att det införs ett särskilt straffansvar för deltagande i en terroristorganisation. I april 2022 lämnade utredaren departementspromemorian *Straff för deltagande i en terroristorganisation* (Ds 2022:6).

I departementspromemorian gör utredaren bedömningen att en kriminalisering skulle vara ett effektivt sätt att förebygga, förhindra och bekämpa deltagande i en terroristorganisation och att det föreligger ett behov av en sådan kriminalisering. Behovet motiverar även att möjligheten att begränsa föreningsfriheten utnyttjas.

Utredaren föreslår en ny straffbestämmelse i terroristbrottslagen som omfattar den som deltar i verksamheten i en terroristorganisation på ett sätt som är ägnat att främja, stärka eller understödja terroristorganisationen. Straffet för deltagande i en terroristorganisation ska vara fängelse i högst fyra år. Om deltagandebrottet är grovt ska straffet vara fängelse i lägst två och högst åtta år. Förslaget till ny straffbestämmelse innefattar även ett undantag som innebär att en gärning inte ska utgöra brott om den med hänsyn till omständigheterna är försvarlig. Detta innebär att vissa gärningar som objektivt framstår som ett deltagande inte är straffbara. Exempel på gärningar som kan bli aktuella för undantaget är vissa journalistiska metoder – t.ex. att wallraffa, situationer där det saknas alternativ till verksamhet som objektivt stöder en

terroristorganisation och sjukvård som bedrivs i enlighet med den internationella humanitära rätten.

Förslaget föranleder även ett förslag till ändring av straffbestämmelsen för samröre med en terroristorganisation, vilken tydliggör att det brottet ska vara subsidiärt i förhållande till deltagandebrottet. Det föreslås även att ett försvarlighetsundantag införs i bestämmelsen om samröre med en terroristorganisation.

Utredaren föreslår även att straffansvaret för flera andra brott som har samband med terrorism ska utvidgas med anledning av deltagandebrottet. Det ska vara straffbart att offentligt uppmana och rekrytera till samt att resa utomlands i avsikt att delta i en terroristorganisation. Det ska också vara straffbart att finansiera deltagande i en terroristorganisation och att finansiera offentlig uppmaning och rekrytering till deltagande samt att finansiera en resa i syfte att delta i en terroristorganisation.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2023.

Förslaget har remitterats och senaste dag för remissvar är den 22 augusti 2022.

Tidigare riksdagsbehandling

Förbud mot samröre med terroristorganisation

I samband med beredningen av proposition 2019/20:36 behandlade justitieutskottet även vissa motionsyrkanden om samröre med terroristorganisationer och var inte berett att ställa sig bakom några tillkännagivanden om att ytterligare former av samröre ska kriminaliseras (bet. 2019/20:JuU13).

Våren 2021 behandlade justitieutskottet ett liknande motionsyrkande som det aktuella och vidhöll sin tidigare inställning när det gäller att bredda det straffrättsliga ansvaret för samröre med en terroristorganisation och såg inte heller skäl för att ställa sig bakom de tillkännagivanden som efterfrågades i motionerna (bet. 2020/21:JuU29).

Förbud mot samfund som stöder brott och terror

Utskottet behandlade ett likalydande yrkande om förbud mot samfund som stöder brott och terror våren 2019 (bet. 2018/19:KU27). Utskottet anförde att förenings- och religionsfriheterna är skyddade genom bestämmelser i både regeringsformen och Europakonventionen. Eventuella straffbara gärningar som begås inom ramen för en föreningsverksamhet omfattas emellertid inte av detta skydd utan kan fortfarande leda till straff. Motionsyrkandet avstyrks.

Utskottets ställningstagande

Utskottet antog tidigare i år som vilande ett förslag till ändring av regeringsformen som innebär utökade möjligheter att genom lag begränsa föreningsfriheten när det gäller sammanslutningar som ägnar sig åt eller

understöder terrorism. Utskottet är inte berett att ställa sig bakom några tillkännagivanden som kan kräva ytterligare inskränkningar av den grundlags-skyddade föreningsfriheten. Utskottet noterar även att en utredare lämnat förslag som innebär att det införs ett särskilt straffansvar för deltagande i en terroristorganisation. Mot denna bakgrund avstyrks motionsyrkandet om att lagstiftning om samröre med terrorstämplade organisationer skyndsamt bör komma på plats.

Utskottet har tidigare behandlat ett motionsyrkande om förbud mot samfund som stöder brott och terror och vidhåller tidigare ställningstagande. Motionsyrkandet avstyrks.

Negativ föreningsfrihet

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om s.k. negativ föreningsfrihet.

Jämför reservation 10 (M).

Motionen

I kommittémotion 2021/22:3793 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 8 begärs ett tillkännagivande om att regeringen bör ge 2020 års grundlagskommitté i uppdrag att förtydliga utformningen av skyddet för föreningsfriheten. Motionärerna anför att Europakonventionen till skillnad från regeringsformen också reglerar rätten att stå utanför en organisation, dvs. en s.k. negativ föreningsfrihet. Motionärerna menar att både rätten att vara medlem i och rätten att stå utanför en förening förtjänar grundlagsskydd. Detta gäller enligt motionärerna särskilt mot bakgrund av föreningslivets starka ställning i Sverige.

Gällande rätt m.m.

Enligt 2 kap. 1 § 5 regeringsformen är varje medborgare gentemot det allmänna tillförsäkrad föreningsfrihet, dvs. frihet att sammansluta sig med andra för allmänna och enskilda syften.

Enligt 2 kap. 2 § regeringsformen är varje medborgare gentemot det allmänna skyddad mot tvång att delta i en sammankomst för opinionsbildning eller i en demonstration eller annan meningsyttring. En medborgare är också skyddad gentemot det allmänna mot tvång att tillhöra en politisk sammanslutning, trossamfund eller annan sammanslutning för åskådning i politiskt, religiöst, kulturellt eller annat sådant hänseende. Paragrafen ger skydd åt de centrala ”negativa opinionsfriheterna”.

Eftersom skyddet endast gäller gentemot det allmänna omfattas s.k. kollektivanslutning till politiska partier inte av den negativa föreningsfriheten (Eka m.fl., Regeringsformen – med kommentarer, 2 uppl., 2018, s. 96).

I artikel 11.1 i Europakonventionen anges att var och en har rätt till frihet att delta i fredliga sammankomster samt till föreningsfrihet, inbegripet rätten att bilda och ansluta sig till fackföreningar för att skydda sina intressen. I första hand innefattar artikel 11 en förpliktelse för staten att inte ingripa och förhindra sammankomster. Europadomstolen har funnit att artikel 11 också skyddar rätten att inte vara medlem av en förening, den negativa föreningsfriheten. Stater får anses vara skyldiga att i viss utsträckning ingripa i relationer mellan enskilda för att se till att denna frihet respekteras, men när det gäller relationerna på arbetsmarknaden får staterna anses ha stor frihet att avgöra var gränserna ska gå för statligt ingripande och vilka medel som ska användas (Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 5 uppl., 2015, s. 522).

I boken av Danelius anges också att staten har en förpliktelse till positivt handlande eller med andra ord en förpliktelse att se till att enskilda inte hindras av andra att utöva sina rättigheter (s. 516). Hur långt denna förpliktelse sträcker sig är enligt Danelius inte tydligt, och en plikt till statligt ingripande måste ofta balanseras mot andra likaledes konventionsskyddade intressen.

Enligt artikel 14 i Europakonventionen ska åtnjutandet av de fri- och rättigheter som anges i konventionen säkerställas utan någon åtskillnad på grund av bl.a. politisk eller annan åskådning.

I artikel 5 i den europeiska sociala stadgan anges att alla arbetstagare och arbetsgivare har rätt att fritt organisera sig i nationella och internationella sammanslutningar för att tillvarata sina ekonomiska och sociala intressen.

Arbetsdomstolen (AD) prövade en fråga om granskningsavgifter i kollektivavtal 2001 (dom AD 2001 nr 20). Sådana granskningsavgifter togs även ut från oorganiserade arbetstagare. Domstolen fann att de löneavdrag för granskningsarvode som det var fråga om i målet inte kunde jämföras med tvångsanslutning till en organisation. Avdragen ansågs inte heller utsätta de oorganiserade arbetstagarna för tvång eller påverkan att bli medlemmar i förbundet. Förfarandet med avdrag för granskningsarvode var alltså enligt AD inte någon kränkning av deras negativa föreningsrätt.

Frågan prövades av Europadomstolen. I en dom den 13 januari 2007 konstaterade Europadomstolen att uttagandet av granskningsarvodena genom löneavdrag innebar att de klagande hade frånhänts egendom och att detta varit lagenligt, men att en kränkning av egendomsskyddet likväl ägt rum eftersom åtgärden inte kunde anses stå i proportion till de allmänna syften som systemet med den kollektivavtalskyddade rätten att ta ut avgiften avsåg att skydda.

Staten ansågs här ha en positiv skyldighet att skydda klagandenas intressen. Den svenska domaren i Europadomstolen var skiljaktig på så vis att hon, av de skäl domstolen hade anfört till stöd för sin bedömning att en kränkning av egendomsskyddet hade ägt rum, ansåg att en kränkning i stället borde ha

ansetts ha ägt rum av den negativa föreningsfriheten, bl.a. med hänsyn till de relativt små belopp som klagandena hade frånhänts.

Pågående arbete m.m.

I februari 2020 gav regeringen, som tidigare nämnts, en parlamentariskt sammansatt kommitté i uppdrag att utreda formerna för ändring av grundlag och behovet av att ytterligare stärka skyddet för domstolarnas och domarnas oberoende långsiktigt (dir. 2020:11). Kommittén antog namnet 2020 års grundlagskommitté (Ju 2020:04). Kommittén hade också i uppdrag att utreda behovet av att möjliggöra ytterligare begränsningar i föreningsfriheten i förhållande till sammanslutningar som ägnar sig åt terrorism. Den 16 mars 2021 lämnade kommittén delbetänkandet Föreningsfrihet och terroristorganisationer (SOU 2021:15). I betänkandet presenterade kommittén den del av sitt uppdrag som rör frågan om behovet av ytterligare möjligheter att begränsa föreningsfriheten i syfte att möjliggöra en generell kriminalisering av deltagande i terroristorganisationer.

Övriga delar av uppdraget ska redovisas senast den 15 februari 2023.

Tidigare riksdagsbehandling

Utskottet uttalade 2012 att den grundlagsskyddade föreningsfriheten ger skydd mot att det allmänna tvingar någon att tillhöra en sammanslutning för åskådning i politiskt, religiöst, kulturellt eller annat sådant hänseende. På samma sätt är varje medborgare gentemot det allmänna tillförsäkrad föreningsfrihet, dvs. frihet att sammansluta sig med andra för allmänna och enskilda syften. Motionsyrkandena avstyrktes (bet. 2011/12:KU14).

Våren 2021 behandlade utskottet liknande motionsyrkanden (bet. 2020/21:KU23). Utskottet vidhöll då sitt tidigare ställningstagande och avstyrkte motionsyrkandena. Moderaterna lämnade en reservation.

Utskottets ställningstagande

Utskottet har tidigare behandlat motionsyrkanden om negativ föreningsfrihet. Utskottet finner inte skäl att föreslå någon åtgärd med anledning av motionsyrkandet. Det avstyrks därför.

Återkallelse av medborgarskap m.m.

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om återkallelse av medborgarskap vid brott av olika slag eller som har förvärvats på felaktiga grunder. Riksdagen avslår även ett motionsyrkande om att terror-dömda med dubbelt medborgarskap ska kunna utvisas.

Jämför reservation 11 (M), 12 (SD) och 13 (KD).

Motionerna

Återkallelse vid terroristbrott m.m.

En grupp yrkanden gäller återkallelse av medborgarskap vid brott som är till allvarlig skada för svenska statens vitala intressen, t.ex. terroristbrott.

I kommittémotion 2021/22:3783 av Johan Forsell m.fl. (M) yrkande 19 begärs ett tillkännagivande om att ett svenskt medborgarskap ska kunna återkallas, bl.a. i fall då någon med dubbelt medborgarskap har begått ett terroristbrott. Även Karin Enström m.fl. (M) begär i kommittémotion 2021/22:3789 yrkande 4 ett tillkännagivande om att medborgarskap ska kunna återkallas vid brott som är till allvarlig skada för svenska statens vitala intressen. Som exempel nämner motionärerna terroristbrott. I kommittémotion 2021/22:3793 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 12 begärs ett tillkännagivande om att regeringen bör se över regeringsformens bestämmelse om medborgarskap så att en möjlighet införs att återkalla medborgarskap i de situationer som medges i folkrätten. Maria Malmer Stenergard m.fl. (M) föreslår i kommittémotion 2021/22:3843 yrkande 8 att medborgarskap i Sverige ska kunna återkallas vid frivilligt deltagande i utländsk militär styrka och vid brott som är till allvarlig skada för svenska statens vitala intressen.

Även i kommittémotion 2021/22:2526 av Adam Martinen m.fl. (SD) yrkande 17 begärs ett tillkännagivande om återkallelse av medborgarskap vid terroristbrott. Motionärerna anför att den som dömts för terroristbrott och har dubbelt medborgarskap ska få sitt svenska medborgarskap indraget. Motionärerna vill också att möjligheten att dra in medborgarskapet, även om personen blir statslös, ska utredas.

I kommittémotion 2021/22:4214 av Hans Eklind m.fl. (KD) yrkande 55 begärs också ett tillkännagivande om att kunna återkalla det svenska medborgarskapet för personer med dubbelt medborgarskap som aktivt medverkat eller varit delaktiga i terroristbrott eller krigsförbrytelser.

Liknande förslag om återkallande av medborgarskap vid terroristbrott framförs i motionerna i 2021/22:1067 av Ann-Sofie Lifvenhage (M), 2021/22:245 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkande 1, 2021/22:991 av Richard Jomshof (SD) yrkande 2, 2021/22:2980 av Christian Carlsson (KD) yrkande 4 och 2021/22:3884 av Robert Halef (KD) yrkande 4.

I motion 2021/22:3598 av Lars Beckman (M) yrkas att möjligheterna att återkalla medborgarskap utreds. I motion 2021/22:991 av Richard Jomshof (SD) yrkande 3 föreslås återkallande av medborgarskap vid terroristbrott för dem som tidigare invandrat till Sverige och erhållit svenskt medborgarskap, även i de fall de görs statslösa.

I kommittémotion 2021/22:3292 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 9 begärs ett tillkännagivande om omprövning av förvärvade medborgarskap. Motionärerna anser att man under vissa förutsättningar, t.ex. vid kriminalitet, ska kunna ompröva medborgarskapet.

Återkallelse vid oriktiga uppgifter och mutor

Maria Malmer Stenergard m.fl. (M) begär i kommittémotion 2021/22:3843 yrkande 7 att medborgarskap i Sverige ska kunna återkallas vid oriktiga uppgifter och mutor. Även i kommittémotion 2021/22:2551 av Jonas Andersson i Skellefteå m.fl. (SD) yrkande 9 begärs ett tillkännagivande om återkallande och ogiltigförklarande av medborgarskap som har beviljats på felaktiga grunder.

Hans Eklind m.fl. (KD) begär också i kommittémotion 2021/22:4214 tillkännagivanden om att svenskt medborgarskap ska kunna återkallas dels om det kan styrkas att en person har erhållit medborgarskap på svikliga grunder, t.ex. vid falsk identitet (yrkande 54), dels om en person har tillskansat sig medborgarskapet genom mutor eller bestickning (yrkande 56).

Lars Püss (M) efterlyser i motion 2021/22:3644 en utredning om möjligheterna att kunna återkalla medborgarskap under vissa förutsättningar, t.ex. på grund av felaktiga uppgifter.

Utvisning av terrordömda

I motion 2021/22:245 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkande 2 begärs ett tillkännagivande om att terrordömda med dubbelt medborgarskap per automatik ska utvisas.

Gällande rätt m.m.

Regeringsformen

I 2 kap. 7 § första stycket regeringsformen anges att ingen svensk medborgare får landsförvisas eller hindras från att resa in i riket. I andra stycket anges att ingen svensk medborgare som är eller har varit bosatt i riket får fråntas sitt medborgarskap. Det får dock föreskrivas att medborgarskapet för barn under 18 år ska följa föräldrarnas medborgarskap.

Lagen om svenskt medborgarskap

Regler om svenskt medborgarskap finns i lagen (2001:82) om svenskt medborgarskap. Av lagen följer att ett barn förvärvar svenskt medborgarskap

under olika förutsättningar vid födseln, vid adoption eller genom anmälan. Av 7 § följer att ett barn som inte har svenskt medborgarskap förvärvar svenskt medborgarskap genom anmälan av den eller dem som har vårdnaden om barnet, om barnet har permanent uppehållstillstånd i Sverige och hemvist här i landet sedan tre år eller, om barnet är statslös, två år.

Enligt 8 § samma lag förvärvar en utlänning som har fyllt 18 men inte 21 år svenskt medborgarskap genom anmälan, om han eller hon har permanent uppehållstillstånd i Sverige och hemvist här i landet sedan han eller hon fyllde 13 år eller, i fråga om den som är statslös, 15 år.

Enligt 11 § kan en utlänning efter ansökan beviljas svenskt medborgarskap (naturaliseras), om han eller hon har

1. styrkt sin identitet
2. fyllt 18 år
3. permanent uppehållstillstånd i Sverige
4. hemvist här i landet sedan ett visst antal år som närmare anges i lagen
5. haft och kan förväntas komma att ha ett hederligt levnadssätt.

Om dessa krav inte är uppfyllda kan enligt 12 § en utlänning ändå naturaliseras om sökanden tidigare har varit svensk medborgare, är gift eller sambo med en svensk medborgare eller om det finns särskilda skäl.

Enligt 14 § förlorar en svensk medborgare sitt svenska medborgarskap när han eller hon fyller 22 år om han eller hon är född utomlands, aldrig har haft hemvist i Sverige och inte heller har varit här under förhållanden som tyder på samhörighet med landet. Om en ansökan görs innan den svenska medborgaren fyller 22 år får dock medges att medborgarskapet behålls. När någon förlorar sitt svenska medborgarskap enligt dessa bestämmelser förlorar även hans eller hennes barn sitt svenska medborgarskap, om barnet förvärvat detta på grund av att föräldern varit svensk medborgare. Barnet förlorar dock inte sitt medborgarskap om den andra föräldern har kvar sitt svenska medborgarskap och barnet härleder sitt svenska medborgarskap även från honom eller henne. Man kan aldrig förlora sitt svenska medborgarskap om detta skulle leda till att man blir statslös.

Utlänningslagen

I 7 kap. 1 § utlänningslagen (2005:716) anges att nationell visering, uppehållstillstånd och arbetstillstånd får återkallas för en utlänning som medvetet har lämnat oriktiga uppgifter eller medvetet har förtigit omständigheter som hade varit av betydelse för att få tillståndet. Om utlänningen har vistats i Sverige i mer än fyra år med uppehållstillstånd när frågan om återkallelse prövas av den myndighet som först beslutar i saken, får uppehållstillståndet återkallas endast om det finns synnerliga skäl för det. I 7 kap. 2 § anges att utöver vad som anges i 7 kap. 1 § får nationell visering, uppehållstillstånd och arbetstillstånd återkallas för en utlänning som ännu inte rest in i landet om det finns särskilda skäl för det.

Enligt 7 kap. 4 § utlänningslagen ska det vid bedömningen av om uppehållstillståndet bör återkallas för en utlänning som har rest in i landet tas hänsyn till den anknytning som utlänningen har till det svenska samhället och till om andra skäl talar mot att tillståndet återkallas. Vid en sådan bedömning ska särskilt beaktas utlänningens levnadsomständigheter, om utlänningen har barn i Sverige och, om så är fallet, barnets behov av kontakt med utlänningen, hur kontakten har varit och hur den skulle påverkas av att utlänningens uppehållstillstånd återkallas, utlänningens övriga familjeförhållanden och hur länge utlänningen har vistats i Sverige.

Enligt 8 a kap. 1 § utlänningslagen får en utlänning som inte är EES-medborgare eller familjemedlem till en EES-medborgare utvisas ur Sverige om han eller hon döms för ett brott som kan leda till fängelse. En sådan utlänning får utvisas också om en domstol undanröjer en villkorlig dom eller skyddstillsyn som utlänningen har dömts till och dömer till en annan påföljd. Utlänningen får dock utvisas endast om han eller hon döms till svårare påföljd än böter och om

1. gärningen är av sådant slag och övriga omständigheter är sådana att det kan antas att han eller hon kommer att göra sig skyldig till fortsatt brottslighet här i landet eller
2. brottet med hänsyn till den skada, fara eller kränkning som det har inneburit för enskilda eller allmänna intressen är så allvarligt att han eller hon inte bör få stanna kvar.

Domstolen ska vid prövningen av utvisningsfrågan ta hänsyn till personens anknytning till det svenska samhället. Ingen får heller utvisas till ett land där han eller hon riskerar att utsättas för dödsstraff, tortyr, förföljelse eller annan förnedrande eller omänsklig behandling eller bestraffning.

En svensk medborgare kan aldrig utvisas ur Sverige. Det gäller även om han eller hon har dubbelt medborgarskap.

Tidigare utredning – Utredningen om omprövning av medborgarskap

I januari 2006 överlämnade Utredningen om omprövning av medborgarskap sitt betänkande Omprövning av medborgarskap (SOU 2006:2).

Av betänkandet framgår att de kontakter som utredningen hade haft med olika myndigheter hade visat att det förekommer att svenskt medborgarskap beviljas på grundval av oriktiga eller ofullständiga uppgifter från sökanden. Antalet fall per år bedömdes dock vara litet. Hur många fall det rör sig om hade inte kunnat fastställas. Det hade också framkommit att det kan ha förekommit mutor vid handläggningen av medborgarskapsärenden.

Skälen mot att införa en återkallelsemöjlighet var enligt utredaren många och starka. Det var därför tveksamt om de skäl som fanns för en ändrad inställning var tillräckliga för att ändra ett stabilt system som ger den enskilde rättstrygghet och som en stor majoritet i riksdagen flera gånger har ställt sig

bakom. Utredaren valde ändå att lägga fram ett förslag som innebar att det i fortsättningen skulle vara möjligt att i vissa fall återkalla ett felaktigt medborgarskapsbeslut. Det var enligt utredaren från allmänna utgångspunkter önskvärt att myndigheters beslut skulle vara riktiga i såväl formellt som materiellt hänseende. Det var otillfredsställande att staten inte i efterhand kunde ingripa mot den som på ett illojalt eller bedrägligt sätt har tillskansat sig en så långtgående och grundläggande rättighet som medborgarskap. Förslaget tog främst sikte på de fall då en person genom mutor eller annat otillbörligt förfarande beviljats medborgarskap. Även de fall då felaktiga identitetsuppgifter har lämnats för att dölja grov kriminell belastning, terroristanknytning eller liknande omfattades.

Utredningens författningsförslag innebar att det i 2 kap. 7 § regeringsformen skulle läggas till att det får föreskrivas att medborgarskapet ska fråntas den som förvärvat det genom oriktiga eller ofullständiga uppgifter eller genom annat otillbörligt förfarande.

Enligt Arbetsmarknadsdepartementet skrevs betänkandet av hösten 2015 i samband med att regeringen fattade beslut om skrivelse 2014/15:146 Förebygga, förhindra och försvåra – Den svenska strategin mot terrorism.

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 2018 vidhöll utskottet sin tidigare inställning när det gäller återkallande av medborgarskap och uppehållstillstånd som har getts på felaktiga grunder eller falska uppgifter, eller på grund av att någon har begått brott av olika slag (bet. 2017/18:KU34). Utskottet avstyrkte motionsyrkandena.

Våren 2019 vidhöll utskottet tidigare ställningstaganden och avstyrkte motionsyrkandena (bet. 2018/19:KU27). Reservationer lämnades av Moderaterna, Sverigedemokraterna och Kristdemokraterna.

Även våren 2021 behandlade utskottet motsvarande motionsyrkanden (bet. 2020/21:KU23). Yrkandena avstyrktes då efter beredning i förenklad ordning.

Frågan om återkallelse av medborgarskap som en del av kampen mot terrorism har även behandlats av justitieutskottet. I betänkande 2015/16:JuU7 Förebygga, förhindra och försvåra – den svenska strategin mot terrorism fann justitieutskottet inget skäl att inskränka det grundlagsfästa skyddet för det svenska medborgarskapet. Detta ställningstagande vidhölls 2016 och 2018 (bet. 2015/16:JuU17 och 2017/18:JuU35). I betänkandena fanns reservationer från Sverigedemokraterna och en partilös ledamot.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller tidigare ställningstaganden och avstyrker motionsyrkanden om att återkalla medborgarskapet vid brott av olika slag, t.ex. terroristbrott, eller om det har förvärvats på felaktiga grunder, med stöd av falska uppgifter eller genom mutor. Utskottet avstyrker vidare ett motionsyrkande om att terrordömda med dubbelt medborgarskap ska kunna utvisas per automatik.

Diskriminering

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om en översyn av diskrimineringsförbudet i regeringsformen och om förbud mot otillbörlig särbehandling på grund av politisk åskådning.

Jämför reservation 14 (M), 15 (SD), 16 (C) och 17 (L).

Motionerna

Karin Enström m.fl. (M) begär i kommittémotion 2021/22:3793 yrkande 14 ett tillkännagivande om att regeringen bör ge 2020 års grundlagskommitté i uppdrag att överväga utformningen av diskrimineringsförbudet i 2 kap. 12 § regeringsformen. Motionärerna konstaterar att diskrimineringskyddet i regeringsformen enbart gäller den som tillhör en minoritet, medan diskrimineringslagen även omfattar den som tillhör majoritetsbefolkningen. Även den som tillhör majoriteten kan alltså utsättas för diskriminering exempelvis på religiös grund i diskrimineringslagens mening, men omfattas inte av diskrimineringsförbudet i regeringsformen. Vid en översyn av bestämmelsen bör även övervägas om ytterligare diskrimineringsgrunder, t.ex. om politisk åskådning, bör införas i regeringsformen.

Matheus Enholm m.fl. (SD) begär i kommittémotion 2021/22:3289 yrkande 3 ett tillkännagivande om ett tydligare förbud mot otillbörlig särbehandling på grund av politisk åskådning vid anställning inom offentlig kommunal och regional verksamhet. Motionärerna anför att det bör utredas hur skyddet mot politisk diskriminering kan öka vid sådana anställningar. Även i kommittémotion 2021/22:3292 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 3 begärs en utredning om hur det allmänna bättre kan skydda de som på otillbörlig grund missgynnas på grund av sin politiska åskådning. Motionärerna anser att det bör utredas hur politisk åskådning kan införas som diskrimineringsgrund i 2 kap. 12 § regeringsformen. I samma motion yrkande 4 anför motionärerna att ingen ska diskrimineras på grund av att han eller hon är svensk.

I kommittémotion 2021/22:3217 av Per Schöldberg m.fl. (C) yrkande 1.3 begärs en grundlagsöversyn när det gäller diskrimineringsförbudet. Enligt motionärerna bör regeringsformens diskrimineringsförbud utökas för att motsvara de diskrimineringsgrunder som anges i diskrimineringslagen. Det innebär att även könsöverskridande identitet eller uttryck, funktionsnedsättning och ålder bör innefattas i grundlagsskyddet.

Även Barbro Westerholm m.fl. (L) begär i kommittémotion 2021/22:4004 yrkande 14 att en kommande grundlagsöversyn ska införliva ett grundlagsskydd mot diskriminering på grund av könsidentitet eller könsuttryck.

Gällande rätt m.m.

Regeringsformen

Av 1 kap. 2 § femte stycket regeringsformen framgår att det allmänna ska motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person.

I 2 kap. 12 § regeringsformen anges att en lag eller annan föreskrift inte får innebära att någon missgynnas därför att han eller hon tillhör en minoritet med hänsyn till etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande eller med hänsyn till sexuell läggning.

Diskrimineringsskyddet i 2 kap. regeringsformen utvidgades den 1 januari 2011 till att omfatta sexuell läggning. Enligt en övergångsbestämmelse gäller dock att äldre föreskrifter som innebär särbehandling på grund av sexuell läggning utan hinder av 2 kap. 12 § behåller sin giltighet tills vidare. Sådana föreskrifter får ändras även om ändringen innebär en fortsatt särbehandling.

En lag eller annan föreskrift får heller inte innebära att någon missgynnas på grund av sitt kön, om inte föreskriften utgör ett led i strävanden att åstadkomma jämställdhet mellan män och kvinnor eller avser värnplikt eller motsvarande tjänsteplikt (2 kap. 13 § regeringsformen).

Av förarbetena till regeringsformen framgår att flera remissinstanser hade föreslagit ytterligare ändringar av det grundlagsfästa diskrimineringskyddet, bl.a. att samtliga diskrimineringsgrunder som anges i målsättningsstadgandet i 1 kap. 2 § fjärde stycket regeringsformen skulle omfattas av diskrimineringskyddet i 2 kap. regeringsformen (prop. 2009/10:80 s. 153 f.). Det borde också enligt dessa synpunkter övervägas om det rättsligt bindande diskrimineringskyddet i regeringsformen motsvarar det heltäckande diskrimineringskydd som artikel 26 i FN:s internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter ger. Det fanns emellertid enligt regeringen inte underlag att behandla dessa förslag i lagstiftningsärendet.

Konstitutionsutskottet delade regeringens bedömning om underlaget i lagstiftningsärendet och var inte berett att förorda ytterligare skydd (bet. 2009/10:KU19).

Europakonventionen

Ett generellt förbud mot diskriminering finns i artikel 1 i protokoll 12 till Europakonventionen. Enligt punkt 1 i denna artikel ska åtnjutandet av varje rättighet som anges i lag säkerställas utan diskriminering på någon grund såsom kön, ras, hudfärg, språk, religion, politisk eller annan åsikt, nationellt eller socialt ursprung, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt. Enligt punkt 2 ska ingen bli diskriminerad av en offentlig myndighet på någon grund såsom dem som nämnts under punkt 1.

Diskrimineringslagen

I 1 kap. 1 § diskrimineringslagen (2008:567) anges att lagen har till ändamål att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.

FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter

Artikel 26 i Förenta nationernas (FN) konvention om de medborgerliga och politiska rättigheterna slår fast att alla är lika inför lagen och har rätt till samma skydd av lagen utan diskriminering av något slag. I detta avseende ska lagen förbjuda all diskriminering och garantera var och en ett likvärdigt och effektivt skydd mot all slags diskriminering, såsom på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationell eller social härkomst, egendom, börd eller ställning i övrigt.

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 2016 avstyrkte utskottet motionsyrkanden om bl.a. ytterligare diskrimineringsgrunder i regeringsformen (bet. 2015/16:KU15). Utskottet hänvisade till att frågan om huruvida könsidentitet och könsuttryck borde omfattas av diskrimineringsskyddet i 2 kap. regeringsformen prövades i samband med förslaget om en reformerad grundlag och att utskottet inte var berett att förorda ytterligare skydd i detta avseende. Utskottet vidhöll detta ställningstagande.

Utskottet vidhöll sin inställning våren 2018 och avstyrkte motioner om utformningen av regeringsformens diskrimineringsförbud (bet. 2017/18:KU34).

Våren 2019 vidhöll utskottet tidigare ställningstaganden om utformningen av regeringsformens bestämmelse om diskriminering och avstyrkte motionsyrkandena (bet. 2018/19:KU27). Reservationer lämnades av Moderaterna och Sverigedemokraterna.

Även våren 2021 behandlade utskottet motsvarande motionsyrkanden (bet. 2020/21:KU23). Yrkandena avstyrktes då efter beredning i förenklad ordning.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller tidigare ställningstaganden och avstyrker motionsyrkandena.

Juridiskt kön

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om att utreda införandet av ett tredje kön.

Jämför reservation 18 (C), 19 (V), 20 (L) och 21 (MP).

Motionerna

Martina Johansson m.fl. (C) begär i kommittémotion 2021/22:3520 yrkande 57 att frågan om ett tredje juridiskt kön ska utredas. Som skäl anför motionärerna att det finns personer som varken identifierar sig som man eller kvinna, och att det finns anledning att ta denna för enskilda personer viktiga identitetsfrågan på allvar.

Även Mia Sydow Mölleby m.fl. (V) begär i kommittémotion 2021/22:466 ett tillkännagivande om att regeringen bör tillsätta en utredning som ser över möjligheten att införa ett tredje kön som juridiskt sett är jämställt med man och kvinna. Motionärerna anför att alla människor har rätt att få sin könsidentitet respekterad och erkänd. För personer som definierar sig som både man och kvinna, som varken man eller kvinna eller som upplever att köns-tillhörigheten varierar skulle ett tredje juridiskt kön fylla en viktig funktion.

Barbro Westerholm m.fl. (L) begär i kommittémotion 2021/22:4004 yrkande 12 att frågan om att införa en tredje könskategori i folkbokföringen för de personer som varken vill folkbokföras som män eller kvinnor ska utredas.

Även i motion 2021/22:4093 av Nicklas Attefjord och Emma Hult (båda MP) yrkande 5 begärs ett tillkännagivande om att utreda införandet av ett tredje juridiskt kön.

Gällande rätt m.m.

Regeringsformen

Enligt 1 kap. 2 § femte stycket regeringsformen ska det allmänna verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället och för att barns rätt ska tas till vara. Det allmänna ska motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person.

Vidare stadgas i 2 kap. 12 § regeringsformen att lag eller annan föreskrift inte får innebära att någon missgynnas därför att han eller hon tillhör en minoritet med hänsyn till etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande eller med hänsyn till sexuell läggning.

Europakonventionen m.m.

I artikel 8.1 Europakonventionen fastslås att var och en har rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. Dessa rättigheter kan under vissa förutsättningar inskränkas enligt 8.2. Inskränkningen måste ha stöd av lag och vara nödvändig i ett demokratiskt samhälle med hänsyn till något av följande intressen: statens säkerhet, den allmänna säkerheten, landets ekonomiska välbefinnande, eller till förebyggande av oordning eller brott eller till skydd för hälsa eller moral eller för andra personers fri- och rättigheter.

Enligt artikel 14 Europakonventionen ska åtnjutandet av de fri- och rättigheter som anges i konventionen säkerställas utan någon åtskillnad såsom på grund av kön, ras, hudfärg, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationellt eller socialt ursprung, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt.

Europadomstolen har vid flera tillfällen prövat personers möjligheter att ändra det kön som är registrerat i officiella dokument, som exempelvis födelsebevis eller folkbokföringen. Frågan om erkännande av könsidentitet faller, enligt Europadomstolens praxis, inom ramen för rätten till privatliv i artikel 8.

Folkbokföringslagen

Av 18 § folkbokföringslagen (1991:481) framgår att för varje folkbokförd person fastställs ett personnummer som identitetsbeteckning. Personnumret innehåller födelsetid, födelsennummer och en kontrollsiffra. Födelsennumret består av tre siffror och är udda för män och jämnt för kvinnor.

Fastställande av könstillhörighet

I vissa fall kan en persons könstillhörighet som den framgår av folkbokföringen ändras i enlighet med bestämmelserna i lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall. Således anges i lagen (1 §) att en person efter egen ansökan ska få fastställt att han eller hon har en annan könstillhörighet än den som framgår av folkbokföringen, om han eller hon

1. sedan en lång tid upplever att han eller hon tillhör det andra könet
2. sedan en tid uppträder i enlighet med denna könsidentitet
3. måste antas komma att leva i denna könsidentitet även i framtiden
4. har fyllt 18 år.

Vidare anges i 2 § att en person efter ansökan ska få fastställt att han eller hon har en annan könstillhörighet än den som framgår av folkbokföringen, om han eller hon har en medfödd avvikelse i könsutvecklingen och om en ändring av könstillhörigheten är a) förenlig med utvecklingen av könsidentiteten b) mest förenlig med sökandens kroppsliga tillstånd.

Diskrimineringslagen

I diskrimineringslagen (2008:567) anges att med kön avses att någon är kvinna eller man (1 kap. 5 §). I förarbetena till lagen anges att regeringens utgångspunkt är att det rättsligt sett finns två kön – man och kvinna (prop. 2007/08:95 s. 112 f.). Regeringen anför att Diskrimineringskommittén hade föreslagit att kön skulle definieras som ”det biologiska kön som registrerats för en person vid födelsen eller det kön som senare fastställs för henne eller honom”. Bakgrunden synes vara det faktum att ett nyfött barn i Sverige i allmänhet tilldelas ett personnummer enligt bestämmelserna i folkbokföringslagen. Ett problem med kommitténs förslag till definition var enligt regeringen att inte alla som borde kunna åberopa diskrimineringsförbudet folkbokförs i landet. Till exempel är barn vars föräldrar inte är folkbokförda i landet samt asylsökande och turister eller andra tillfälliga besökare i landet inte folkbokförda enligt bestämmelserna i folkbokföringslagen. Det går därmed inte att låta ”det biologiska kön som registrerats” ligga till grund för vad som menas med kön. Regeringen såg vidare ett värde i att definitionen av kön är enkel och tydlig och ansåg att det för diskrimineringslagens ändamål borde vara tillräckligt att till en början ange att det med kön avses ”att någon är kvinna eller man”.

Med könsöverskridande identitet eller uttryck avses i samma bestämmelse i diskrimineringslagen att någon inte identifierar sig som kvinna eller man eller genom sin klädsel eller på annat sätt ger uttryck för att tillhöra ett annat kön.

Genom en lagändring som trädde i kraft den 1 januari 2019 omfattar brottet hets mot folkgrupp i tryckfrihetsförordningen och brottsbalken att i ett uttalande eller i ett annat meddelande som sprids hota eller uttrycka missaktning för en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer med anspelning på bl.a. könsöverskridande identitet eller uttryck. Begreppet könsöverskridande identitet eller uttryck har också lagts till i brottsbalkens bestämmelse om olaga diskriminering och i åtalsregeln om förolämpning.

Pågående arbete m.m.

Utredningen om stärkt ställning och bättre levnadsvillkor för transpersoner

Utredningen om stärkt ställning och bättre levnadsvillkor för transpersoner har i sitt betänkande *Transpersoner i Sverige – Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor* (SOU 2017:92) föreslagit att regeringen ska tillsätta en utredning för att utreda möjligheten till ett tredje juridiskt kön i Sverige samt därmed ett införande av könsneutrala personnummer.

Utredningen anför bl.a. att för många transpersoner och personer med intersexvariation har konstruktionen med könsspecifika personnummer betydande nackdelar samt nämner att det innebär att transpersoner riskerar att få sin transidentitet eller transbakgrund känd mot sin vilja. Det förhållandet att könsmarkören är binär och enbart utgår från kategorierna man och kvinna

innebär även att personer som inte kan eller vill identifiera sig i enlighet med dessa kategorier osynliggörs i statistiken. Gruppen får inte heller, anföra utredningen, ett rättsligt erkännande eftersom den egna identiteten inte erkänns av staten. I utredningsbetänkandet anförts vidare följande:

I Transgender Europes (TGEU:s) enkätundersökning från år 2016 (TGEU 2017b) ställdes frågan om det skulle vara en bra idé att införa ett alternativ till ett tredje juridiskt kön. 79 procent av respondenterna som var transpersoner instämde starkt och 72 procent av vårdgivarna ansåg att det skulle vara en bra idé. Av de svenska respondenterna svarade 54 procent av de som inte planerade att ändra juridiskt kön att anledningen till det är att det inte finns något alternativ som passar dem.

För att transpersoners levnadsvillkor och hälsa ska förbättras är synlighet och rättsligt erkännande centralt. Det är i förlängningen en fråga om rätten till privatliv som fastställts av Europadomstolen vid flera tillfällen (se Europadomstolens domar *B. mot Frankrike* den 25 mars 1992 [plenum] appl.nr 13343/87, *Christine Goodwin mot Förenade kungariket [GC]* den 11 juli 2002, appl.nr 28957/95; *Y.Y. mot Turkiet* den 10 mars 2015, appl.nr 14793/08). Europarådet har även, vilket vi redogjort för i kapitel 3, uppmanat medlemsstaterna att överväga att införa en tredje könskategori för dem som önskar tillhöra en sådan (se PACE resolutionen 2048 [2015]).

För att minimera de negativa konsekvenser som följer av att den enskilde inte obehindrat kan delta i samhällslivet anser vi att regeringen bör tillsätta en utredning som får i uppgift att utreda konstruktionen av personnummer, det vill säga det sätt som juridiskt kön registreras i Sverige, på så sätt att ett tredje juridiskt kön möjliggörs.

Utredningens förslag har remissbehandlats och bereds inom Regeringskansliet.

Förslag om nya lagar om könstillhörighet

Frågan om att upphäva könstillhörighetslagen och ersätta den med två nya lagar, en om den juridiska processen vid byte av det kön som framgår av folkbokföringen och en om den medicinska processen, har behandlats i betänkandet Juridiskt kön och medicinsk könskorrigering (SOU 2014:91) och i departementspromemorian Ändring av det kön som framgår av folkbokföringen (Ds 2018:17). Frågorna om att införa ett tredje juridiskt kön berörs inte i dessa sammanhang.

Mot bakgrund av bl.a. den nämnda departementspromemorian Ändring av det kön som framgår av folkbokföringen (Ds 2018:17) beslutade regeringen i augusti 2018 att inhämta Lagrådets yttrande över bl.a. förslag till en ny lag om ändring av det kön som framgår av folkbokföringen. Lagrådet avstyrkte dock lagförslagen.

Den 9 november 2021 beslutade regeringen att remittera ett utkast till lagrådsremiss om två nya lagar om könstillhörighet (S2021/07285). Enligt förslaget ska könstillhörighetslagen från 1972 ersättas av två nya lagar, en om vissa kirurgiska ingrepp i könsorganen och en om byte av det kön som framgår av folkbokföringen. Även följdändringar i andra lagar föreslås.

Förslagen innebär att processen för ändring av det kön som framgår av folkbokföringen särskiljs från processen för kirurgiska ingrepp i könsorganen. Ett övergripande mål är att en ändring av det kön som framgår av folkbokföringen som huvudregel ska bygga på självbestämmande. Det ska inte krävas något tillstånd från Socialstyrelsen för att få genomgå vissa kirurgiska ingrepp i könsorganen. I utkastet föreslås vidare att den som har fyllt 12 år efter ansökan ska få ändra det kön som framgår av folkbokföringen. För den som är under 18 år görs ansökan av barnets vårdnadshavare. En ansökan för ett barn får inte göras utan barnets skriftliga samtycke. Vid en första ändring av det kön som framgår av folkbokföringen ska det inte ställas något krav på prövning av sökandens könsidentitet.

Lagförslagen föreslås träda i kraft den 1 januari 2024.

Remisstiden gick ut den 8 februari 2022. Ärendet bereds inom Regeringskansliet.

Tidigare riksdagsbehandling

Utskottet har tidigare behandlat motionsyrkanden om ett tredje kön. Motionerna har avstyrkts med hänvisning till att den omläggning av ordningen för personnummer som skulle krävas för att införa ett tredje kön är en förhållandevis genomgripande förändring som ställer nya krav t.ex. för dem som använder personnumrens könsuppgift för statistik (bet. 2011/12:KU14).

Utskottet vidhöll detta ställningstagande våren 2016 och våren 2018 och (bet. 2015/16:KU15 och bet. 2017/18:KU34).

Även våren 2019 vidhöll utskottet tidigare ställningstaganden om att låta utreda införandet av ett tredje juridiskt kön. Utskottet ställde sig inte heller bakom ett yrkande om att juridiska kön ska avskaffas (bet. 2018/19:KU27). Vänsterpartiet och Liberalerna reserverade sig.

Utskottet behandlade motsvarande motionsyrkanden våren 2021 (bet. 2020/21:KU23). Yrkandena avstyrktes då efter beredning i förenklad ordning.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller tidigare ställningstaganden och avstyrker motionsyrkandena.

Hbtq-personers mänskliga rättigheter i Europa

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om sanktioner mot EU-medlemsländer som inte respekterar hbtq-personers mänskliga rättigheter.

Jämför reservation 22 (L).

Motionen

I kommittémotion 2021/22:4004 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkande 19 begärs ett tillkännagivande om sanktioner mot EU-medlemsländer som inte respekterar hbtq-personers mänskliga rättigheter. Motionärerna anser att kommissionen ska kunna granska hur medlemsländerna lever upp till skyldigheten att skydda och respektera mänskliga rättigheter som de är förbundna att göra enligt fördragen.

Gällande rätt m.m.

EU-fördragen

I artikel 2 i fördraget om Europeiska unionen (EU-fördraget) föreskrivs att unionen ska bygga på värdena respekt för människans värdighet, frihet, demokrati, jämlikhet, rättsstaten och respekt för de mänskliga rättigheterna, inklusive rättigheter för personer som tillhör minoriteter. Dessa värden ska vara gemensamma för medlemsstaterna i ett samhälle som kännetecknas av mångfald, icke-diskriminering, tolerans, rättvisa, solidaritet och principen om jämställdhet mellan kvinnor och män.

Av artikel 7 i EU-fördraget följer vidare att rådet under vissa omständigheter får slå fast att det finns en klar risk för att en medlemsstat allvarligt åsidosätter värden som anges i artikel 2. Innan detta slås fast ska rådet höra den berörda medlemsstaten och får i enlighet med samma förfarande framföra rekommendationer till denna stat. Det följer vidare av artikeln att Europeiska rådet på förslag från en tredjedel av medlemsstaterna eller från Europeiska kommissionen och efter Europaparlamentets godkännande, samt efter att ha uppmanat den medlemsstat det gäller att framföra sina synpunkter, enhälligt får slå fast att en medlemsstat allvarligt och ihållande åsidosätter värden som anges i artikel 2. Rådet, som ska fatta beslut med kvalificerad majoritet, får därefter besluta om att tillfälligt upphäva vissa av de rättigheter som den aktuella medlemsstaten har till följd av tillämpningen av fördragen, inbegripet rösträtten i rådet för företrädaren för den medlemsstatens regering. Rådet ska då beakta de möjliga följder som ett sådant tillfälligt upphävande kan få för fysiska och juridiska personers rättigheter och skyldigheter.

I enlighet med artikel 7.2 kan det efter ett enhälligt beslut i Europeiska rådet slås fast att en överträdelse i fråga om artikel 2 redan skett, och att överträdelsen är allvarlig och ihållande. Av artikel 7.3 följer att rådet med kvalificerad majoritet kan besluta om att tillfälligt upphäva vissa av den berörda medlemsstatens rättigheter, inbegripet röststrätten i rådet. Den sanktion som ska delas ut är inte på förhand fastställd. I artikel 354 fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (EUF-fördraget) fastställs att den berörda medlemsstaten inte får delta i omröstningen i fråga om båda förfarandena som följer av artikel 7.

Kommissionen kan i enlighet med artiklarna 258–260 i EUF-fördraget inleda ett överträdelseförfarande i de fall en medlemsstat inte har uppfyllt en skyldighet enligt fördragen. Det kan också handla om skyldigheter som följer av sekundärrätten, dvs. direktiv, förordningar eller beslut.

Efter ett dialogförfarande kan kommissionen avge ett motiverat yttrande. Medlemsstaten får då tillfälle att lämna sina synpunkter. Om medlemsstaten inte rättar sig efter yttrandet inom en viss angiven tid får kommissionen föra ärendet vidare till EU-domstolen. EU-domstolen kan enligt artikel 260 fastställa att en överträdelse har ägt rum och kan kräva att medlemsstaten ska vidta de åtgärder som krävs för att följa domstolens dom. Om kommissionen därefter anser att medlemsstaten inte har vidtagit sådana åtgärder, får kommissionen väcka en ny talan vid EU-domstolen. Denna talan kan utmyнна i att domstolen ålägger medlemsstaten att betala böter.

Förordning om skydd av unionsbudgeten

Den 16 december 2020 antogs en förordning om skydd av unionsbudgeten. Förordningen trädde i kraft den 1 januari 2021. Av artikel 6 i förordningen framgår att kommissionen kan föreslå åtgärder för skydd av unionsbudgeten. Rådet fattar beslut med kvalificerad majoritet. Enligt artikel 4 kan åtgärder vidtas om det har fastställts att överträdelser av rättsstatens principer i en medlemsstat påverkar eller riskerar att allvarligt påverka den sunda ekonomiska förvaltningen av unionsbudgeten eller skyddet av unionens ekonomiska intressen på ett tillräckligt direkt sätt. Av skälen framgår att åtgärder får vidtas även vid systematiska överträdelser och inte bara i t.ex. enskilda fall av korruption. I artikel 5 anges de åtgärder som kan vidtas för skydd av unionsbudgeten, t.ex. innehållande av utbetalningar och förbud mot att ingå nya avtal om lån.

EU:s rättighetsstadga

Enligt artikel 6 i EU-fördraget ska unionen erkänna de rättigheter, friheter och principer som fastställs i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (EU:s rättighetsstadga) och som de garanteras i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

EU:s rättighetsstadga beskriver de fri- och rättigheter som EU erkänner att varje människa har. Det handlar t.ex. om tanke-, religions-, yttrande- och mötesfrihet, rätt till ett skyddat privatliv och barns rätt till skydd och omvårdnad. Stadgan är till stor del en sammanfattning av de rättigheter som redan finns inom EU genom fördragen och EU-domstolens praxis.

Europakonventionen

Sverige och alla andra EU-medlemsländer är medlemmar i Europarådet och har anslutit sig till Europakonventionen. I Sverige har Europakonventionen och vissa ändrings- och tilläggsprotokoll till konventionen införlivats med svensk rätt genom lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Det pågår även inom EU en process för att ansluta EU till Europakonventionen. Detta beskrivs ytterligare i det inledande avsnittet.

Pågående arbete m.m.

Handlingsplan för mänskliga rättigheter och demokrati

Under 2012 antog EU en strategisk ram för mänskliga rättigheter och demokrati. För att genomföra EU:s strategiska ram från 2012 antog EU handlingsplaner för tidsperioderna 2012–2014 och 2015–2019.

I november 2020 antog Europeiska unionens råd en ny handlingsplan för tidsperioden 2020–2024 (JOIN(2020) 5). I handlingsplanen fastställs fem övergripande prioriteringar:

1. att skydda enskilda och ge dem egenmakt
2. att skapa motståndskraftiga, inkluderande och demokratiska samhällen
3. att främja ett globalt system för mänskliga rättigheter och demokrati
4. att utnyttja möjligheter och möta utmaningar genom ny teknik
5. att nå resultat genom samverkan.

Kommissionens jämlikhetsstrategi för hbtqi-personer

Den 12 november 2020 presenterade kommissionen meddelandet En jämlikhetsunion: Jämlikhetsstrategi för hbtqi-personer 2020–2025 (COM(2020) 698). I meddelandet slår kommissionen fast målsättningen att varje hbtqi-person i EU ska vara säker, ha lika möjligheter och ha möjlighet att fullt ut delta i samhällslivet. Strategin innehåller ett antal riktade åtgärder, inklusive rättsliga åtgärder och finansiering, för att hantera diskriminering, ojämlikhet och andra problem som hbtqi-personer möter. Strategin innehåller även inriktningen att integrera hbtqi-jämlikhet i alla unionens politikområden, lagstiftningsinitiativ och finansieringsprogram. I strategin föreskrivs åtgärder inom fyra pelare:

1. hantera diskriminering av hbtqi-personer
2. säkerställa trygghet för hbtqi-personer

3. bygga inkluderande samhällen för hbtqi-personer
4. leda kraven på jämlikhet för hbtqi-personer över hela världen.

Europaparlamentets resolutioner

Europaparlamentet har antagit resolutioner i fråga om hbtqi-personers rättigheter i Polen och Ungern.

Den 11 mars 2021 antog Europaparlamentet en resolution där EU förklarades som en frihetszon för hbtqi-personer. I resolutionen fördömde Europaparlamentet att ett dussintals kommuner, län och regioner i sydöstra Polen sedan början av 2019 har antagit resolutioner där de förklarar vissa områden som ”fria från hbt-ideologi”. Dessa lokala myndigheter har genom att utfärda resolutioner förbundit sig att avstå från att vidta några åtgärder för att uppmuntra tolerans mot hbtqi-personer och uppger att de inte kommer att ge ekonomiskt stöd till icke-statliga organisationer som arbetar för att främja lika rättigheter. Europaparlamentet uppmanade de polska myndigheterna att upphäva alla resolutioner som angriper hbtqi-personers rättigheter. Europaparlamentet uppmanade dessutom kommissionen att övervaka hur all EU-finansiering används, att påminna berörda parter om deras engagemang för icke-diskriminering och att sådana medel inte får användas för diskriminerande ändamål.

I juni 2021 offentliggjorde Ungern en lag med ett antal restriktiva och diskriminerande åtgärder. Lagen trädde i kraft den 8 juli 2021 och förbjuder ”avbildande och främjande av annan könsidentitet än den som tilldelats vid födseln samt könsbyte och homosexualitet” i skolor, tv-program och offentligt tillgänglig reklam på alla plattformar som är åtkomliga för personer under 18 år, även om så sker i undervisningssyfte. Europaparlamentet antog den 8 juli 2021 en resolution om överträdelse av unionsrätten och hbtqi-personers rättigheter i Ungern till följd av lagändringarna som antagits av det ungerska parlamentet.

Överträdelseförfaranden mot Polen och Ungern

Den 15 juli 2021 inledde kommissionen överträdelseförfaranden mot Polen och Ungern om jämlikhet och skyddet av grundläggande rättigheter. När det gäller Polen anser kommissionen att de polska myndigheterna inte svarade fullt ut och på lämpligt sätt på dess undersökning om arten och effekterna av de s.k. ”hbt-ideologiska frizonsresolutioner” som antagits av flera polska regioner och kommuner. När det gäller Ungern omfattar ärendet den antagna lagen och en ansvarsfriskrivning som införts på en barnbok med hbtqi-innehåll. Kommissionen anser att bestämmelserna bl.a. strider mot de värden som fastställs i artikel 2 i EU-fördraget.

Tidigare riksdagsbehandling

Utskottet framhöll våren 2016 att värnandet av de mänskliga rättigheterna och människors demokratiska delaktighet är hörnstenar som ska genomsyra arbetet såväl i EU som globalt. Det var därför enligt utskottet positivt med ramverket för att stärka rättsstaten och rådets årliga dialog om rättsstatsfrågor. Med hänvisning till att erfarenheterna av dialogerna skulle utvärderas i slutet av samma år och att ett förslag till rådsslutsatser om hbt-personers rättigheter förhandlades i EU ansåg utskottet att det inte fanns någon anledning att göra tillkännagivanden till regeringen (bet. 2015/16:KU15).

Utskottet upprepade detta ställningstagande våren 2018 (bet. 2017/18:KU34).

Under våren 2019 behandlade utskottet flera motionsyrkanden om mänskliga rättigheter (bet. 2018/19:KU27). Utskottet underströk att värnandet av de mänskliga rättigheterna och människors demokratiska delaktighet är av central betydelse, för Europa liksom för övriga världen. Civilsamhällets roll i detta arbete är av stor betydelse. Mot bakgrund av det arbete som för närvarande bedrivs inom EU för att stärka skyddet för de mänskliga rättigheterna och värnandet av rättsstatens principer såg utskottet inte något behov av att föreslå något tillkännagivande till regeringen. Motionsyrkandena avstyrkes.

Våren 2021 behandlade utskottet bl.a. ett likalydande yrkande som det nu aktuella (bet. 2020/21:KU23). Utskottet uttalade att respekten för mänskliga rättigheter och rättsstaten utgör fundamentet i en demokrati. Utskottet hänvisade till att det vid upprepade tillfällen har framhållit vikten av att värna de mänskliga rättigheterna och rättsstatens principer. Utskottet noterade bl.a. att kommissionen under hösten 2020 presenterade en strategi för hbtqi-personers jämlikhet. Mot bakgrund av det arbete som pågick inom EU för att stärka skyddet för mänskliga rättigheter och för att värna rättsstatens principer fann utskottet inte skäl att föreslå något tillkännagivande till regeringen om detta. Motionsyrkandena avstyrktes. Centerpartiet, Vänsterpartiet och Liberalerna lämnade reservationer.

Utskottets ställningstagande

Utskottet har vid flera tillfällen framhållit vikten av att de mänskliga rättigheterna och rättsstatens principer värnas. Utskottet noterar att kommissionen arbetar för att säkerställa skyddet för hbtqi-personer och att kommissionen har inlett överträdelseärenden mot Polen och Ungern när det gäller skyddet av grundläggande rättigheter. Mot bakgrund av det arbete som pågår finner utskottet inte skäl att vidta någon åtgärd med anledning av motionsyrkandet. Yrkandet avstyrks därmed.

Skyddet av äganderätten

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om att inrätta en äganderätts- och näringsfrihetskommision samt om en översyn för att stärka skyddet för äganderätten i grundlagen.

Jämför reservation 23 (M) och 24 (C).

Motionerna

Karin Enström m.fl. (M) begär i kommittémotion 2021/22:3793 yrkande 13 ett tillkännagivande om en äganderätts- och näringsfrihetskommision för att kartlägga hot mot och inskränkningar i äganderätten och näringsfriheten. Motionärerna hänvisar till att det är lättare att inskränka dessa rättigheter än vissa andra fri- och rättigheter i och med att begränsningsreglerna inte är tillämpliga på äganderätten och näringsfriheten. En kartläggning behövs för att analysera situationen och därefter kan det övervägas vilka åtgärder som behövs för att stärka skyddet för dessa rättigheter.

Per Schöldberg m.fl. (C) begär i kommittémotion 2021/22:3217 yrkande 1.2 en grundlagsöversyn när det gäller äganderätten. Motionärerna anser att skyddet för äganderätten måste stärkas. Det finns utförliga regleringar till skydd för hur en rad fri- och rättigheter får begränsas, men några sådana uttryckliga begränsningar finns dock inte för inskränkningar av äganderätten. Motionärerna anser att det bör införas ett proportionalitetskrav vid ingrepp i äganderätten.

I motion 2021/22:580 av Jan Ericson (M) begärs ett tillkännagivande om att skyddet för äganderätten bör stärkas i grundlagen. Kjell Jansson (M) begär i motion 2021/22:3058 att det grundlagsskyddade egendomsskyddet ska stärkas.

I motion 2021/22:851 av Mats Green (M) begärs ett tillkännagivande om att stärka den försvagade svenska äganderätten genom översyn och förtydligande av ”miljöundantaget” i 2 kap. 15 § regeringsformen. Motionären anför att domstolspraxis visar på en oroande utveckling där myndigheter i allt högre utsträckning väljer att tolka inskränkningar i användning av mark som att de görs av miljöskyddsskäl, vilket oftast leder till utebliven ersättning vid intrång. Det bör förtydligas i regeringsformen att inskränkningar av miljöskyddsskäl endast ska ske mycket restriktivt.

Gällande rätt m.m.

Regeringsformen

I 2 kap. 15 § första stycket regeringsformen anges att vars och ens egendom är tryggad genom att ingen kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna eller till någon enskild genom expropriation eller något annat sådant

förfogande eller tåla att det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnader utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen.

I andra stycket anges att den som genom expropriation eller något annat sådant förfogande tvingas avstå från sin egendom ska vara tillförsäkrad full ersättning för förlusten. Ersättning ska också vara tillförsäkrad den för vilken det allmänna inskränker användningen av mark eller en byggnad på ett sådant sätt att den pågående markanvändningen inom den berörda delen av fastigheten avsevärt försvåras eller att skada uppkommer som är betydande i förhållande till värdet på denna del av fastigheten. Ersättningen ska bestämmas enligt grunder som anges i lag.

Enligt tredje stycket gäller dock att vid inskränkningar i användningen av mark eller byggnader av hälsoskydds-, miljöskydds- eller säkerhetsskäl gäller vad som följer av lag i fråga om rätt till ersättning.

Alla ska ha tillgång till naturen enligt allemansrätten oberoende av vad som föreskrivits ovan enligt fjärde stycket i samma paragraf.

Bestämmelsen ändrades 2010 så att huvudprincipen om full ersättning vid expropriation och annat sådant förfogande tydliggjordes. Vidare infördes ett tillägg i bestämmelsen som innebär att vad som följer av lag gäller i fråga om rätt till ersättning vid rådighetsinskränkningar av hälsoskydds-, miljöskydds- eller säkerhetsskäl (prop. 2009/10:80 s. 165 f.). Regeringen anförde i propositionen att det var nödvändigt att tillsätta en utredning med uppdrag att se över den underliggande lagstiftningen för att ringa in de fall där ersättning bör lämnas trots att ett ingripande gjorts av hälsoskydds-, miljöskydds- eller säkerhetsskäl (prop. s. 169 f.).

Europakonventionen

I det första tilläggsprotokollet till Europakonventionen föreskrivs i artikel 1 att varje fysisk eller juridisk person ska ha rätt till respekt för sin egendom och att ingen får berövas sin egendom annat än i det allmänna intresse och under de förutsättningar som anges i lag och i folkrättens allmänna grundsatser.

Dessa bestämmelser inskränker dock inte en stats rätt att genomföra sådan lagstiftning som staten finner nödvändig för att reglera nyttjandet av egendom i överensstämmelse med det allmänna intresse eller för att säkerställa betalning av skatter eller andra pålagor eller av böter och viten.

Egendomsbegreppet i artikeln har getts en vidsträckt innebörd. Med uttrycket egendom avses inte enbart äganderätt till fast och lös egendom i civilrättslig mening utan även fordringar och immateriella rättigheter.

Pågående arbete m.m.

Skogsutredningen

Regeringen beslutade i juli 2019 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att bl.a. undersöka möjligheterna och lämna förslag på åtgärder för stärkt äganderätt till skog och nya flexibla skydds- och ersättningsformer vid skydd

av skogsmark (dir. 2019:46). Utredningen antog namnet Skogsutredningen 2019 (M 2019:02).

Utredningen lämnade sitt betänkande Stärkt äganderätt, flexibla skyddsformer och naturvård i skogen (SOU 2020:73) i november 2020. Utredningen föreslog att en ny metod vid formellt skydd av skog ska införas – frivilligt formellt skydd. Med frivilligt formellt skydd avses, till skillnad från frivilliga avsättningar, de processer som syftar till ett formellt skydd där principen om frivillighet styr genomförandet. Markägaren kan i ett sådant arbetssätt erbjuda ett område för frivilligt formellt skydd och skyddet genomförs bara om och när markägaren och myndigheterna kommit överens.

Delar av Skogsutredningens förslag behandlas i proposition 2021/22:58 Stärkt äganderätt, flexibla skyddsformer och ökade incitament för naturvärden i skogen med frivillighet som grund.

I propositionen framhåller regeringen att äganderätten är grundlagsskyddad och att ingen kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna eller tåla att det allmänna inskränker användningen av mark utom när det krävs för att tillgodose allmänna angelägna intressen. Ersättning ska vara tillförsäkrad den för vilken det allmänna inskränker användningen av mark.

Regeringen anför vidare att trots att äganderätten är stark i svensk lagstiftning finns det ett behov av att åtgärda brister som lett till tillämpningar som kritiserats. De senaste åren har många typer av ärenden som rör skog prövats i domstol, i många fall på initiativ av myndigheter men ibland efter att enskilda överklagat beslut.

Regeringen anser att äganderätten bör stärkas vid formellt skydd av skog genom att frivilligt formellt skydd bör vara en grundläggande utgångspunkt och ett huvudsakligt arbetssätt för myndigheterna. När det ska fattas beslut om att inrätta formellt skydd av skog bör avsteg från frivillighet vara mer restriktivt än i dag när så är befogat. Regeringen har en tydlig ambition att skyddsvärda skogar inte ska avverkas utan bevaras antingen genom formellt skydd eller frivilliga avsättningar. När markägaren är överens med staten eller kommunen om formellt skydd ska beslut fattas skyndsamt och ersättning betalas ut i anslutning till skyddsbeslutet i den utsträckning markägaren har rätt till.

Propositionen har behandlats av riksdagen (bet. 2021/22:MU18, rskr. 2021/22:206-207).

Utredningen om översyn av artskyddsförordningen

Regeringen beslutade i maj 2020 att ge en särskild utredare i uppdrag att se över artskyddsförordningen och ta ställning till om ändringar i miljöbalkens ersättningsbestämmelser eller andra delar av balken är nödvändiga för att översynens syfte ska kunna nås (dir. 2020:58). Utredningen antog namnet Artskyddsutredningen (M 2020:03).

Enligt direktiven ska översynen säkerställa ett regelverk som effektivt och rättssäkert kan skydda hotade arter och är tydligt gentemot markägare om när man har rätt till ersättning. För att värna äganderätten ska rättssäkerheten för

markägare och företag stärkas. Det ska även säkerställas att markägare får ekonomisk kompensation för inskränkningar i ägande- och nyttjanderätten i den utsträckning de har rätt till det. Översynen ska inkludera en analys av hur långtgående rådgivningsinskränkningar som kan accepteras. Inskränkningar i skogsbruket och annan pågående markanvändning bör begränsas till vad som är nödvändigt för att uppnå ett effektivt artskydd. I de fall sådana rådgivningsinskränkningar är nödvändiga och innebär att pågående markanvändning inom berörd del av fastigheten avsevärt försvåras ska utredaren överväga en rätt till ersättning.

Utredningen lämnade sitt betänkande Skydd av arter – vårt gemensamma ansvar (SOU 2021:51) i juni 2021. Utredningen redogör bl.a. utförligt för den ersättningsrätt som föreligger enligt 2 kap. 15 § andra stycket regeringsformen. Utredningen föreslår att en ny ersättningsbestämmelse införs i 31 kap. miljöbalken. Om en rådgivningsinskränkning är en följd av ett beslut om att dispens inte kan medges från fridlysningsbestämmelserna i miljöbalken ska ersättning utges i den mån inskränkningen utgör ett avsevärt försvårande av pågående laglig markanvändning.

Beredning inom Regeringskansliet pågår.

Tidigare riksdagsbehandling

Utskottet har behandlat frågor om att stärka äganderätten vid flera tillfällen.

Våren 2016 behandlade utskottet ett motionsyrkande om ett stärkt skydd för äganderätten (bet. 2015/16:KU15). Utskottet uttalade då som sin uppfattning att bestämmelsen i 2 kap. 15 § regeringsformen om egendomsskydd är väl avvägd. Utskottet var inte heller berett att föreslå några ändringar i bestämmelserna i regeringsformen om förutsättningar för begränsningar av fri- och rättigheter. Utskottet avstyrkte det aktuella motionsyrkandet.

Våren 2019 föreslog utskottet ett tillkännagivande till regeringen om att tillsätta en parlamentariskt sammansatt kommitté med uppdrag att se över och stärka det grundlagsreglerade egendomsskyddet (bet. 2018/19:KU27 punkt 14). I sitt ställningstagande anförde utskottet följande (s. 57):

Att samhället värnar äganderätten och skyddar den enskildes egendom är betydelsefullt och ökar bl.a. förutsättningarna för näringsverksamheter i hela landet. Det behövs enligt utskottet ett väl avvägt regelverk som värnar äganderätten. Markägare och andra bör så långt det är möjligt behålla rådgivningen över sin egendom. Olika former av beslut, exempelvis beslut om rådgivningsinskränkningar till skydd för bl.a. miljö och hälsa, inskränker enskildas möjlighet att förfoga över sin egendom. Skyddet av värdefulla områden, arter och ekosystem bör enligt utskottets mening bygga på samarbete med markägare och respekt för äganderätten. Med ett stärkt egendomsskydd säkras Sveriges viktiga naturtillgångar och en omställning till ett mer hållbart samhälle.

En reservation lämnades av Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet. Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag (rskr. 2018/19:281).

Av skrivelse 2021/22:75 Riksdagens skrivelser till regeringen – åtgärder under 2021 framgår att den fråga som tillkännagivandet avser fortfarande bereds inom Regeringskansliet (s. 77 f.). I skrivelsen anförts att regeringen mot bakgrund av den sakpolitiska överenskommelse som träffades mellan Socialdemokraterna, Miljöpartiet, Centerpartiet och Liberalerna i januari 2019 bl.a. beslutade om kommittédirektiv till två utredningar, Skogsutredningen och Artskyddsutredningen. Båda är på Miljödepartementets område och berör på olika sätt egendomsskyddet för markägare och ersättningsrätt vid olika former av rådhetsinskränkningar över mark. Skogsutredningens betänkande redovisades, som nämnts, i november 2020 (SOU 2020:73). Delar av Skogsutredningens förslag behandlas i proposition 2021/22:58 Stärkt äganderätt, flexibla skyddsformer och ökade incitament för naturvården i skogen med frivillighet som grund. Artskyddsutredningens betänkande (SOU 2021:51) redovisades, som nämnts, i juni 2021 och beredning av ärendet pågår inom Regeringskansliet.

Enligt regeringen är tillkännagivandet inte slutbehandlat.

Våren 2021 behandlade utskottet motionsyrkanden om att stärka äganderätten genom översyn och förtydligande av ”miljöundantaget” i regeringsformen (bet. 2020/21:KU23). Utskottet noterade att Skogsutredningens betänkande bereddes inom Regeringskansliet och att det pågick en översyn av artskyddsförordningen. Vidare noterades det tillkännagivande som riksdagen riktade till regeringen våren 2019 som inte är slutbehandlat. Mot denna bakgrund avstyrktes motionsyrkandena.

Utskottets ställningstagande

Våren 2019 riktade riksdagen, på förslag av utskottet, ett tillkännagivande till regeringen om att tillsätta en parlamentariskt sammansatt kommitté med uppdrag att se över och stärka det grundlagsreglerade egendomsskyddet. Utskottet noterar att tillkännagivandet ännu inte är slutbehandlat, och konstaterar också att Artskyddsutredningens betänkande bereds inom Regeringskansliet. Mot denna bakgrund avstyrks motionsyrkandena.

Förstärkningar av rättighetsskyddet i regeringsformen

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om förstärkningar av rättighetsskyddet i regeringsformen.

Jämför reservation 25 (M).

Motionerna

I kommittémotion 2021/22:3793 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 5 begärs ett tillkännagivande om att se över hur skyddet för mänskliga fri- och

rättigheter i regeringsformen kan stärkas. Motionärerna vill att det införs en rätt till skadestånd när staten har överträtt en enskilds fri- och rättigheter i regeringsformen. Staten bör vidare i ett skadeståndsmål som rör mänskliga fri- och rättigheter i regeringsformen stå för sina egna rättegångskostnader även om staten vinner målet, under förutsättning att den enskilde har haft skälig anledning att få sitt fall prövat. Det bör också enligt motionärerna utredas om en rätt till domstolsprövning kan införas, liksom ett skydd mot dubbel lagföring.

I samma motion yrkande 6 begärs ett tillkännagivande om att regeringen borde ge 2020 års grundlagskommitté i uppdrag att överväga om fler fri- och rättigheter bör omfattas av den s.k. begränsningsregeln i 2 kap. 21 § regeringsformen och bestämmelserna om vilandeförklaring i 2 kap. 22 § regeringsformen. Det finns enligt motionärerna skäl att överväga om fler fri- och rättigheter bör omfattas av begränsningsregeln, t.ex. äganderätten och näringsfriheten. Mycket talar enligt motionärerna för att grundlagens skydd mot rättighetsinskränkningar bör vara lika starkt oavsett vilken rättighet det gäller. En analys behöver dock göras av om det finns sakliga skäl att ge vissa rättigheter ett starkare skydd än andra.

Gällande rätt m.m.

Begränsningar av vissa fri- och rättigheter

I 2 kap. 21 och 22 §§ regeringsformen finns bestämmelser om förutsättningar för begränsningar av fri- och rättigheter. I 20 § anges vilka fri- och rättigheter som får begränsas genom lag, under närmare angivna förutsättningar, nämligen

1. yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten, demonstrationsfriheten och föreningsfriheten (1 § första stycket 1–5)
2. skyddet mot annat kroppsligt ingrepp än som avses i 4 och 5 §§, mot kroppsvsitation, husrannsakan och liknande intrång, mot intrång i förtroliga försändelser och meddelanden samt i övrigt mot intrång som innebär övervakning och kartläggning av den enskildes personliga förhållanden (6 §)
3. rörelsefriheten (8 §)
4. offentligheten vid domstolsförhandling (11 § andra stycket andra meningen).

I 2 kap. 21 § föreskrivs att begränsningar enligt 20 § får göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsningen får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning.

Ett förslag till lag enligt 20 § ska med vissa undantag, om det inte avslås av riksdagen, på yrkande av lägst tio av dess ledamöter vila i minst tolv månader från det att det första utskottsytttrandet över förslaget anmäldes i riksdagens kammare. Riksdagen får dock anta förslaget direkt, om minst fem sjättedelar av de röstande enas om beslutet. Konstitutionsutskottet prövar för riksdagens del bestämmelsens tillämplighet i fråga om ett visst lagförslag (2 kap. 22 §).

Rätten till skadestånd vid överträdelser av grundlagsskyddade fri- och rättigheter

Det finns inte någon särskild lagreglering om rätten till ersättning vid överträdelser av de grundläggande fri- och rättigheterna i regeringsformen. I vissa fall kan det dock finnas en rätt till ersättning vid sådana överträdelser genom tillämpning av regleringen i skadeståndslagen (1972:207). Exempelvis finns det, enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen, en rätt till ersättning för personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada som vållats genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande staten eller kommunen svarar. I de fall som avses med den bestämmelsen kan ersättning även betalas för skada på grund av att någon allvarligt kränks genom brott som innefattar ett angrepp mot hans eller hennes person, frihet, frid eller ära.

Av 3 kap. 7 § skadeståndslagen följer dock att talan om ersättning enligt 3 kap. 2 § inte får föras med anledning av beslut av riksdagen eller regeringen eller av Högsta domstolen eller Högsta förvaltningsdomstolen, om inte beslutet upphävts eller ändrats. Detsamma gäller vid sådana beslut av en lägre myndighet som efter överklagande prövats av regeringen, Högsta domstolen eller Högsta förvaltningsdomstolen, utan att beslutet upphävts eller ändrats.

Det finns också vissa regleringar i andra författningar än skadeståndslagen som kan ge rätt till ersättning vid överträdelser av de grundläggande fri- och rättigheterna i regeringsformen. Ett exempel är lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder, som kan bli tillämplig vid överträdelser av skyddet mot frihetsberövanden.

Genom en ändring i skadeståndslagen som trädde i kraft den 1 april 2018 ska staten eller en kommun enligt 3 kap. 4 § ersätta skador som har uppkommit till följd av att någons rättigheter enligt Europakonventionen har överträtts av staten eller kommunen. Skadestånd ska betalas ut i den utsträckning det är nödvändigt för att gottgöra överträdelserna (prop. 2017/18:7, bet. 2017/18:KU12, rskr. 2017/18:140).

Den part som förlorar målet ska som huvudregel enligt 18 kap. 1 § rättegångsbalken ersätta motparten för hans eller hennes rättegångskostnad. Ersättningskyldigheten kan jämkas. Domstolen kan också bestämma att vardera parten ska stå för sina egna kostnader, se närmare nedan.

Rätten till domstolsprövning och förbudet mot dubbel lagföring

I 2 kap. 11 § regeringsformen föreskrivs att en domstol inte får inrättas för en gärning som redan har begåtts eller för en viss tvist eller i övrigt för ett visst mål. Vidare anges att en rättegång ska genomföras rättvist och inom skälig tid samt att en förhandling vid domstol ska vara offentlig.

Den svenska rättsordningen innehåller en rad bestämmelser vars huvudsakliga ändamål är att säkerställa en rättssäker domstolsprocess. Bestämmelser finns både på grundlagsnivå och i vanlig lag. Av regeringsformen följer bl.a. att domstolarna har en allmän skyldighet att beakta allas likhet inför lagen och att iakttas saklighet och opartiskhet (1 kap. 9 § regeringsformen). Regeringsformen innehåller också ett förbud för andra myndigheter och för riksdagen att bestämma hur en domstol ska döma i ett enskilt fall (11 kap. 3 § regeringsformen). Mer konkreta krav på förfarandet uppställs genom de olika regelverk i vanlig lag som styr domstolsförfarandet, bl.a. rättegångsbalken och förvaltningsprocesslagen.

När det gäller rätten till domstolsprövning finns centrala bestämmelser i förvaltningslagen och i lagen om rättsprövning av vissa regeringsbeslut. Enligt artikel 6.1 i Europakonventionen ska var och en, vid prövningen av hans civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag. Domen ska avkunnas offentligt, men pressen och allmänheten får utestängas från förhandlingen eller en del därav av hänsyn till den allmänna moralen, den allmänna ordningen eller den nationella säkerheten i ett demokratiskt samhälle, eller då minderårigas intressen eller skyddet för parternas privatliv så kräver eller, i den mån domstolen finner det strängt nödvändigt, under särskilda omständigheter när offentlighet skulle skada rättvisans intresse.

Tilläggs kan att Europadomstolen varje år meddelar åtskilliga domar av betydelse för tolkningen av bestämmelserna i artikel 6.

Principen att *ne bis in idem*, dvs. att ingen ska lagföras eller straffas två gånger, kommer till uttryck i rättegångsbalken. Av 30 kap. 9 § första stycket rättegångsbalken följer att saken är rättskraftigt avgjord i och med en dom som vunnit laga kraft. Detta innebär att ett nytt åtal för samma gärning ska avvisas. Enligt 45 kap. 1 § tredje stycket rättegångsbalken hindrar en pågående process på motsvarande sätt att ett nytt åtal väcks gällande samma gärning.

Enligt artikel 4.1 i sjunde tilläggsprotokollet till Europakonventionen får ingen lagföras eller straffas på nytt i en brottmålsrättegång i samma stat för ett brott för vilket han eller hon redan har blivit slutligt frikänd eller dömd i enlighet med lagen och rättegångsordningen i denna stat. Detta förbud mot dubbel lagföring och dubbla straff är bindande för Sverige.

Ett motsvarande förbud finns i artikel 50 i EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna som trädde i kraft den 1 december 2009. EU:s rättighetsstadga innehåller även en bestämmelse om rätten till en rättvis rättegång (artikel 47).

Rättegångskostnader

I 18 kap. rättegångsbalken finns regler om hur rättegångskostnaderna ska fördelas i tvistemål. Utgångspunkten är att den som förlorar ett mål betalar sina egna och motpartens rättegångskostnader. Det innebär bl.a. att den som väcker en talan tvingas fundera igenom sitt krav noggrant och att den som blir föremål för en talan som inte leder till framgång inte själv behöver betala för de kostnader som en process för med sig. Om parterna kan ses som ömsom vinnande och förlorande, eller om ett krav bara delvis får bifall, kan domstolen besluta att vardera parten ska bära sin egen rättegångskostnad eller besluta att tillerkänna en jämkad rättegångskostnadsersättning till någon av dem.

I ett mål om konventionsskadestånd kan en domstol bestämma att vardera parten ska bära sin rättegångskostnad, om en enskild som har förlorat målet hade skälig anledning att få saken prövad. Detta enligt en särskild bestämmelse om rättegångskostnadernas fördelning som infördes samtidigt som övriga bestämmelser om sådant skadestånd (6 kap. 7 § skadeståndslagen). Huvudregeln är dock att rättegångsbalken ska tillämpas. För att den särskilda bestämmelsen ska aktualiseras krävs att en enskild har haft skälig anledning att få saken prövad. I det ligger bl.a. att det på objektiv grund ska ha framstått som befogat att väcka en skadeståndstalan. Det krävs inte att domstolen faktiskt har konstaterat att det har skett en överträdelse av Europakonventionen. Vid bedömningen av om det finns skälig anledning ska man t.ex. beakta om rättsläget har varit svårbedömt. Att den skadelidande har fått till stånd ett klagande avgörande i en fråga som kan vara av vikt även för andra än honom eller henne, kan tala för att det har funnits skälig anledning att pröva saken. Att den enskilde valt att inte vända sig till Justitiekanslern inom ramen för statens frivilliga skadereglering innan en talan väcks i domstol utgör normalt ett skäl mot att tillämpa lättnadsregeln (prop. 2017/18:7 s. 69).

Pågående arbete m.m.

Kommittén om grundlagsskadestånd

I april 2016 beslutade riksdagen på förslag av konstitutionsutskottet om ett tillkännagivande till regeringen om att den borde tillsätta en utredning med uppgift att analysera frågan om skadestånd vid överträdelse av grundlagsskyddade fri- och rättigheter i regeringsformen (bet. 2015/16:KU15 punkt 15, rskr. 2015/16:192).

I augusti 2018 gav regeringen en parlamentariskt sammansatt kommitté i uppdrag att utreda frågan. Kommittén antog namnet Kommittén om grundlagsskadestånd (Ju 2018:09). Kommittén hade i uppdrag att överväga om rätten till ersättning från det allmänna för skada som orsakats vid överträdelser av 2 kap. regeringsformen bör utvidgas. Det ingick också i uppdraget att, oavsett om kommittén bedömer att rätten till ersättning bör utvidgas eller inte, överväga om det är ändamålsenligt och önskvärt att ersättningsrätten regleras i lag (dir. 2018:92 och 2019:59).

Kommittén lämnade sitt betänkande Grundlagsskadestånd – ett rättighets-skydd för enskilda (SOU 2020:44) i augusti 2020. Kommittén anser att det finns ett behov av att tydliggöra rättsläget i fråga om grundlagsskadestånd. Genom ett sådant tydliggörande påverkas rättighetsskyddet för enskilda i positiv riktning. Enligt kommitténs mening bör möjligheten till grundlagsskadestånd regleras i lag.

När det gäller fördelning av rättegångskostnader är kommitténs förslag att en domstol i ett mål om grundlagsskadestånd ska kunna bestämma att vardera parten ska bära sin rättegångskostnad, om en enskild som har förlorat målet hade skälig anledning att få saken prövad.

Den 19 april 2022 överlämnade regeringen proposition 2021/22:229 Grundlagsskadestånd – ett rättighets-skydd för enskilda till riksdagen. I propositionen föreslår regeringen att det i skadeståndslagen införs en möjlighet till skadestånd från stat och kommun vid överträdelser av grundläggande fri- och rättigheter enligt 2 kap. regeringsformen. Sådant skadestånd ska enligt förslaget dock betalas endast i den utsträckning det är nödvändigt för att gottgöra överträdelserna. Genom förslaget lyfts regeringsformen fram i rättstillämpningen och rättsläget tydliggörs i fråga om skadestånd vid överträdelser av de grundläggande fri- och rättigheterna i 2 kap. regeringsformen. Därigenom stärks skyddet för enskildas fri- och rättigheter.

Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 augusti 2022.

I propositionen gör regeringen vidare bedömningen att en domstol i ett mål om grundlagsskadestånd bör kunna bestämma att vardera parten ska bära sin rättegångskostnad, om en enskild som har förlorat målet hade skälig anledning att få saken prövad.

Propositionen har hänvisats till civilutskottet för beredning (bet. 2021/22:CU31). Konstitutionsutskottet har yttrat sig över propositionen i de delar som berör utskottets beredningsområde. Utskottet ställde sig bakom regeringens förslag och bedömningar och föreslog att civilutskottet skulle tillstyrka propositionen (prot. 2021/22:53).

2020 års grundlagskommitté

I februari 2020 gav regeringen en parlamentariskt sammansatt kommitté i uppdrag att utreda formerna för ändring av grundlag och behovet av att ytterligare stärka skyddet för domstolarnas och domarnas oberoende långsiktigt (dir. 2020:11). Kommittén antog namnet 2020 års grundlagskommitté (Ju 2020:04). Kommittén hade också i uppdrag att utreda behovet av att möjliggöra ytterligare begränsningar i föreningsfriheten i förhållande till sammanslutningar som ägnar sig åt terrorism. I mars 2021 lämnade kommittén delbetänkandet Föreningsfrihet och terroristorganisationer (SOU 2021:15).

Övriga delar av uppdraget ska redovisas senast den 15 februari 2023.

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 2018 såg utskottet inte skäl att föreslå något tillkännagivande om en översyn av regeringsformens begränsningsregler och reglerna om vilandeförklaring (bet. 2017/18:KU34). Motionsyrkandena om en sådan översyn avstyrktes.

Utskottet behandlade liknande motionsyrkanden som de aktuella våren 2019 (bet. 2018/19:KU27). Utskottet vidhöll sitt ställningstagande när det gäller behovet av en översyn av regeringsformens begränsningsregler och bestämmelserna om vilandeförklaring. Utskottet behandlade vidare ett motionsyrkande om att utreda en skadeståndsskyldighet för staten vid överträdelse av de fri- och rättigheter som garanteras i regeringsformen. Utskottet konstaterade att en parlamentariskt sammansatt kommitté hade i uppdrag att utreda frågan om statens skadeståndsskyldighet vid överträdelse av de fri- och rättigheter som garanteras i regeringsformen. Yrkandena avstyrktes.

Även våren 2021 behandlade utskottet liknande motionsyrkanden (bet. 2020/21:KU23). Utskottet vidhöll sitt tidigare ställningstagande när det gäller behovet av en översyn av den s.k. begränsningsregeln och bestämmelserna om vilandeförklaring i regeringsformen. Utskottet såg inte heller skäl att ta initiativ till att utreda införandet av en rätt till domstolsprövning eller skydd mot dubbel lagföring. Utskottet konstaterade vidare att det pågår en beredning av de förslag som kommittén om grundlagsskadestånd lämnade i sitt utredningsbetänkande i augusti 2020. Utskottet ansåg att resultatet av beredningen borde avvaktas. Mot denna bakgrund avstyrktes samtliga motionsyrkanden om att utreda hur skyddet för mänskliga fri- och rättigheter i regeringsformen kan stärkas. Moderaterna lämnade en reservation.

Hösten 2021 behandlade konstitutionsutskottet regeringens budgetproposition 2021/22:1 i de delar som gällde utgiftsområde 1 Rikets styrelse (bet. 2021/22:KU1). Utskottet ställde sig bakom ett gemensamt förslag från ledamöterna från Moderaterna, Sverigedemokraterna och Kristdemokraterna om anslagen för 2022 inom utgiftsområde 1. Bland annat ansåg utskottet att anslaget 4:1 Regeringskansliet m.m. skulle tillföras ytterligare 10 miljoner kronor för 2022 i jämförelse med regeringens förslag för att finansiera en utredning om att stärka enskildas fri- och rättigheter och domstolars oberoende. Utskottet framhöll att 2020 års grundlagskommitté borde ges ett bredare uppdrag eller en ny kommitté tillsätts. Enskildas grundläggande rättigheter behöver stärkas; bl.a. bör staten få ett utökat ansvar för rättegångskostnader i tvister som rör enskildas fri- och rättigheter. Det förstärkta grundlagsskydd som finns för vissa rättigheter bör omfatta fler rättigheter, t.ex. äganderätten och näringsfriheten. Riksdagen beslutade i enlighet med utskottet förslag (rskr. 2021/22:65–67).

Utskottets ställningstagande

Utskottet har tidigare behandlat motionsyrkanden om förstärkningar av rättighetsskyddet i regeringsformen, bl.a. om en översyn av den s.k. begränsningsregeln och reglerna om vilandeförklaring i regeringsformen. Regeringen har nyligen lämnat en proposition där det föreslås att det införs en möjlighet till skadestånd från det allmänna vid överträdelser av grundläggande fri- och rättigheter i regeringsformen. Mot denna bakgrund ser utskottet inte skäl att ta något initiativ med anledning av ett motionsyrkandena som avstyrks.

Rättighetsskydd mellan enskilda

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om att staten har en skyldighet att skydda enskilda från kränkningar av mänskliga fri- och rättigheter som utförs av andra enskilda.

Jämför reservation 26 (M).

Motionen

I kommittémotion 2021/22:3793 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 7 begärs ett tillkännagivande om att stärka grundlagsskyddet på så sätt att det slås fast att staten har en skyldighet att skydda enskilda från kränkningar av mänskliga fri- och rättigheter som utförs av andra enskilda.

Gällande rätt m.m.

I en kommentar till regeringsformen (Holmberg m.fl., Grundlagarna [Juno, version: 3A], kommentar till 2 kap. regeringsformen, Regleringens huvuddrag) anförs följande om frågan om gentemot vem det skydd som regeringsformen ger gäller:

Det skydd som RF ger för fri- och rättigheter gäller enbart gentemot ”det allmänna”. Detta anges uttryckligen i flera av kapitlets paragrafer (RF 2:1-3, 6, 8) men är fallet även enligt några av de andra (RF 2:4, 5, 7, 9–11). Bestämmelserna i RF 2:14–16 kan ses som undantag från regeln, men de rättigheter som slås fast där får inte något nämnvärt materiellt innehåll direkt genom grundlagen utan deras utformning beror på vad som föreskrivs i lag (i fråga om RF 2:14: lag eller avtal). Beträffande diskrimineringsförbuden i RF 2:12 och 2:13, se vid dessa paragrafer. I fråga om näringsfriheten och rätten till utbildning se vid RF 2:17 och 2:18.

Skälen till att skyddet på detta sätt i huvudsak begränsades till den enskildes relation till den offentliga makten och inte avser förhållandet enskilda emellan är främst följande (se prop. 1975/76:209 s. 85 f.): Ett rättighetsskydd som ska gälla gentemot lagstiftaren, riksdagen, måste ges i en form som binder denna, alltså i grundlag, medan det däremot för att skydda medborgarnas rättigheter mot angrepp från andra enskilda i de flesta fall är tillräckligt med vanlig lag. Det är vidare inte praktiskt möjligt att låta rättighetsskyddet generellt avse också förhållandet mellan enskilda

inbördes. Man skulle i så fall vara nödsakad att i grundlagen detaljerat ange vilka betenden som är förbjudna för den enskilde och vilka rättsverkningar som är knutna till överträdelser av förbuden. En grundlagsreglering som generellt skyddar fri- och rättigheterna också gentemot enskilda skulle vidare medföra problem för civilrättens del, bl.a. konflikter mellan grundlagens rättighetsregler och de civilrättsliga reglerna på avtals- och egendomsrättens områden.

Konstitutionsutskottet behandlade den ovannämnda propositionen i betänkande 1975/76:56. Utskottet ansåg då att det inte var vare sig praktiskt möjligt eller lämpligt att utreda den i sin helhet mycket omfattande frågan om rättighetsskydd för en enskild mot en annan enskild. Enligt utskottet borde frågor om ett sådant skydd precis som ditills lösas inom den vanliga lagstiftningens ram. De önskemål som därvid kan vara aktuella får övervägas allteftersom de framkommer, anförde utskottet (s. 20).

När det gäller skyddet för äganderätt föreskrivs i 2 kap. 15 § regeringsformen att vars och ens egendom är tryggad genom att ingen kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna eller till någon enskild genom expropriation eller något annat sådant förfogande eller tåla att det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnader utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen. Vidare föreskrivs i 2 kap. 15 § andra stycket att den som genom expropriation eller något annat sådant förfogande tvingas avstå från sin egendom ska vara tillförsäkrad full ersättning för förlusten.

Artikel 1 i det första tilläggsprotokollet till Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna gäller skydd för egendom. Där föreskrivs att varje fysisk eller juridisk person ska ha rätt till respekt för sin egendom och att ingen får berövas sin egendom annat än i det allmännas intresse och under förutsättningar som föreskrivs i lag och i folkrättens allmänna grundsatser.

Tidigare riksdagsbehandling

Liknande yrkanden om att stärka grundlagsskyddet för de mänskliga rättigheterna genom att staten ska ha en skyldighet att skydda enskilda från kränkningar av mänskliga fri- och rättigheter som utförs av andra enskilda har tidigare behandlats av utskottet.

Våren 2018 uttalade utskottet att det alltjämt inte var berett att föreslå att riksdagen skulle göra något tillkännagivande när det gäller frågan om grundlagsskydd för fri- och rättigheter för en enskild mot en annan enskild (bet. 2017/18:KU34). Utskottet avstyrkte motionsyrkandet.

Våren 2019 vidhöll utskottet sitt tidigare ställningstagande (bet. 2018/19:KU27). Moderaterna lämnade en reservation.

Även våren 2021 behandlade utskottet motsvarande motionsyrkanden (bet. 2020/21:KU23). Yrkandena avstyrktes då efter beredning i förenklad ordning.

Hösten 2021 behandlade konstitutionsutskottet regeringens budgetproposition 2021/22:1 i de delar som gällde utgiftsområde 1 Rikets styrelse

(bet. 2021/22:KU1). Utskottet ställde sig bakom ett gemensamt förslag från ledamöterna från Moderaterna, Sverigedemokraterna och Kristdemokraterna om anslagen för 2022 inom utgiftsområde 1. Bland annat ansåg utskottet att anslaget 4:1 Regeringskansliet m.m. skulle tillföras ytterligare 10 miljoner kronor för 2022 i jämförelse med regeringens förslag för att finansiera en utredning om att stärka enskildas fri- och rättigheter och domstolars oberoende. Utskottet framhöll att 2020 års grundlagskommitté borde ges ett bredare uppdrag eller en ny kommitté tillsättas. Utskottet ansåg bl.a. att man bör utreda om en skyldighet kan införas för staten att skydda enskilda från kränkningar av fri- och rättigheter som utförs av andra enskilda. Riksdagen beslutade i enlighet med utskottet förslag (rskr. 2021/22:65–67).

Utskottets ställningstagande

Utskottet ser inte skäl att föreslå någon åtgärd med anledning av motionsyrkandet. Det avstyrks.

Uniformsförbud

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om att överväga införandet av ett uniformsförbud.

Motionen

Dag Larsson (S) begär i motion 2021/22:727 ett tillkännagivande om att överväga införandet av ett moderniserat uniformsförbud. Motionären anför att uniformerade nazister med jämna mellanrum marscherar på gatorna och att uniformerna bärs för att sätta skräck i demokratiska motståndare.

Gällande rätt m.m.

Tidigare förbud mot politiska uniformer

Bärande av uniform eller liknande klädedräkt som tjänade att utmärka bärarens politiska meningsriktning var tidigare förbjudet enligt lagen (1947:164) om förbud mot politiska uniformer. Förbudet gällde också uniformsdelar, armbindlar eller andra därmed jämförliga kännetecken.

Lagen upphävdes 2002 eftersom mycket ansågs tala för att förbudet utgjorde en icke godtagbar inskränkning i yttrandefriheten enligt regeringsformen (prop. 2001/02:59, bet. 2001/02:KU23). Regeringen konstaterade att, även om uniformsförbudet torde ha föranletts främst av vissa gruppers uniformering, hade lagstiftningen utformats så att den träffade all politisk

uniformering, utan åtskillnad i fråga om meningsriktning, och att det vid en prövning därför saknades utrymme för att beakta vilken politisk inriktning som uniformen eller kännetecknet representerar. Enligt regeringen talade starka skäl för att ett sådant generellt förbud innebar en icke godtagbar inskränkning i den grundlagsstadgade yttrandefriheten. Utöver att lagen var otidsenlig och föråldrad, ansåg regeringen att det inte fanns något behov av ett specifikt förbud, vid sidan av bestämmelserna om hets mot folkgrupp, mot att bära rasistiska symboler och liknande. Inte heller bedömdes det finnas något behov av straffrättsliga sanktioner mot bärande av uniformering av annat slag.

Denna bedömning delades av både justitieutskottet, som yttrade sig i ärendet, och konstitutionsutskottet.

Regeringsformen m.m.

Var och en är gentemot det allmänna enligt 2 kap. 1 § 1 regeringsformen tillförsäkrad yttrandefrihet, med vilket avses frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar åsikter och känslor. Av samma paragraf följer också bl.a. mötesfrihet och demonstrationsfrihet (p. 3 och 4).

Yttrandefriheten, mötes- och demonstrationsfriheten får, i den utsträckning som medges i 21–24 §§, begränsas genom lag. Begränsningar får göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. En begränsning får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar.

Yttrandefriheten får enligt 2 kap. 23 § regeringsformen begränsas med hänsyn till rikets säkerhet, folkförsörjningen, allmän ordning och säkerhet, enskildas anseende, privatlivets helgd eller förebyggandet och beivrandet av brott. Vidare får friheten att yttra sig i näringsverksamhet begränsas. I övrigt får begränsningar av yttrandefriheten göras endast om särskilt viktiga skäl föranleder det. Vid bedömandet av vilka begränsningar som får göras med stöd av första stycket ska särskilt beaktas vikten av vidaste möjliga yttrandefrihet i politiska, religiösa, fackliga, vetenskapliga och kulturella angelägenheter.

Mötesfriheten och demonstrationsfriheten får enligt 2 kap. 24 § regeringsformen begränsas av hänsyn till ordning och säkerhet vid sammankomsten eller demonstrationen eller till trafiken. I övrigt får dessa friheter begränsas endast av hänsyn till rikets säkerhet eller för att motverka farsot.

I 2 kap. 4 § ordningslagen (1993:1617) stadgas att allmänna sammankomster och offentliga tillställningar inte får anordnas på offentliga platser utan tillstånd. Tillstånd ska sökas hos polisen. Genom tillståndsförfarandet ges Polismyndigheten möjlighet att förhindra att exempelvis olika demonstrationer kolliderar med varandra.

Europakonventionen m.m.

Enligt artikel 10 i Europakonventionen ska envar äga rätt till yttrandefrihet. Denna rätt sägs innefatta åsiktsfrihet samt frihet att ta emot och sprida uppgifter och tankar utan offentlig myndighets inblandning. Yttrandefriheten får endast underkastas sådana inskränkningar som är föreskrivna i lag och som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till olika skyddsaspekter, som beträffande yttrandefriheten bl.a. kan vara den allmänna säkerheten och förebyggande av oordning eller brott.

Europadomstolen har i ett antal rättsfall framhållit betydelsen av yttrandefriheten i politiska sammanhang. Yttrandefriheten omfattar även rätten att ge uttryck för åsikter genom att bära eller visa kläder och symboler.

Brottsbalken

Av 16 kap. 8 § brottsbalken följer att den som i ett uttalande eller i ett annat meddelande som sprids hotar eller uttrycker missaktning för en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning eller könsöverskridande identitet eller uttryck döms för hets mot folkgrupp. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om meddelandet haft ett särskilt hotfullt eller kränkande innehåll och spritts till ett stort antal personer på ett sätt som varit ägnat att väcka betydande uppmärksamhet.

Tidigare utredning

Utredningen om rasistiska symboler redovisade i maj 2019 sitt arbete i betänkandet Rasistiska symboler – Praxisgenomgång och analys (SOU 2019:27).

Utredningens uppdrag var att göra en genomgång av praxis i fråga om hur straffansvaret för hets mot folkgrupp hittills har tillämpats i fråga om symboler, ta ställning till om den nuvarande straffrättsliga regleringen i fråga om rasistiska och liknande symboler är ändamålsenligt utformad, överväga behovet av och förutsättningarna för att förtydliga eller komplettera dagens lagstiftning samt lämna nödvändiga författningsförslag (Ju 2018:03, dir. 2018:61). Regeringen konstaterade i direktiven att bakgrunden till utredningsuppdraget var att extremistiska organisationer framför allt inom vitmaktmiljön tagit allt större plats i det offentliga rummet och att detta har gett upphov till en diskussion om hur straffbestämmelserna om hets mot folkgrupp kan tillämpas när det gäller rasistiska och liknande symboler.

Utredningen anför att en förändring i den nuvarande straffrättsliga lagstiftningen bör förutsätta ett påtagligt behov. En sådan förändring måste vidare enligt utredningen vara förenlig med de grundlagsskyddade fri- och rättigheterna och med Europakonventionen. Utifrån sin genomgång av praxis gör utredningen bedömningen att den nuvarande straffrättsliga regleringen i fråga om rasistiska och liknande symboler är ändamålsenligt utformad.

Bestämmelserna om hets mot folkgrupp bör därmed enligt utredningen inte ändras och det bör inte införas något särskilt förbud mot användning av vissa symboler. Bestämmelserna om hets mot folkgrupp har, anför utredningen, redan ett vidsträckt tillämpningsområde och det står klart att symboler kan omfattas av bestämmelserna.

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 2019 behandlade utskottet ett liknande yrkande om uniformsförbud (bet. 2018/19:KU27). Utskottet konstaterade att frågan om utformningen av den straffrättsliga regleringen när det gäller rasistiska och liknande symboler och det eventuella behovet av att förtydliga eller komplettera den nuvarande lagstiftningen nyligen hade varit föremål för ett utredningsuppdrag. Beredningen av detta arbete borde enligt utskottets mening inte föregripas, varför motionen avstyrktes.

Även våren 2021 behandlade utskottet ett motsvarande motionsyrkande (bet. 2020/21:KU23). Yrkandet avstyrktes då efter beredning i förenklad ordning.

Justitieutskottet avstyrkte våren 2018 ett motionsyrkande om att se över lagstiftningens möjligheter att ingripa mot bl.a. hets mot folkgrupp. Motionären hänvisade till den ökade förekomsten av demonstrationer där deltagarna bär uniformsliknande kläder med symboler som väcker rädsla och oro. Justitieutskottet framhöll vikten av att bemöta hotet från främlingsfientliga eller antidemokratiska grupper men var samtidigt medvetet om att lagstiftning på området noga måste balanseras mot grundlagens och Europakonventionens krav på bl.a. yttrandefrihet. Motionsyrkandet avstyrktes med hänvisning till pågående utredningsarbete (bet. 2017/18:JuU14).

Utskottets ställningstagande

Utskottet konstaterar att frågan om regleringen när det gäller rasistiska och liknande symboler nyligen har utretts och att utredningen kom fram till att regleringen är ändamålsenligt utformad. Mot denna bakgrund är utskottet inte berett att vidta någon åtgärd med anledning av motionsyrkandet. Det avstyrks.

Militieombudsman

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om att en militieombudsman ska återinföras.

Jämför reservation 27 (L).

Motionen

I kommittémotion 2021/22:3386 av Allan Widman m.fl. (L) begärs ett tillkännagivande om att en militieombudsman (MO) ska återinföras. Motionärerna anför att det fram till 1968 fanns en särskild militieombudsman vars uppgifter övertogs av justitieombudsmannen.

Bakgrund

Genom en reform 1915 utbröts försvaret ur justitieombudsmannens (JO:s) tillsynsområde. För tillsyn av försvaret inrättades en särskild militieombudsman (MO) med uppgift att utöva tillsyn över lagar och författningars efterlevnad inom krigsmakten. Bakgrunden var framför allt inrättandet av den allmänna värnplikten som ansågs kräva ett särskilt från försvarsmakten oberoende kontrollorgan (Axberger, JO – i riksdagens tjänst, 2014, s. 22). MO var i likhet med JO riksdagens ombudsman och reglerades parallellt med JO i regeringsformen. MO var en av riksdagens ombudsmän fram till 1968 då dess uppgifter återfördes till JO.

Konstitutionsutskottet föreslog hösten 2019 med stöd av sin initiativrätt ett tillkännagivande till riksdagsstyrelsen om en översyn av Riksdagens ombudsmän (bet. 2019/20:KU4). Riksdagen beslutade i enlighet med konstitutionsutskottets förslag (rskr. 2019/20:102). I februari 2020 samman kallade riksdagsstyrelsen en parlamentarisk kommitté med uppdrag att göra en översyn av Riksdagens ombudsmän (JO). Enligt direktiven ska utredningen göra en grundlig genomgång som gäller JO:s konstitutionella ställning, uppdrag, verksamhet och organisation.

Kommittén ska redovisa sitt uppdrag senast den 31 maj 2022.

Utskottets ställningstagande

Utskottet konstaterar att Försvarsmakten omfattas av Riksdagens ombudsmäns (JO:s) tillsyn. En parlamentariskt sammansatt kommitté har haft i uppdrag att göra en översyn av Riksdagens ombudsmän och har nyligen lämnat betänkandet Översyn av JO-ämbetet (2021/22:URF2). Något förslag om en särskild militieombudsman lämnas inte av kommittén. Beredningen av kommitténs förslag bör inte föregripas. Mot denna bakgrund avstyrks motionsyrkandet.

Institutet för mänskliga rättigheter

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om att vidareutveckla institutet för mänskliga rättigheter.

Jämför reservation 28 (MP).

Motionen

Camilla Hansén m.fl. (MP) begär i motion 2021/22:4102 yrkande 10 ett tillkännagivande om att vidareutveckla Institutet för mänskliga rättigheter. Motionärerna hänvisar till att det i utredningens betänkande identifierades ett antal frågor som ansågs angelägna för framtida utredningar och att arbetet med flera av dessa frågor kan inledas redan nu.

Bakgrund*Institutet för mänskliga rättigheter*

Den 1 januari 2022 inrättades Institutet för mänskliga rättigheter. Institutet ska enligt lagen (2021:642) om Institutet för mänskliga rättigheter främja säkerställandet av de mänskliga rättigheterna i Sverige, med utgångspunkt i

1. regeringsformen, tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen
2. den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
3. Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna
4. andra för Sverige folkrättsligt bindande förpliktelser inom området mänskliga rättigheter.

Institutets uppgifter är att följa, undersöka och rapportera om hur de mänskliga rättigheterna respekteras och förverkligas i Sverige. Institutet ska lämna förslag till regeringen om de åtgärder som behövs för att säkerställa de mänskliga rättigheterna, ha kontakter med internationella organisationer och även i övrigt delta i internationellt samarbete. Institutet ska även främja utbildning, forskning, kompetensutveckling, information och ökad medvetenhet om de mänskliga rättigheterna.

Institutet får föreslå för regeringen att Sveriges folkrättsliga åtaganden utvidgas inom området mänskliga rättigheter. Institutet ska inte pröva enskilda klagomål om kränkningar av de mänskliga rättigheterna.

Senast den 1 april varje år ska institutet lämna en rapport till regeringen om sin verksamhet och sina iakttagelser av utvecklingen inom området mänskliga rättigheter under det närmast föregående kalenderåret. I propositionen framhöll regeringen att en sådan årlig rapport kommer att ge en värdefull beskrivning av hur institutet bedömer utvecklingen inom området mänskliga rättigheter och även en inblick i institutets verksamhet. Regeringen ansåg att

institutet självt bör bestämma det närmare innehållet och utformningen av rapporten (prop. 2020/21:143 s. 32).

Departementspromemorians förslag om framtida utredningar

I departementspromemorian Förslag till en nationell institution för mänskliga rättigheter i Sverige (Ds 2019:4) identifieras ett antal frågor som utredaren ansåg bör hanteras i framtida utredningar eller översyn av institutionen. Bland annat borde det övervägas om regeringen ska åläggas en lagreglerad skyldighet att för riksdagen redovisa arbetet med att säkerställa full respekt för Sveriges internationella åtaganden om mänskliga rättigheter (s. 164 f.). En sådan skyldighet skulle innebära en större möjlighet för riksdagen att få inblick i och kunna följa arbetet. Vidare gjordes i promemorian bedömningen att institutets årliga rapport bör ingå i en sådan redovisning till riksdagen.

I propositionen konstaterade regeringen att institutets rapport kommer att bli en allmän handling och tillgänglig för alla. Det finns inte heller något hinder mot att institutet skickar rapporten direkt till riksdagen. Regeringen framhöll att den har åtagit sig att årligen i budgetpropositionen redovisa det arbete som bedrivs inom ramen för regeringens strategi för mänskliga rättigheter (prop. 2020/21:143 s. 32). Den kunskap som regeringen får genom institutets årliga rapport kommer att bli en viktig del i regeringens redovisning till riksdagen. Därutöver har regeringen en möjlighet att lämna en skrivelse till riksdagen om hur man arbetar eller planerar att arbeta utifrån de förslag och rapporter som institutet lämnat.

Utskottets ställningstagande

Institutet för mänskliga rättigheter inrättades den 1 januari 2022 och har således bedrivit sin verksamhet under en begränsad tid. I samband med inrättandet övervägdes vilka uppgifter och vilken roll institutet skulle ha. Mot denna bakgrund finner utskottet inte skäl att ta sådana initiativ som motionärerna efterfrågar. Motionsyrkandet avstyrks därmed.

Värdekommission

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om att tillsätta en nationell värdekommission.

Motionen

I motion 2021/22:2116 av Lars Adaktusson (KD) begärs ett tillkännagivande om vikten av att det tillsätts en nationell kommission för att stimulera offentlig

debatt kring det unika och okränkbara människovärdet, samhällsgemenskapens grund samt de mänskliga fri- och rättigheterna. Motionären anför att ett gott samhälle bygger på att människor litat på varandra och på samhällets institutioner. Beslutsfattandet måste bygga på insikten om det okränkbara människovärdet. Den dagsaktuella politiska debatten illustrerar behovet av fördjupat kunskap och debatt om grundläggande mänskliga värden.

Bakgrund

Värdegrundsdelegationen

Värdegrundsdelegationen hade under 2013–2016 i uppgift att främja och stärka värdegrundsarbetet i statsförvaltningen (S2013.011). Målet var att varje statsanställd ska ha kunskap om de professionella värderingar som ska präglade en statstjänsteman och att varje myndighet ska utveckla sin service och sitt bemötande av allmänheten så att förtroendet för den offentliga verksamheten stärks. Delegationen erbjöd stöd till myndigheterna i arbetet med den gemensamma värdegrunden genom att sprida kunskap och information, förmedla utbildningsstöd och erbjuda möten för diskussion. Delegationen uppdaterade också skriften *Den gemensamma värdegrunden* för de statsanställda, där de grundläggande rättsliga principerna för statsförvaltning presenteras, såsom legalitet, objektivitet, respekt för lika värde, frihet och värdighet samt effektivitet och service.

Statskontoret

Vid Statskontoret finns en enhet för arbetet för en god förvaltningskultur i staten. Statskontoret tar bl.a. fram kunskapsunderlag och webbutbildningar om god förvaltningskultur för statsanställda. God förvaltningskultur vilar enligt Statskontoret på den statliga värdegrunden, som består av sex principer: demokrati, legalitet, objektivitet, fri åsiktsbildning, respekt samt effektivitet och service.

Uppsala universitet

Uppsala universitet har sedan 2014 haft regeringens uppdrag att ta fram kompetensutvecklingsinsatser om mänskliga rättigheter för statligt anställda. Sedan 2017 innebär uppdraget bl.a. att universitetet i nära dialog med berörda myndigheter ska inventera de behov och frågeställningar om mänskliga rättigheter som aktualiseras i respektive myndighets verksamhet. Universitetet ska därefter utarbeta och genomföra utbildningsinsatser. Syftet med uppdraget är att berörd personal ska få förståelse för sin roll och tillräcklig kunskap om de mänskliga rättigheterna och deras innebörd.

Tidigare riksdagsbehandling

Utskottet har tidigare vid flera tillfällen behandlat yrkanden om att inrätta en värdekommission. Våren 2018 upprepade utskottet sitt tidigare ställningstagande att en diskussion om etik och människovärde är av centralt värde och att värdegrundsarbete är viktigt i all mänsklig verksamhet, men att utskottet inte ansåg att det fanns något skäl att föreslå ett tillkännagivande i frågan (bet. 2017/18:KU34).

Våren 2019 vidhöll utskottet sitt tidigare ställningstagande och avstyrkte en motion (bet. 2018/19:KU27). Kristdemokraterna lämnade en reservation.

Även våren 2021 behandlade utskottet motsvarande motionsyrkanden (bet. 2020/21:KU23). Yrkandena avstyrktes då efter beredning i förenklad ordning.

Utskottets ställningstagande

Utskottet har tidigare behandlat motionsyrkanden om en värdekommission. Utskottet vidhåller sina tidigare ställningstaganden och avstyrker motionsyrkandet.

Europadomstolens klagofrist

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om klagofristen vid Europadomstolen.

Jämför reservation 29 (SD).

Motionen

I kommittémotion 2021/22:2577 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkande 1 begärs ett tillkännagivande om klagofristen vid Europadomstolen. Motionärerna anför att Europadomstolen i praktiken är svårtillgänglig för vanliga européer på grund av krångliga regler och begränsad kunskap. Det är därför enligt motionärerna viktigt att potentiella klaganden har tillräckligt med tid efter en påstådd kränkning av deras fri- och rättigheter innan klagofristen löper ut. Målet att minska domstolens målbalanser uppnås bättre genom att domstolens kapacitet ökas.

Gällande rätt

Den 1 augusti 2021 trädde ändringsprotokoll nr 15 till Europakonventionen i kraft. Protokollet syftar till att öka effektiviteten hos Europadomstolen bl.a. genom att tidsfristen för att lämna in ett klagomål till domstolen minskas från sex månader till fyra månader. Tidsfristen räknas från det datum då det slutgiltiga nationella beslutet meddelades. Den nya tidsfristen tillämpas dock först fr.o.m. den 1 februari 2022.

I september 2015 överlämnade regeringen proposition 2015/16:18 Ändringsprotokoll nr 15 – Nya regler för att öka Europadomstolens effektivitet till riksdagen. I propositionen föreslog regeringen att riksdagen skulle godkänna protokollet. Som skäl för förslaget framhöll regeringen att Europadomstolen, för att även fortsättningsvis kunna axla sin roll som en garant för skyddet av grundläggande rättigheter, måste ges förutsättningar att fatta väl avvägda beslut inom en skälig tid. Om Europadomstolen inte fattar sina beslut inom en acceptabel tidsperiod riskerar domstolen att förlora i auktoritet. Regeringen påpekade även att protokollet utgör en helhet som Sverige antingen ställer sig bakom eller förkastar. Det var därmed inte möjligt att ratificera endast vissa delar av protokollet. Avgörande för om Sverige borde ratificera protokollet var därför, enligt regeringen, om ändringarna i protokollet sammantaget innebär att domstolens möjligheter att slå vakt om skyddet för enskildas fri- och rättigheter stärks (prop. 2015/16:18 s. 16). Regeringen framhöll också att även om klagofristen minskas från sex till fyra månader är den väl tilltagen. Ändringen innebär inte att Sverige borde avstå från att ratificera protokollet (prop. s. 18). Utskottet instämde i de bedömningar som regeringen hade gjort i propositionen (bet. 2015/16:KU9 s. 7).

Sverige ratificerade protokollet 2016. Samtidigt beslutades om en följdändring i lagen om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Tidigare riksdagsbehandling

Utskottet behandlade ett likalydande yrkande våren 2019 (bet. 2018/19:KU27). Utskottet såg inte skäl att ställa sig bakom ett sådant tillkännagivande som motionärerna efterfrågade. Motionsyrkandet avstyrktes. Sverigedemokraterna lämnade en reservation.

Även våren 2021 behandlade utskottet motsvarande motionsyrkanden (bet. 2020/21:KU23). Yrkandena avstyrktes då efter beredning i förenklad ordning.

Utskottets ställningstagande

Utskottet har tidigare behandlat motionsyrkanden om klagofristen vid Europadomstolen. Utskottet vidhåller sina tidigare ställningstaganden och avstyrker motionsyrkandet.

Skydda djurens intressen

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om att skydda djurens intressen i grundlag.

Jämför reservation 30 (MP).

Motionen

I kommittémotion 2021/22:4061 av Elisabeth Falkhaven m.fl. (MP) begärs ett tillkännagivande om att skydda djurens intressen i grundlagen. Motionärerna anför att ett sådant skydd skulle tydliggöra att djurskydd är en viktig del av statens ansvar. Motionärerna hänvisar bl.a. till att djurskyddslagen syftar till att främja respekten för djur, vilket enligt förarbetena innebär att varje djur erkänns ett egenvärde oavsett det värde djuret har för människan.

Gällande rätt m.m.

Djurskyddslagen (2018:1192) syftar till att säkerställa ett gott djurskydd och främja en god djurvälstånd och respekt för djur.

I förarbetena till lagen anges att det är önskvärt att lagstiftningen bidrar till att öka medvetenheten om och erkännandet av att djur är levande och kännande varelser med vissa behov som måste visas hänsyn samt till att sprida dessa värderingar till en så stor andel av befolkningen som möjligt. Regeringen ansåg därför att det av lagtexten borde framgå att djurskyddslagen har ett sådant syfte genom att det anges att lagen syftar till att främja respekt för djur. Med respekt för djur borde förstås medvetenheten om och erkännandet av att djur är levande och kännande varelser med vissa behov som måste visas hänsyn. I detta ligger också att djur har ett egenvärde oavsett den nytta de har för människan. Redan det faktum att det finns en lag som syftar till att skydda djur mot lidande och som reglerar hur man får hantera djur, utgör ett tydligt bevis för att den svenska rättsordningen tillerkänner djur ett inneboende värde som går utöver det instrumentella värdet av att utgöra en ägodel eller på annat sätt vara till nytta eller nöje för människan (prop. 2017/18:147 s. 54). Detta framgår också av artikel 13 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (EUF-fördraget).

Regeringen framhöll samtidigt att det dock kan anses vara lagtekniskt olämpligt att i författningstext slå fast en sådan värdering. Att djur ska anses ha ett egenvärde innebär under alla omständigheter inte heller i sig, som vissa remissinstanser nämner, att det skulle vara förbjudet att avliva djur eller att djur skulle likställas med människor i etiskt eller rättsligt hänseende, anförde regeringen.

Regeringen ansåg att det i sammanhanget var viktigt att understryka att den föreslagna bestämmelsen om lagens syfte är en ändamålsbestämmelse som

anger den effekt som lagstifningen är avsedd att ha. Den innebär därför inte i sig några nya skyldigheter för enskilda (prop. 2017/18:147 s. 54 f.).

Sedan 2009 gäller enligt artikel 13 i EUF-fördraget bl.a. att unionen och medlemsstaterna vid utformning och genomförande av unionens politik i fråga om bl.a. jordbruk, fiskeri, transport, den inre marknaden samt forskning och teknisk utveckling fullt ut ska ta hänsyn till välfärd för djuren som kännande varelser, samtidigt som unionen och medlemsstaterna ska respektera medlemsstaternas lagar och andra författningar samt sedvänjor särskilt i fråga om religiösa riter, kulturella traditioner och regionalt arv.

Utskottets ställningstagande

Utskottet finner inte något skäl att föreslå någon åtgärd med anledning av motionsyrkandet. Det avstyrks därför.

Förebyggande av våldsbejakande extremism

Inledning

Regeringens skrivelse 2014/15:144

I skrivelse 2014/15:144 Åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism redovisade regeringen 21 åtgärder som den hade vidtagit för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Åtgärder syftar till att öka kunskapen om våldsbejakande extremism och att utveckla förebyggande insatser och metoder. Myndigheter, kommuner och det civila samhällets organisationer, inklusive trossamfund, ska genom dessa åtgärder mer samordnat och effektivt kunna bidra till att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Åtgärder kan delas in i fem grupper:

1. Nationell samordning för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism
2. Åtgärder för att värna demokratin och alla människors lika värde och rättigheter
3. Åtgärder mot identifierade risker
4. Åtgärder för att individer ska lämna våldsbejakande extremistiska rörelser
5. Stärkt nordiskt och internationellt kunskaps- och erfarenhetsutbyte.

Tillkännagivanden till regeringen med anledning av skrivelsen

Konstitutionsutskottet behandlade skrivelsen och motioner som väckts med anledning av denna samt motioner som väckts under allmänna motionstiden 2015/16 i betänkande 2015/16:KU4.

I sitt ställningstagande välkomnade utskottet regeringens skrivelse om åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism. Utskottet ansåg att det är en allvarlig och angelägen fråga. Demokratin måste värnas och samhället måste bli mer motståndskraftigt mot radikaliserings till våldsbejakande extremism. Det är utomordentligt viktigt att samverkan mellan samtliga berörda aktörer säkerställs, liksom att arbetet på lokal nivå stärks. Enligt utskottets mening var de åtgärder m.m. som regeringen presenterade i skrivelsen goda verktyg i det arbetet, även om utskottet ansåg att ytterligare åtgärder borde vidtas (se vidare nedan). Utskottet föreslog att skrivelsen skulle läggas till handlingarna.

Utskottet föreslog samtidigt tillkännagivanden till regeringen om att

- det är angeläget att det arbete som bedrivs av den nationella samordnaren tas till vara, och om att det därutöver finns behov av att kontinuerligt utveckla arbetet mot våldsbejakande extremism (punkt 2)
- det finns behov av att sprida kunskap om våldsbejakande islamistiska organisationers övergrepp och ideologi samt om att uppgiften att genomföra detta förslagsvis kan tilldelas Forum för levande historia (punkt 3)

- det finns anledning att se över behovet av ett förtydligt ansvar för skolhuvudmän och andra som arbetar med barn och unga för att motverka radikaliserings, liksom formerna för ett sådant ansvar (punkt 4)
- det bör utvecklas metoder och redskap för kommuner för att identifiera samfund och organisationer som inte bör få stöd från det allmänna eftersom de inte lever upp till grundläggande demokrativärderingar (punkt 5)
- det bör utvecklas metoder och redskap för att identifiera organisationer och samfund som vill motverka radikaliserings, och om att dessa organisationer och samfund bör stärkas och stödjas (punkt 6)
- det är viktigt att i digitala miljöer där det förekommer våldsförhållande budskap som utgör verktyg i rekrytering till extremistiska organisationer och konstellationer sprida positiva motbudskap om demokrati och våra grundläggande värden (punkt 7)
- det är viktigt att myndigheter och kommuner har beredskap för att hantera avhoppare som fortfarande förespråkar våldsbejakande ideologier eller som återvänder och misstänks ha begått grova brott utomlands (punkt 9).

Utskottet tillstyrkte därmed sju motionsyrkanden helt eller delvis, med fyra reservationer (SD). Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag (rskr. 2015/16:136–137).

Av dessa tillkännagivanden är följande slutbehandlade:

- punkt 2, 3 och 6 (skr. 2016/17:75)
- punkt 7 (skr. 2019/20:75)
- punkt 9 (skr. 2020/21:75).

Ytterligare tillkännagivanden till regeringen 2017 och 2018

Tillkännagivanden 2017

Våren 2017 föreslog utskottet i betänkande 2016/17:KU23 att riksdagen skulle göra följande tillkännagivanden till regeringen om

- att regeringen ska utarbeta en strategi för att säkerställa att verksamheter eller åtgärder som riskerar att stödja radikaliserings, våldsbejakande extremism eller terrorism inte tilldelas statliga eller kommunala medel (punkt 5)
- dels behovet av avhopparverksamhet och att regeringen bör överväga statlig avhopparverksamhet, dels behovet av ökad kunskap hos kommunerna, skolan och andra aktörer (punkt 8)
- ensamagerande terrorister och forskning om mekanismerna bakom självradikaliserings (punkt 10)
- ett värderingsbaserat arbete mot bristande jämställdhet, homofobi och hedersförtryck (punkt 11).

Därmed tillstyrkte utskottet sju motioner helt eller delvis, med fyra reservationer (SD, V, -). Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag (rskr. 2016/17:294).

Av dessa tillkännagivanden är punkt 10 slutbehandlad (se prop. 2020/21:1 utg.omr. 4 avsnitt 2.7, skr. 2020/21:75). Regeringen anser också att den del av punkt 8 som rör kunskapshöjande åtgärder hos kommuner, skolan och andra aktörer är slutbehandlad (prop. 2020/21:1 utg.omr. 4 avsnitt 2.7, skr. 2020/21:75).

Tillkännagivanden 2018

Våren 2018 föreslog utskottet ett tillkännagivande till regeringen om nationell samordning och en nationell kommunikationsstrategi (bet. 2017/18:KU34 punkt 17). Utskottet tillstyrkte därmed tre motioner delvis, med en reservation (V). Riksdagen beslutade i enlighet med utskottets förslag (rskr. 2017/18:270).

Tillkännagivandet är slutbehandlat (prop. 2019/20:1 utg.omr. 4 avsnitt 2.6, skr. 2019/20:75).

Regeringens åtgärder med anledning av tillkännagivandena

En samlad redogörelse för regeringens åtgärder under 2016–2018 med anledning av utskottets tillkännagivanden finns i utskottets betänkande 2018/19:KU27 (s. 67 f.). I betänkande 2020/21:KU23 redogörs för regeringens åtgärder under 2019 och 2020 (s. 62 f.).

I det följande redogörs för de åtgärder under 2021 som regeringen redovisar i skrivelse 2021/22:75 och som avser ännu inte slutbehandlade tillkännagivanden.

Tillkännagivanden i betänkande 2015/16:KU4

Ansvar för skolhuvudmän m.fl. (punkt 4)

När det gäller riksdagens tillkännagivande om att det finns anledning att se över behovet av ett förtydligt ansvar för skolhuvudmän och andra som arbetar med barn och unga för att motverka radikaliserings, liksom formerna för ett sådant ansvar (bet. 2015/16:KU4 s. 26 f.) anför regeringen bl.a. följande i skrivelse 2020/21:75 (s. 355 f.).

Statens skolverk har deltagit i Europarådets projekt Teaching controversial issues som syftar till att utveckla vidareutbildningar och stödmaterial för lärare och pedagoger om hur de kan undervisa i kontroversiella ämnen som t.ex. extremism och terrorism. Under 2017 översatte Skolverket stödmaterial till svenska och det pilottestades samma år av ett antal lärare.

Regeringen gav i januari 2018 Skolverket i uppdrag att utreda vilken roll som utbildningen inom skolväsendet har enligt gällande regelverk i arbetet mot våldsbejakande extremism. Utgångspunkten för utredningen skulle vara utbildningens syfte men även ansvar och skyldigheter för skolhuvudmännen när det gäller enskilda barn och elever samt hur skolväsendet ska samverka

med aktörer som socialtjänsten och polisen i dessa frågor. Skolverket skulle också förstärka de insatser som genomförs i syfte att stödja lärare att bemöta olika former av intolerans och extremism. Uppdraget redovisades slutligt i december 2018.

Regeringen framhåller också att den i skrivelse 2017/18:75 redovisade att tillkännagivandet var slutbehandlat, men att konstitutionsutskottet inte ansåg så vara fallet (bet. 2017/18:KU21). Regeringen konstaterade i budgetpropositionen för 2019 att punkten åter är öppen (prop. 2018/19:1 utg.omr 16 s. 91).

Skolverket har i regleringsbrevet för 2022 fått i uppdrag att under 2022 och 2023 tillsammans med Forum för levande historia utveckla ett verktyg för systematiskt arbete med demokratistärkande insatser i skolväsendet, folkbildningen och inom andra delar av utbildning för vuxna (U2021/04941). Uppdraget ska delredovisas senast den 15 september 2023 och slutredovisas senast den 15 januari 2024. Frågan i övrigt bereds inom Regeringskansliet.

Regeringen anger att tillkännagivandet inte är slutbehandlat.

Identifiera samfund och organisationer som inte bör få stöd från det allmänna (punkt 5)

När det gäller tillkännagivandet om att det bör utvecklas metoder och redskap för kommuner för att identifiera samfund och organisationer som inte bör få stöd från det allmänna eftersom de inte lever upp till grundläggande demokratiska värderingar (bet. 2015/16:KU4 s. 26 f.) anför regeringen bl.a. följande i skrivelse 2021/22:75 (s. 356 f.).

I regleringsbrevet för 2018 fick Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF) i uppdrag att redovisa vilka åtgärder som myndigheten vidtagit när det gällde myndighetens bidragshantering mot bakgrund av de förslag som Statskontoret redovisat i rapporten Myndighetsanalys av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (2017:13). Uppdraget redovisades i september 2018. MUCF konstaterade att många av de åtgärder som Statskontoret hade föreslagit redan var påbörjade eller genomförda när rapporten kom eller att åtgärderna hade effektiviserats.

Utredningen om översyn av statens stöd till trossamfund överlämnade i mars 2018 betänkandet Statens stöd till trossamfund i ett mångreligiöst Sverige (SOU 2018:18) till regeringen. I betänkandet föreslås att ett förtydligt demokratikriterium utformas på ett sådant sätt att det exkluderar trossamfund som agerar i strid med särskilt skyddsvärda grundläggande värderingar i det svenska samhället. I juni 2019 överlämnade Demokrativillkorsutredningen betänkandet Demokrativillkor för bidrag till civilsamhället (SOU 2019:35) till regeringen. I betänkandet lämnas förslag som syftar till att säkerställa att allmänna medel går till verksamheter som är förenliga med samhällets grundläggande värderingar såsom de formuleras i regeringsformen och i de internationella konventionerna om mänskliga rättigheter. Båda betänkandena har varit på remiss och bereds i Regeringskansliet. Regeringen avser att återkomma under mandatperioden med förslag om ett nytt demokrativillkor

för statens bidragsgivning till det civila samhället och för det statliga stödet till trossamfunden.

Myndigheten för stöd till trossamfund har enligt regleringsbrevet för 2020 och 2021 utifrån vad som framkommit under den fortlöpande dialogen med de bidragsberättigade trossamfunden om förutsättningarna för stödet, redovisat hur trossamfunden arbetar för att bidra till att upprätthålla och stärka de grundläggande värderingar som samhället vilar på. MUCF har enligt regleringsbrevet för 2021 redovisat hur myndigheten säkerställer att de statsbidrag myndigheten utbetalar går till verksamheter som uppfyller demokrativillkoren i statsbidragsförordningarna.

Regeringen anger att tillkännagivandet inte är slutbehandlat.

Tillkännagivanden i betänkande 2016/17:KU23

Säkerställa att verksamheter som stöder våldsbejakande extremism inte tilldelas statliga eller kommunala medel (punkt 5)

När det gäller tillkännagivandet om att regeringen ska utarbeta en strategi för att säkerställa att verksamheter eller åtgärder som riskerar att stödja radikalisering, våldsbejakande extremism eller terrorism inte tilldelas statliga eller kommunala medel (bet. 2016/17:KU23 s. 36 f.) anför regeringen bl.a. följande i skrivelse 2021/22:75 (s. 360 f.).

I betänkandet Statens stöd till trossamfund i ett mångreligiöst Sverige (SOU 2018:18) föreslås, som nämnts, ett demokratikriterium som exkluderar trossamfund som agerar i strid med särskilt skyddsvärda grundläggande värderingar i Sverige. I betänkandet Demokrativillkor för bidrag till civilsamhället (SOU 2019:35) till regeringen lämnas förslag som syftar till att säkerställa att allmänna medel går till verksamheter som är förenliga med samhällets grundläggande värderingar såsom de formuleras i regeringsformen och de internationella konventionerna om mänskliga rättigheter.

Betänkandena har varit på remiss och bereds i Regeringskansliet. Regeringen avser att återkomma under mandatperioden med förslag om ett nytt demokrativillkor för statens bidragsgivning till det civila samhället och för det statliga stödet till trossamfunden.

Myndigheten för stöd till trossamfund har enligt regleringsbrevet för 2020 och 2021, som nämnts, redovisat hur trossamfunden arbetar för att bidra till att upprätthålla och stärka de grundläggande värderingar som samhället vilar på. Även MUCF har enligt regleringsbrevet för 2021, som nämnts, redovisat hur myndigheten säkerställer att de statsbidrag myndigheten betalar ut går till verksamheter som uppfyller demokrativillkoren i statsbidragsförordningarna.

Regeringen anger att tillkännagivandet inte är slutbehandlat

Individer som lämnar extremistiska miljöer, återvändare och kunskaps-höjande åtgärder (punkt 8)

När det gäller den del av tillkännagivandet som ännu inte är slutbehandlad, nämligen behovet av avhopparverksamhet och om att regeringen bör överväga

statlig avhoppbarverksamhet (bet. 2016/17:KU23 s. 50 f.) anför regeringen bl.a. följande i skrivelse 2021/22:75 (s. 361 f.).

Regeringen har sedan 2014 vidtagit flera insatser för att yrkesverksamma ska få vägledning i arbetet med att ge stöd till individer med att lämna våldsbejakande extremistmiljöer. Socialstyrelsen har tagit fram stöd för socialtjänstens insatser till barn och unga som riskerar att involveras i eller redan är involverade i våldsbejakande extremism. Statens institutionsstyrelse har utvecklat utbildningsmaterial och samtalsstöd för personalen som arbetar inom de särskilda ungdomshemmen och missbruksvården. Kriminalvården har bl.a. på EU-nivå bidragit till att utveckla kunskapen om det förebyggande arbetet inom fängelser och frivård genom att ge stöd till genomförandet av studien Prisons and Terrorism – Extremist Offender Management in 10 European Countries (2020).

I september 2021 beslutade regeringen att ge Polismyndigheten, Kriminalvården, Statens institutionsstyrelse och Socialstyrelsen i uppdrag att förstärka och utveckla arbetet med stöd till avhoppare från kriminella, våldsbejakande extremistiska och hedersrelaterade miljöer i landet. Samma dag beslutade regeringen att ge en utredare i uppdrag att under ett år bistå och stödja myndigheterna i deras arbete med detta uppdrag. Myndigheterna ska i arbetet med sitt uppdrag samverka med utredaren. Myndigheterna ska delredovisa vidtagna och planerade åtgärder senast den 2 maj 2022 och den 2 maj 2023, och slutredovisning ska ske senast den 1 februari 2024.

Den del av tillkännagivandet som avser statlig avhoppbarverksamhet är ännu inte slutbehandlad.

Värderingsbaserat arbete mot bristande jämställdhet, homofobi och hedersförtryck samt rasism (punkt 11)

När det gäller riksdagens tillkännagivande om ett värderingsbaserat arbete mot bristande jämställdhet, homofobi och hedersförtryck samt rasism (bet. 2016/17:KU23 s. 74 f.) anför regeringen bl.a. följande i skrivelse 2021/22:75 (s. 362 f.).

Jämställdhetsmyndigheten har i uppdrag att främja utvecklingen av förebyggande insatser mot bl.a. hedersrelaterat våld och förtryck. Länsstyrelsernas uppdrag på regional nivå med fokus på att bland annat förebygga och bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck har permanentats. Regeringen har även gett länsstyrelserna i uppdrag att fortsätta att stödja utvecklingen av regionala resurscentrum där insatser för barn och vuxna som är utsatta, eller riskerar att utsättas, för hedersrelaterat våld och förtryck samlas. Regeringen har även uppdragit åt länsstyrelsen i Östergötlands län att förbereda inrättandet av ett nationellt kompetenscentrum mot hedersrelaterat våld och förtryck.

Forum för levande historia har fortsatt i uppdrag att erbjuda fortbildning och kunskapshöjande insatser om olika former av rasism och intolerans i historien och i dag, vilket även omfattar homofobi, bifobi och transfobi, till skolans personal och andra relevanta yrkesgrupper, vilket framgår av myndighetens regleringsbrev för budgetåret 2022.

Tillkännagivandet är inte slutbehandlat.

Motverka extremism genom kunskap

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om att motverka extremism genom att sprida kunskap och att utreda förutsättningarna att starta ett kunskapscentrum mot våldsbejakande extremism, Jämför reservation 31 (M).

Motionen

I kommittémotion 2021/22:3792 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 3 begärs ett tillkännagivande om att motverka alla former av extremism. Motionärerna anför att det är viktigt att arbeta förebyggande med att stå upp för de grundläggande fri- och rättigheterna och mot extremism av alla olika slag. Det handlar bl.a. om att sprida kunskap hos befolkningen.

I motion 2021/22:3450 begär Marléne Lund Kopparklint (M) ett tillkännagivande om att utreda förutsättningarna för att starta ett kunskapscentrum mot våldsbejakande extremism och antidemokratiska miljöer som ska kunna bistå myndigheter med att göra fördjupade granskningar.

Bakgrund och gällande rätt

Nationell samordnare

En särskild utredare fick 2014 i uppdrag att i rollen som nationell samordnare förbättra samverkan mellan myndigheter, kommuner och organisationer på nationell, regional och lokal nivå när det gäller arbetet med att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Samordnaren skulle även verka för att öka kunskapen om våldsbejakande extremism och utveckla förebyggande metoder. I uppdraget ingick även bl.a. att stärka och stödja samverkan i arbetet med att värna demokratin mot våldsbejakande extremism på nationell och lokal nivå, inrätta en referensgrupp för kunskaps- och informationsutbyte, stödja aktörer som identifierar problem med våldsbejakande extremism lokalt och genomföra riktade utbildningsinsatser (dir. 2014:103, dir. 2015:27, dir. 2015:86 och dir. 2016:43). Samordnaren avslutade sitt arbete i januari 2018.

Center mot våldsbejakande extremism

Den 1 januari 2018 inrättades Center mot våldsbejakande extremism (CVE) vid Brottsförebyggande rådet (Brå). CVE ska från i huvudsak kriminalpolitiska utgångspunkter stärka och utveckla det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism. Verksamheten syftar ytterst till att förebygga

ideologiskt motiverad brottslighet och terrorism. CVE ska även utveckla det kunskapsbaserade och sektorsövergripande arbetet med att förebygga våldsbejakande extremism på nationell, regional och lokal nivå, bl.a. genom behovsanpassat stöd till lokala aktörer och vara ett kunskapsnav.

CVE ska enligt 7 § förordningen (2016:1201) med instruktion för Brottsförebyggande rådet

1. främja utvecklingen av förebyggande arbete på nationell, regional och lokal nivå
2. verka för en högre grad av samordning och effektivitet i det förebyggande arbetet
3. ge behovsanpassat stöd till kommuner, myndigheter och andra aktörer som i sin verksamhet hanterar frågor om förebyggande av våldsbejakande extremism
4. samla och sprida kunskap om förebyggande av våldsbejakande extremism baserad på forskning och beprövad erfarenhet samt verka för en kunskapsbaserad praktik.

CVE ska samverka med relevanta nationella, regionala och lokala aktörer som arbetar med att förebygga våldsbejakande extremism.

Centrets verksamhet är indelad i olika områden:

- Kunskap, som bevakar forskningsområdet, genomför analyser och sammanställer kunskapsmaterial.
- Samordning, som skapar och upprätthåller kontakter med bl.a. civilsamhällesorganisationer, församlingar, myndigheter och andra aktörer i det brottsförebyggande samarbetet mot våldsbejakande extremism.
- Stöd och råd, som ger stöd och råd till yrkesverksamma i kommunerna, inklusive samordnare och skolan.
- Utbildning, som tar fram fortbildningar, anordnar konferenser och seminarier, producerar poddar och på andra sätt leder arbetet i att sprida kunskap.
- Bidrag, som hanterar statsbidrag för förebyggande insatser mot våldsbejakande extremism.

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 2017 behandlade utskottet ett yrkande om ett nationellt kunskapscentrum för stöd till välfärdens personal i deras arbete mot och möten med våldsbejakande extremism (bet. 2016/17:KU23). Utskottet avstyrkte motionsyrkandet bl.a. med hänsyn till att det fanns ett förslag om att Myndigheten för samhällsskydd och beredskap skulle överta rollen som nationell samordnare fr.o.m. den 1 januari 2018.

Utskottets ställningstagande

Utskottet konstaterar att CVE har i uppdrag att utveckla det kunskapsbaserade och sektorsövergripande arbetet med att förebygga våldsbejakande extremism på nationell, regional och lokal nivå, bl.a. genom behovsanpassat stöd till lokala aktörer och genom att vara ett kunskapsnav. Utskottet ser mot denna bakgrund inte skäl för några tillkännagivanden med anledning av motionsyrkandena. De avstyrks därför.

Nationell handlingsplan och lokalt förebyggande arbete

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om en nationell handlingsplan för att motverka radikalisering och om lokalt förebyggande arbete mot radikalisering.

Jämför reservation 32 (SD), 33 (C) och 34 (KD).

Motionen

Nationell handlingsplan

I kommittémotion 2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 7 begärs ett tillkännagivande om en nationell handlingsplan om radikalisering. Motionärerna anser att det behövs en nationell handlingsplan för hur kommunala, regionala och andra statliga aktörer ska agera för att upptäcka och motverka radikalisering så att det i hela landet finns en god beredskap och en tydlig ansvarsfördelning när en person uppmärksammas som uppvisar tecken på radikalisering.

Lokalt förebyggande arbete

I kommittémotion 2021/22:3579 av Johan Hedin m.fl. (C) yrkande 77 begärs ett tillkännagivande om förebyggande åtgärder mot radikalisering. Motionärerna anför att individer som är på väg att radikaliserats måste mötas av förebyggande åtgärder. Lokal polis, liksom civilsamhället, bl.a. de religiösa samfundet, har en viktig roll i kampen mot radikalisering.

Andreas Carlson m.fl. (KD) begär i kommittémotion 2021/22:4191 yrkande 1 ett tillkännagivande om att stärka det lokala förebyggande arbetet mot rekrytering och radikalisering. Motionärerna anser att det krävs ett mer offensivt och konkret arbete i kommunerna för att förebygga att människor ansluter sig till terrorceller eller blir jihadistiska krigare.

Bakgrund

Som nämnts fick en särskild utredare 2014 i uppdrag att som nationell samordnare förbättra samverkan mellan myndigheter, kommuner och organisationer på nationell, regional och lokal nivå när det gäller arbetet med att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. I juni 2016 presenterade den nationella samordnaren en nationell strategi. I strategin anfördes bl.a. följande om kommunernas ansvar:

För att säkerställa att det kommunala arbetet för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism fungerar i alla dimensioner – främja, förebygga, förhindra – krävs att en funktion koordinerar arbetet i samverkan med lokal och nationell nivå, verksamheter inom det civila samhället och den privata sektorn.

I strategin framhålls även att kommunerna ska ansvara för och leda samverkan med relevanta aktörer som kan stärka den lokala motståndskraften mot våldsbejakande extremism.

Det nationella center mot våldsbejakande extremism (CVE) som inrättades vid Brå i januari 2018 har bl.a. i uppgift att ge behovsanpassat stöd till kommuner, myndigheter och andra aktörer som i sin verksamhet hanterar frågor om förebyggande av våldsbejakande extremism. CVE verkar för en ökad grad av samordning och effektivitet i det förebyggande arbetet. Samordning innebär t.ex. att aktörer samlas för att utbyta erfarenheter. Det kan också vara att gemensamt utveckla stödmaterial, ta fram rapporter eller att tillsammans testa nya metoder. CVE samverkar med relevanta aktörer inklusive det civila samhället, men tar inte över det ansvar som ligger på andra myndigheter eller kommuner.

Enligt uppgifter på CVE:s webbplats (2022-02-03) har de flesta av kommunerna i dag en lokal samordnare i frågor som rör våldsbejakande extremism. Uppdraget som lokal samordnare mot våldsbejakande extremism varierar mycket från kommun till kommun. För en del utgör uppdraget bara en liten del av deras arbetsuppgifter och för andra är det ett heltidsuppdrag.

CVE har tagit fram en beskrivning över vilka arbetsuppgifter och ansvar en lokal samordnare kan ha. Av beskrivningen framgår bl.a. att den lokala samordnaren utgör kommunens kontaktpunkt gentemot andra myndigheter och kommunala verksamheter för frågor som rör våldsbejakande extremism. Många samordnare ingår i befintliga forum såsom exempelvis lokala brottsförebyggande råd. Omvärldsbevakning utgör en viktig del av lägesbilden och kan innebära att följa frågan i såväl traditionella medier som i sociala medier. Fokus bör ligga på det som händer lokalt men även den regionala och nationella utvecklingen är ofta av intresse för samordnaren. När det gäller frågor som rör våldsbejakande extremism är samordnaren en viktig aktör i kommunens kommunikation. En del i stödet till kommunens övriga verksamheter är att bistå med kunskap, antingen genom att själv hålla utbildningar, eller genom att arrangera och sammankalla till utbildningstillfällen med externa föreläsare.

Pågående arbete

Regeringen beslutade i november 2019 att ge i uppdrag åt en särskild utredare att utreda kommunernas brottsförebyggande ansvar (dir. 2019:94). Utredningen om kommunernas brottsförebyggande ansvar överlämnade sitt betänkande Kommuner mot brott (SOU 2021:49) i juni 2021.

Utredningens uppdrag har i huvudsak varit att beskriva och analysera verksamheter inom kommunerna som kan bidra till det brottsförebyggande arbetet och att föreslå hur ett lagstadgat kommunalt ansvar för det brottsförebyggande arbetet bör utformas.

Utredningen föreslår att det införs en ny lag, lagen om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete, som anger vilka krav som ställs på kommunerna. Lagen föreslås träda i kraft den 1 januari 2023. Utredningens förslag innebär bl.a. att kommunerna ska kartlägga och analysera brottsligheten inom sina geografiska områden och ta ställning till behovet av brottsförebyggande åtgärder. Kommunerna föreslås även ta ansvar för samordningen av det brottsförebyggande arbetet samt inrätta en funktion som bland annat stöder kommunens arbete internt och utgör en kontaktyta mot externa aktörer. Utredaren föreslår även att Brå ska analysera kommunernas behov av stöd med anledning av uppgifterna i lagen samt att länsstyrelserna förstärker sitt stöd till kommunerna inom ramen för deras befintliga brottsförebyggande uppdrag.

Utredningens förslag har remissbehandlats och beredning pågår inom Regeringskansliet.

Tidigare riksdagsbehandling

Nationell handlingsplan m.m.

Våren 2017 avstyrkte utskottet ett motionsyrkande om ett tillkännagivande om att regeringen ska ta fram en konkret handlingsplan för det förebyggande arbetet mot radikaliserings och terrorism (bet. 2016/17:KU23). Utskottet ansåg att det var viktigt att regeringen säkerställer att de övergripande strategier som utarbetats för att förebygga våldsbejakande extremism omsätts i konkreta åtgärder, vilket är en förutsättning för att strategierna ska få genomslag i verkligheten. Utskottet fann inte skäl att göra något tillkännagivande med anledning av motionen.

På förslag av konstitutionsutskottet tillkännagav riksdagen våren 2018 att regeringen borde ta initiativ till en nationell kommunikationsstrategi mot våldsbejakande extremism och för demokratiska värderingar i syfte att bl.a. identifiera kommunikationsmetoder (bet. 2017/18:KU34). Regeringen anser att tillkännagivandet är slutbehandlat (skr. 2019/20:75 s. 68 f.).

Våren 2019 behandlade utskottet ett yrkande om en nationell handlingsplan (bet. 2018/19:KU27). Utskottet konstaterade bl.a. att vissa åtgärder hade vidtagits med anledning av utskottets tillkännagivande våren 2018 och ansåg

att det saknades skäl för ett tillkännagivande om en nationell handlingsplan och avstyrkte motionen. Sverigedemokraterna lämnade en reservation.

Även våren 2021 behandlade utskottet ett motsvarande yrkande (bet. 2020/21:KU23). Yrkandet avstyrktes då efter beredning i förenklad ordning.

Lokalt förebyggande arbete

Våren 2018 avstyrkte utskottet liknande motionsyrkanden om kommunernas ansvar för förebyggande åtgärder med hänvisning till att CVE:s arbete nyss hade påbörjats (bet. 2017/18:KU34).

Våren 2019 behandlade utskottet också yrkanden om kommuners förebyggande av våldsbejakande extremism och radikalisering (bet. 2018/19:KU27). Utskottet konstaterade att det i den strategi mot våldsbejakande extremism som den tidigare nationella samordnaren presenterade anförs att det för att säkerställa att det kommunala arbetet mot våldsbejakande extremism fungerar i alla dimensioner krävs en samordnande funktion som koordinerar arbetet på lokal och nationell nivå, inom det civila samhället och den privata sektorn. Utskottet konstaterade också att det inom CVE fortfarande pågick ett arbete med att ta fram kunskapsmaterial som torde kunna utgöra ett stöd för kommunernas arbete och som kan förutsättas bygga vidare på den nationella samordnarens arbete. Det fanns mot denna bakgrund inte skäl för ett sådant tillkännagivande som motionärerna efterlyste. Yrkandena avstyrktes därför.

Utskottet behandlade även yrkanden om förebyggande åtgärder på lokal nivå våren 2020 (bet. 2020/21:KU23). Utskottet konstaterade att regeringen hade vidtagit en rad åtgärder för att på olika sätt stärka det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism, och såg inte skäl att föreslå något tillkännagivande. Centerpartiet och Kristdemokraterna lämnade reservationer.

Utskottets ställningstagande

Utskottet konstaterar att CVE samverkar med nationella, regionala och lokala aktörer som arbetar med att förebygga våldsbejakande extremism samt verkar för en ökad grad av samordning i det förebyggande arbetet. De flesta av kommunerna har numera också lokala samordnare för frågor om våldsbejakande extremism. Utskottet noterar också att det pågår en beredning av utredningen om kommuners brottsförebyggande arbete. Mot bakgrund av det arbete som redan pågår finner utskottet inte skäl att föreslå någon åtgärd med anledning av motionsyrkandena. De avstyrks.

Stöd till närstående och myndighetspersonal

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om ett utökat stöd till närstående till personer som visar tecken på radikalisering och ett förbättrat utbildningsstöd till myndighetspersonal som kan komma i kontakt med sådana personer.

Jämför reservation 35 (SD) och 36 (L).

Motionerna

Stöd till närstående

I kommittémotion 2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 8 begärs ett tillkännagivande om ett utökat stöd till närstående. Enligt motionärerna krävs det tydlig information till närstående om vilket stöd de kan förväntas få när en person i deras umgängeskrets är på väg att dras in i nätverk präglade av våldsbejakande extremism. Vidare bör lättläst information tas fram om hur man som närstående ska agera när man uppmärksammar extremism. Det ska också finnas en instans dit enskilda kan vända sig för att rapportera in ett ärende om extremism.

Johan Pehrson m.fl. (L) begär i kommittémotion 2021/22:3984 yrkande 4 ett tillkännagivande om långsiktiga strukturer för stöd till enskilda som känner oro för att någon är på väg att radikaliseras. Motionärerna anför att det är alltför svårt för enskilda, som känner oro för att någon är på väg att radikaliseras, att få hjälp. Regeringens bidrag till den nationella stödtelefonen upphörde den 1 maj 2018. Stödtelefonen drevs sedan vidare av Rädda barnen med egna medel, men avvecklades vid årsskiftet 2018/19. Den återstartade först i mars 2020, då med ny finansiering. Motionärerna anser att det är oroväckande att det inte finns en större långsiktighet i stödet till anhöriga.

Utbildningsstöd till myndighetspersonal

Adam Marttinen m.fl. (SD) begär i kommittémotion 2021/22:2526 yrkande 9 även ett förbättrat utbildningsstöd för myndighetspersonal som kan komma i kontakt med personer som uppvisar tecken på radikalisering.

Bakgrund

Socialstyrelsen har på uppdrag av regeringen tagit fram en vägledning för socialtjänstens arbete med enskilda individer och familjer som återvänder från strider för våldsbejakande grupper i utlandet, samt individer som är involverade i våldsbejakande extremistiska miljöer i Sverige och dessa individers närstående (Ku2017/01469D). I stödmaterialet tydliggörs regelverket på området och vilka förutsättningar socialtjänsten och andra relevanta aktörer har att samverka kring frågorna. Materialet belyser socialtjänstens

möjligheter att ge insatser utifrån behov till personer som är eller har varit involverade i våldsbejakande extremistiska rörelser samt stöd till deras närstående.

Rädda Barnen drev under 2017 och 2018 ett projekt med en orostelefon till vilken familj, vänner och andra kunde ringa om de kände oro för att någon i deras närhet drogs till en våldsbejakande rörelse. Orostelefonen om radikaliserings drevs som ett pilotprojekt på uppdrag av regeringens nationella samordnare mot våldsbejakande extremism under 2017 och t.o.m. den 31 maj 2018. Därefter finansierades orostelefonen av Rädda Barnens egna medel t.o.m. december 2018 då verksamheten avslutades. I mars 2020 startade orostelefonen igen, denna gång med finansiering från Center mot våldsbejakande extremism (CVE).

Vid CVE finns även ett behovsanpassat stöd till kommuner, myndigheter och andra aktörer som i sin verksamhet hanterar frågor om våldsbejakande extremism. Där finns en stödtelefonlinje anpassad för yrkesverksamma, främst i kommuner och myndigheter på lokal nivå, som behöver stöd i det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism.

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 2019 avstyrkte utskottet motionsyrkanden som ett utökat stöd till närstående personer och myndighetspersonal (bet. 2018/19:KU27). Utskottet konstaterade bl.a. att många av de åtgärder som motionärerna efterfrågar är föremål för pågående eller aviserade insatser av bl.a. Socialstyrelsen och Center mot våldsbejakande extremism (CVE). Ett flertal av dessa insatser är också en följd av de tillkännagivanden som riksdagen på utskottets förslag har beslutat om. Här kan särskilt nämnas behovsanpassat stödmaterial för personalen inom bl.a. socialtjänsten och Statens institutionsstyrelses ungdomsvård, samt den stödtelefon inom CVE som är särskilt anpassad för yrkesverksamma i det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism. Utskottet såg mot denna bakgrund inte skäl för något tillkännagivande. Sverigedemokraterna lämnade en reservation.

Även våren 2021 behandlade utskottet motionsyrkanden om utökat stöd till närstående och myndighetspersonal (bet. 2020/21:KU23). Yrkandena avstyrktes då efter beredning i förenklad ordning.

Utskottets ställningstagande

Utskottet ser mot bakgrund av pågående insatser vid Socialstyrelsen och CVE inte skäl att vidta några åtgärder. Motionsyrkandena avstyrks.

Utländsk finansiering av religiös verksamhet

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om en utredning om utländsk finansiering av religiös verksamhet i Sverige och tillkännager detta för regeringen. Motionsyrkandena tillstyrks delvis.

Jämför det särskilda yttrandet (V).

Motionerna

I partimotion 2021/22:3965 av Johan Pehrson m.fl. (L) yrkande 56 begärs ett tillkännagivande om att en utredning bör tillsättas i syfte att lägga fram förslag till lagstiftning som stoppar icke-demokratiska stater och organisationer med nära koppling till icke-demokratiska stater från att finansiera verksamhet i Sverige.

Karin Enström m.fl. (M) begär i kommittémotion 2021/22:3789 yrkande 3 ett tillkännagivande om en översyn av regelverket för utländsk finansiering av trossamfund och om omfattningen av utländska bidrag till svenska trossamfund. Motionärerna anför att en översyn behövs för att begränsa möjligheterna att sprida extremistiska ideologier med antidemokratiska förtecken till Sverige. För att få en bättre bild av problemets omfattning behövs en kartläggning av vilka samfund som har fått finansiering och om utländska extrema intressen har villkorat medlen.

Ett liknande yrkande framförs i kommittémotion 2021/21:3783 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 18.

I kommittémotion 2021/22:2465 av Aron Emilsson m.fl. (SD) yrkande 5 begärs ett tillkännagivande om att förbjuda donationer från utländska fysiska och juridiska personer, innefattande utländska statliga organ, till samfund som motarbetar demokrati, grundläggande friheter och mänskliga rättigheter i Sverige. Motionärerna anför att en omfattande finansiering av religiös eller ideologisk civilsamhällsverksamhet från andra stater bör undvikas eftersom ett beroende av utländska finansörer kan komma att påverka ett samfunds oberoende och frihet.

Ett liknande yrkande framförs i kommittémotion 2021/22:2526 av Adam Martinen m.fl. (SD) yrkande 2.

Alireza Akhondi m.fl. (C) begär i kommittémotion 2021/22:3224 yrkande 20 ett tillkännagivande om att tillsätta en utredning som syftar till att stoppa utländska staters finansiering av religiösa samfund i Sverige. Motionärerna anför att samhället bör motverka radikaliserings av religiösa samfund, inte minst sådan radikaliserings som drivs av finansiering från stater och organisationer som inte ansluter sig till grundläggande demokratiska värderingar.

Andreas Carlson m.fl. (KD) begär i kommittémotion 2021/22:4191 yrkande 6 ett förbud mot utländsk finansiering av religiösa stiftelser och moskéer.

I motion 2021/22:995 av Richard Jomshof (SD) yrkande 1 begärs ett tillkännagivande om en kartläggning av i vilken utsträckning muslimska församlingar och moskéer tar emot utländska bidrag, från vilka länder dessa bidrag kommer och om de är förknippade med någon form av motkrav. I samma motion yrkande 2 begärs ett tillkännagivande om att låta utreda möjligheten att förbjuda utländsk finansiering av religiösa grupper och att kräva att muslimska föreningar i Sverige har en grundläggande positiv syn på det svenska samhället.

Christian Carlsson (KD) begär också i motion 2021/22:2980 yrkande 2 ett tillkännagivande om att tillsätta en utredning om att förbjuda utländsk finansiering av organisationer som kan bidra till radikalisering, våld eller terror.

I motion 2021/22:80 av Amineh Kakabaveh (-) yrkande 12 begärs ett tillkännagivande om att diktatoriska och kvinnofiendliga regimers inflytande i Sverige genom påkostade moskébyggen, religiösa skolor och förskolor i syfte att här öka sitt politiska inflytande bör stoppas.

Bakgrund

Rapporten Trossamfund som tar emot pengar

Riksdagens utredningstjänst har i rapporten Trossamfund som tar emot pengar behandlat frågan om vilka trossamfund i Sverige som tar emot pengar från utomeuropeiska länder och hur mycket de i så fall tar emot per trossamfund och år (dnr 2017:759). I rapporten redovisas viss information från SCB och Svensk insamlingskontroll. Det är emellertid svårt, anfördes det i rapporten, att utifrån dessa uppgifter dra några långtgående slutsatser om hur stora bidrag olika trossamfund eventuellt får från utomeuropeiska länder.

Rapporter från Försvarshögskolan

Försvarshögskolan fick i juni 2017 i uppdrag av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap att genomföra en studie av budskap i salafistiska jihadistmiljöer i Sverige. Fokus i uppdraget var att påvisa om salafistiska jihadistbudskap aktivt sprids i Sverige och vilka metoder som i så fall används.

I rapporten Mellan salafism och salafistisk jihadism – påverkan mot och utmaningar för det svenska samhället, som publicerades i juni 2018, framhålls bl.a. följande. Under de senaste tio åren har det i flera europeiska länder uppmärksammats att andra länder donerat stora belopp i syfte att stödja muslimska institutioner i Europa. Utländsk finansiering av salafistiska institutioner har varit särskilt uppmärksammat i länder som Nederländerna, Storbritannien, Österrike, Tyskland och Frankrike. Gemensamt är att graden av transparens i trossamfunds och stiftelsers finansiella verksamhet ofta är

mycket låg och i vissa fall helt obefintlig, vilket medför att kunskapen om hur omfattande detta är och vilka eventuella villkor som donatorer ställer på institutionerna är ytterst begränsad. Trots detta lagstiftade Österrike 2015 om ett förbud för utländsk finansiering av moskéer och imamer i landet. Även i Frankrike har ett tillfälligt förbud mot denna typ av finansiering diskuterats. En grundläggande utmaning är att trossamfund i många länder inte erhåller något finansiellt stöd från staten, vilket skapar ett ökat behov av att erhålla finansiellt stöd från andra källor.

Även i Sverige saknas kunskap om hur muslimska institutioner finansierar sin verksamhet och vilka villkor som eventuella utländska bidragsgivare ställer på institutionerna som motprestation. Få studier finns på området. Däremot finns det en statlig myndighet i Sverige som bl.a. har till uppgift att fördela statliga bidrag till organisationer. Detta statliga stöd uppgår till drygt 90 miljoner kronor per år. Möjligheten för trossamfund att ta del av dessa statliga bidrag är dock reglerad och kräver ett beslut av regeringen. Idag finns det 18 statsbidragsberättigade trossamfund och tre samverkansorgan som tillsammans omfattar drygt 40 trossamfund. Utöver dessa statsbidragsberättigade organisationer är övriga hänvisade till alternativa finansieringslösningar.

I rapporten hänvisas också till granskningen Saudiarabien finansierar var fjärde svensk moské som publicerades av nättidningen Dagens ETC den 8 november 2017. Denna granskning visade att 17 av de bedömt 25 största offentliga moskéerna i Sverige har erhållit finansiering från andra länder. Ytterligare fyra moskéer lyckades granskningen inte få fram några uppgifter om. Saudiarabien, Förenade Arabemiraten, Qatar och Kuwait har enligt granskningen bidragit med pengar till 13 av de granskade moskéerna, i vissa fall den totala kostnaden för att uppföra moskén. Det är dock oklart vad dessa bidrag har inneburit för verksamheten vid institutionerna då eventuella villkor förknippade med finansieringen inte är helt transparenta.

I april 2022 publicerades rapporten Salafism och salafistisk jihadism 2.0 – påverkan mot och utmaningar för det svenska demokratiska samhället. I rapporten presenteras resultaten från ett delprojekt som syftar till att belysa hur institutioner med kopplingar till den salafistiska miljön i Sverige genererar finansiella inkomster – med ett särskilt fokus på insamlingar av bidrag från utländska finansiärer. I rapporten redogörs för ett antal svenska institutioner med olika former av kopplingar till salafistiska miljöer som mellan år 2002–2018 har erhållit finansiellt stöd från finansiärer baserade i Qatar. I rapporten framhålls att ett sådant finansiellt stöd kan innebära att utländska aktörer med ambitioner och intressen att sprida en strikt konservativ tolkning av islam erhåller någon grad av inflytande avseende den svenska organisationens grundläggande förutsättningar och inriktning av dess verksamhet. I rapporten framhålls att det utifrån tillgängliga transaktionsdata över Eid Charitys donationer till Europa under tidsperioden januari 2006 till augusti 2019 går att konstatera att Sverige återfinns som ett av de tre länder där organisationerna fått mest bidrag samt några av de största enskilda transaktionsbeloppen.

Eftersom denna form av finansiering inte är reglerad i Sverige är det få svenska myndigheter som har insyn i dessa företeelser. De organisationsformer som företrädesvis förekommer i dessa sammanhang är också sådana som har låga krav på transparens och redovisningsskyldighet gentemot tillsynsmyndigheter. I de fall redovisning av finansiell status sker har även mottagande myndigheter bristande förutsättningar att identifiera avvikelser och att kontrollera om de redovisade uppgifterna stämmer med verkligheten.

I rapporten framhålls vidare att eftersom studien har begränsats till konkreta uppgifter om finansiellt stöd från aktörer i Qatar kan ingen bedömning göras av hur vanligt förekommande denna form av utländskt stöd är till aktörer med koppling till den radikalsalafistiska miljön i Sverige. Det har dock framgått att vissa av de aktörer som ansökt om finansiering från Qatar även har ansökt om finansiering från andra källor. Detta i kombination med att Eid Charity och Qatar Charity har motsvarigheter i både Saudiarabien, Kuwait, Förenade Arabemiraten och Turkiet som finansierar religiöst inriktad verksamhet i Europa medför sannolikt att förekomsten och effekterna av utländskt inflytande i Sverige är betydande.

Pågående arbete m.m.

Skriftligt frågesvar

Den 31 mars 2021 besvarade dåvarande justitie- och migrationsminister Morgan Johansson skriftliga frågor (2020/21:2192, 2020/21:2233 och 2020/21:2333) om antidemokratiska donationer i Sverige och om han avser att ta initiativ till liknande lagstiftning som Danmark när det gäller donationer till moskéer. Ministern anförde följande:

Inledningsvis får jag säga att det i dag lever tusentals människor med muslimsk bakgrund i Sverige. Det finns en stor variation av muslimska traditioner, inriktningar och organisationer representerade här. Sverige har sedan länge grundlagsskyddade opinionsfriheter som bland annat innefattar yttrandefrihet och religionsfrihet. Jag vill understryka att den våldsbejakande islamistiska extremismen utgör en minoritet i detta sammanhang.

Med det sagt ser regeringen allvarligt på all verksamhet som kan understödja eller på annat sätt uppmuntra till allvarlig brottslighet. Det gäller oavsett om den sker med religiösa förtecken eller inte.

Därför ser jag också positivt på det förslag till grundlagsändring som i bred enighet har lämnats av 2020 års grundlagskommitté och som ger utrymme för att i lag begränsa föreningsfriheten när det gäller samman slutningar som ägnar sig åt eller understödjer terrorism. Regeringen har länge velat kriminalisera deltagande i en terroristorganisation, vilket dock har hindrats av den nuvarande grundlagsregleringen. När en grundlagsändring nu ser ut att komma till stånd avser regeringen att se över hur ett särskilt straffansvar för deltagande i en terroristorganisation kan utformas. Målsättningen är att ha en sådan lagstiftning på plats så snart som möjligt efter att en grundlagsändring genomförts.

För regeringen är det prioriterat att säkerställa att de statliga stöd som fördelas till olika organisationer går till verksamheter som är förenliga med samhällets grundläggande värderingar. 2018 tillsatte regeringen även en

utredning för att se över demokrativillkoren och hur de tillämpas. Det betänkande som överlämnades till regeringen innehåller förslag till ett förtydligt och enhetligt demokrativillkor för den statliga bidragsgivningen till civilsamhällets organisationer.

Sedan det under beredningen konstaterats ett behov av kompletterande analyser har ytterligare en utredning tillsatts. Regeringen avser att återkomma under mandatperioden med förslag om ett nytt förtydligt, rättssäkert och enhetligt demokrativillkor för den statliga bidragsgivningen. Demokrativillkor finns i majoriteten av de förordningar som styr bidragsgivningen till det civila samhället. Samtidigt utvecklar vi kontrollen och uppföljningen. Det finns fall de senaste åren där myndigheter upptäckt missförhållanden och kunnat återkalla bidrag med stöd i befintliga villkor.

Det finns skäl att aktivt följa frågan om försök till utländsk påverkan på religiösa miljöer i Sverige. Forskare vid Försvarshögskolan har med finansiering från Myndigheten för samhällsskydd och beredskap skrivit rapporten Mellan salafism och salafistisk jihadism - påverkan mot och utmaningar för det svenska samhället. I rapporten konstateras bland annat att det är tydligt att utländsk finansiering av moskéer, skolor, samt religiösa föreningar och stiftelser behöver granskas och studeras närmare och att finansiering i salafistiska och salafist-jihadistiska miljöer inom Sverige är ett understuderat fenomen.

Regeringen bevakar redovisningar av ytterligare forskningsprojekt om informationspåverkan i relation till den salafistiska miljön som kommer att slutföras under året.

Regeringen överväger ytterligare initiativ för att förebygga risken för otillbörlig påverkan på exempelvis trossamfund. Regeringen ska därför inom kort träffa forskare och berörda myndigheter för att inhämta synpunkter och diskutera möjliga åtgärder.

Utredningen om översyn av statens stöd till trossamfund

Regeringen beslutade i juni 2016 att ge i uppdrag till en särskild utredare att se över statens stöd till trossamfund (dir. 2016:62). Utredningen, som antog namnet Utredningen om översyn av statens stöd till trossamfund (Ku 2016:01), överlämnade i mars 2018 betänkandet Statens stöd till trossamfund i ett mångreligiöst Sverige (SOU 2018:18).

Utredningen anser av flera skäl att det är nödvändigt med ett demokrati-kriterium i stödlagstiftningen. För det första ålägger regeringsformens program- och målsättningsstadga det allmänna att positivt verka för att samhällets grundläggande värderingar skyddas. Ett statligt stöd bör därmed inte fördelas till verksamheter som strider mot eller motarbetar dessa värderingar. Den svenska staten är också skyldig genom internationella konventioner som Sverige anslutit sig till att skydda och främja olika konventionsrättigheter, och därför måste stöd som regel måste kunna vägras vid kränkningar av mänskliga rättigheter. Även stödets legitimitet förutsätter vidare enligt utredningen att offentliga medel inte betalas ut till trossamfund som bedriver en verksamhet som är oförenlig med våra grundläggande värderingar.

Utredningen föreslår även att en återkallelsebestämmelse införs i lagen om stöd till trossamfund som innebär att ett stödberättigande ska återkallas om ett

trossamfund inte längre uppfyller villkoren för stöd. Ärenden som rör stödberättigande ska enligt förslaget prövas av Myndigheten för stöd till trossamfund.

Den 19 maj 2022 överlämnade regeringen, som tidigare nämnts, lagrådsremissen Statens stöd till trossamfund och demokrativillkor till Lagrådet. I lagrådsremissen föreslår regeringen att en ny lag om statsbidrag till trossamfund införs. Den nya lagen ska innehålla bestämmelser om när ett annat trossamfund än Svenska kyrkan är berättigad till statsbidrag. Regeringen föreslår att den nu gällande lagen (1999:932) om stöd till trossamfund upphävs. Regeringen föreslår också att definitionen av trossamfund i lagen (1998:1593) om trossamfund ändras, samt att det i den lagen införs nya bestämmelser om statlig avgiftshjälp till andra trossamfund än Svenska kyrkan. Regeringen föreslår vidare att ett demokrativillkor ska gälla för stöd ur Allmänna arvsfonden enligt lagen (2021:401) om Allmänna arvsfonden och för stöd till trossamfund enligt den nya lagen om statsbidrag till trossamfund och enligt lagen om trossamfund. Regeringen gör även bedömningen att ett likalydande demokrativillkor som det som föreslås för stöd ur Allmänna arvsfonden bör uppställas för övrig statlig bidragsgivning som riktar sig till civilsamhället. Regeringen föreslår vidare att en ny lag om personuppgiftsbehandling och en ny bestämmelse om sekretess införs.

I lagrådsremissen redovisas även vissa bedömningar i fråga om vad som ska regleras i förordning.

De nya lagarna och lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2023.

Tidigare riksdagsbehandling

Riksdagen har på förslag av konstitutionsutskottet gjort två tillkännagivanden som rör stöd från staten och kommunerna i Sverige.

Våren 2016 föreslog utskottet ett tillkännagivande till regeringen om att det bör utvecklas metoder och redskap för kommuner för att identifiera samfund och organisationer som inte bör få stöd från det allmänna om de inte lever upp till grundläggande demokrativärderingar (bet. 2015/16:KU4 punkt 5). Tillkännagivandet är enligt regeringen inte slutbehandlat (skr. 2021/22:75 s. 356 f., se även redogörelsen ovan).

Våren 2017 föreslog utskottet ett tillkännagivande om att regeringen ska utarbeta en strategi för att säkerställa att verksamheter eller åtgärder som riskerar att stödja radikaliserings-, våldsbejakande extremism eller terrorism inte tilldelas statliga eller kommunala medel (bet. 2016/17:KU23 punkt 5). Vänsterpartiet lämnade en reservation i denna del. Tillkännagivandet är enligt regeringen inte slutbehandlat (skr. 2021/22:75 s. 360 f., se även redogörelsen ovan).

Våren 2018 såg utskottet inte skäl att föreslå något tillkännagivande om att utreda hur många svenska trossamfund som tar emot utländska bidrag samt vilka belopp, ändamål och villkor som förekommer (bet. 2017/18:KU34). Ett motionsyrkande om detta avstyrktes.

Utskottet vidhöll sitt ställningstagande våren 2019 och avstyrkte motionsyrkanden om kartläggning och förbud mot utländsk finansiering av svenska trossamfund (bet. 2018/19:KU27). Moderaterna och Sverigedemokraterna lämnade reservationer.

Även våren 2021 behandlade utskottet motsvarande motionsyrkanden (bet. 2020/21:KU23). Yrkandena avstyrktes då efter beredning i förenklad ordning.

Utskottets ställningstagande

Utskottet noterar att det förekommer uppgifter om att utländska aktörer genom direkt eller indirekt finansiering försöker påverka religiösa verksamheter i Sverige, vilket befaras kunna leda till ökad radikaliserings. Kunskapen om hur omfattande den utländska finansieringen av religiösa samfund i Sverige är och vilka eventuella villkor som utländska bidragsgivare ställer på de mottagande samfunden är dock begränsad.

Utskottet noterar vidare att flera länder i Europa under de senaste åren har infört krav på redovisning av inkomna bidrag och vissa länder har också infört restriktioner eller förbud mot utländsk finansiering av religiösa institutioner.

Enligt utskottets mening bör en utredning få i uppdrag att överväga möjliga åtgärder för att förhindra sådan utländsk finansiering av religiös verksamhet i Sverige som syftar till att sprida extremism och icke-demokratiska budskap.

Utskottet föreslår att riksdagen ställer sig bakom vad utskottet anfört och tillkännager detta för regeringen. Utskottet tillstyrker därmed delvis motionsyrkandena.

Reservationer

1. Förbud mot slöja, punkt 1 (M)

av Karin Enström (M), Lars Jilmstad (M), Ida Drougge (M) och Erik Ottoson (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2021/22:4033 av Ulf Kristersson m.fl. (M) yrkande 17,

bifaller delvis motionerna

2021/22:1957 av Ellen Juntti m.fl. (M) och

2021/22:2513 av Alexandra Anstrell m.fl. (M) samt

avslår motionerna

2021/22:80 av Amineh Kakabaveh (-) yrkande 8,

2021/22:82 av Amineh Kakabaveh (-) yrkande 1,

2021/22:688 av Mats Nordberg (SD),

2021/22:986 av Richard Jomshof (SD),

2021/22:994 av Richard Jomshof (SD),

2021/22:2485 av Robert Halef (KD),

2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkandena 4 och 5,

2021/22:2542 av Patrick Reslow m.fl. (SD) yrkande 14,

2021/22:2545 av Patrick Reslow m.fl. (SD) yrkande 9,

2021/22:2562 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkandena 8 och 9,

2021/22:4163 av Christian Carlsson m.fl. (KD) yrkande 21 och

2021/22:4210 av Sofia Damm m.fl. (KD) yrkandena 50 och 51.

Ställningstagande

För- och grundskolan bör vara en frizon där flickor och pojkar ges samma möjligheter och behandlas lika. Att tvinga barn att ha slöja är uttryck för en hederskultur som bör motverkas. Det är viktigt att det svenska samhället är tydligt och visar att vi inte tolererar tvång eller hederskultur.

Frågan om slöja på barn är dock inte enkel. Ett förbud att bära slöja i skolan innebär att den direkta åtgärden riktas mot dem som utsätts för hederskultur snarare än dem som utövar den. Det kan skapa en lojalitetskonflikt hos barnet som i och med ett förbud utsätts för ännu en tvångsåtgärd – men nu från det allmänna. Det finns också konstitutionella fri- och rättighetsaspekter som gör frågan komplex. Det handlar bl.a. om avvägningen mellan religionsfrihet och

jämställdhet i skolan samt de gränsdragningsproblem som kan uppkomma med ett förbud.

Frågan om huruvida ett förbud mot slöja på barn ska införas i svensk för- och grundskola är av sådan karaktär och inrymmer frågeställningar som innebär att den bör hanteras på nationell snarare än lokal nivå. Enligt vår mening bör därför en statlig utredning tillsättas för att överväga om ett slöjförbud ska införas i svensk skola. En sådan utredning bör ta ett helhetsgrepp i frågan och analysera de för- och nackdelar som finns med ett förbud. Utredningen bör vidare ta intryck av de erfarenheter som finns i övriga europeiska länder som infört liknande lagstiftning.

2. Förbud mot slöja, punkt 1 (SD)

av Matheus Enholm (SD), Fredrik Lindahl (SD) och Lars Andersson (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkandena 4 och 5,

2021/22:2542 av Patrick Reslow m.fl. (SD) yrkande 14,

2021/22:2545 av Patrick Reslow m.fl. (SD) yrkande 9 och

2021/22:2562 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkandena 8 och 9,

bifaller delvis motionerna

2021/22:80 av Amineh Kakabaveh (-) yrkande 8,

2021/22:82 av Amineh Kakabaveh (-) yrkande 1,

2021/22:688 av Mats Nordberg (SD),

2021/22:986 av Richard Jomshof (SD),

2021/22:994 av Richard Jomshof (SD),

2021/22:2485 av Robert Halef (KD),

2021/22:4163 av Christian Carlsson m.fl. (KD) yrkande 21 och

2021/22:4210 av Sofia Damm m.fl. (KD) yrkandena 50 och 51 samt avslår motionerna

2021/22:1957 av Ellen Juntti m.fl. (M),

2021/22:2513 av Alexandra Anstrell m.fl. (M) och

2021/22:4033 av Ulf Kristersson m.fl. (M) yrkande 17.

Ställningstagande

I skolan kan hederskultur komma till uttryck genom att flickor täcker hjässa, hår och hals med slöja. Enligt vår mening strider beslöjning av barn och unga

mot grundläggande värderingar i det svenska samhället där jämställdhet och principen om allas lika värde är centralt. För- och grundskolan får aldrig bidra till att upprätthålla segregering och hedersrelaterade strukturer eller tvingande normer från avlägsna kulturer. Därför bör man inte tillåta slöja på barn och unga i för- och grundskolan.

Det är av yttersta vikt att försvara våra demokratiska, kulturella och sekulära värderingar och förhindra att människor leds in i extremism. I ett antal europeiska länder, däribland Danmark, Belgien, Frankrike, Lettland och Österrike, råder förbud mot att bära ansiktstäckande plagg. Vi ser inte någon anledning att tillåta denna extremistiska och kvinnoförtryckande symbol och föreslår därför att heltäckande slöja ska vara förbjudet på offentliga platser.

Regeringen bör därför återkomma med förslag om förbud dels mot slöja eller heltäckande klädsel i skola eller annan offentlig verksamhet, dels mot heltäckande klädsel på offentliga platser.

3. Förbud mot slöja, punkt 1 (KD)

av Tuve Skånberg (KD).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2021/22:4163 av Christian Carlsson m.fl. (KD) yrkande 21 och

2021/22:4210 av Sofia Damm m.fl. (KD) yrkandena 50 och 51,

bifaller delvis motionerna

2021/22:986 av Richard Jomshof (SD),

2021/22:2485 av Robert Halef (KD),

2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 4 och

2021/22:2562 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 8 och

avslår motionerna

2021/22:80 av Amineh Kakabaveh (-) yrkande 8,

2021/22:82 av Amineh Kakabaveh (-) yrkande 1,

2021/22:688 av Mats Nordberg (SD),

2021/22:994 av Richard Jomshof (SD),

2021/22:1957 av Ellen Juntti m.fl. (M),

2021/22:2513 av Alexandra Anstrell m.fl. (M),

2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 5,

2021/22:2542 av Patrick Reslow m.fl. (SD) yrkande 14,

2021/22:2545 av Patrick Reslow m.fl. (SD) yrkande 9,

2021/22:2562 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD) yrkande 9 och

2021/22:4033 av Ulf Kristersson m.fl. (M) yrkande 17.

Ställningstagande

Enligt min mening bör det vara förbjudet för lärare att bära heltäckande slöja, t.ex. burka, i skolan. Heltäckande slöja strider mot de grundläggande värden, bl.a. om jämställdhet mellan kvinnor och män, som skolan ska förmedla. Med hänsyn till skolans värdegrund och synen på barns rättigheter i Sverige är även hijab på små barn problematiskt. Barnomsorgen och skolan ska präglas av jämlikhet och utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar, jämställdhet och alla människors lika värde. Det går inte att komma ifrån att heltäckande slöja utgör ett konkret uttryck för mäns vilja att kontrollera flickors och kvinnors frihet.

Ett förbud för anställda inom offentlig förvaltning att bära niqab eller burka eller annan heltäckande slöja är nödvändigt av flera skäl. Föräldrar ska kunna se personalen man lämnar sina barn till, en patient ska kunna se den vård- och omsorgspersonal som han eller hon vårdas av och ett brottsoffer ska kunna se den polisanställda som han eller hon söker hjälp hos. De heltäckande plaggen står för en hederskultur och personer som har varit eller är utsatta för hedersrelaterade brott ska inte behöva möta anställda med heltäckande slöja på myndigheter och statliga institutioner.

Regeringen bör därför återkomma med förslag om förbud mot heltäckande slöja både för barn och lärare i skolan och för anställda inom offentlig förvaltning.

4. Förbud mot böneutrop m.m., punkt 2 (SD)

av Matheus Enhelm (SD), Fredrik Lindahl (SD) och Lars Andersson (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 6,
bifaller delvis motionerna
2021/22:288 av Jonas Andersson i Skellefteå (SD) och
2021/22:912 av Richard Jomshof m.fl. (SD) samt
avslår motionerna
2021/22:335 av Markus Wiechel m.fl. (SD),
2021/22:1146 av Hans Eklind (KD) och
2021/22:2990 av Christian Carlsson (KD).

Ställningstagande

Muslimska böneutrop jämförs ibland med kristna kyrkors klockringningar som ett argument för att i religionsfrihetens namn tillåta offentliga böneutrop. Klockringningarna är dock en del av vårt kulturella och historiska arv. Det muslimska böneutropet har inte samma ställning i Sverige varken kulturellt eller historiskt. Muslimska böneutrop innehåller dessutom ett religiöst artikulert budskap i form av en trosbekännelse. För att verklig religionsfrihet ska råda måste alla vara fria från påtvingad religiös propaganda i det offentliga rummet. Debatten om religionsfriheten är sällan så detaljerad att den begrundar skillnaden mellan positiva och negativa rättigheter. Om denna skillnad skulle beaktas skulle det stå klart att böneutrop inte omfattas av religionsfriheten och att det går att införa ett förbud mot böneutrop.

5. Hot och våld på grund av trosuppfattning, punkt 3 (M)

av Karin Enström (M), Lars Jilmstad (M), Ida Drougge (M) och Erik Ottoson (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 3 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2021/22:3792 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 2,
bifaller delvis motion

2021/22:216 av Julia Kronlid m.fl. (SD) yrkande 2 och
avslår motionerna

2021/22:1709 av Magnus Jacobsson (KD) och
2021/22:2117 av Lars Adaktusson (KD).

Ställningstagande

Hatbrott, fördomar och diskriminering har blivit ett allvarligt samhällsproblem. Den judiska gruppen är särskilt utsatt. Antalet hatbrott med antisemitiska motiv som anmäls till polisen har ökat enligt statistik från Brottsförebyggande rådet. År 2018 anmäldes drygt 7000 hatbrott i Sverige. I jämförelse med antalet anmälda hatbrott 2013 var det en ökning med 29 procent. I Malmö är situationen sedan länge allvarlig. I en rapport från Malmö stad och Judiska församlingen framgår att det finns en tydlig förekomst av hatbrott mot judiska individer i Malmös skolor.

En annan oroväckande slutsats i samma rapport handlar om judiska ungdomars upplevda otrygghet. Till följd av att de utsätts för hatbrott och känner oro för sin personliga säkerhet döljer de sin judiska identitet.

Situationen är oacceptabel. Vi måste prioritera att göra Sverige tryggare för alla. Att tydligt stå upp mot antisemitism och andra former av extremism är nödvändigt för att nå detta mål. Vi ser dessvärre i dag hur extremister av olika slag skapar otrygghet och göder misstro i samhället. Detta måste motverkas med kraft, och det måste tydligt klargöras att vi inte accepterar vare sig hot, hat eller attacker med antisemitiska förtecken.

6. Trossamfundens trygghets- och säkerhetsarbete, punkt 4 (M)

av Karin Enström (M), Lars Jilmstad (M), Ida Drougge (M) och Erik Ottoson (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 4 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2021/22:3789 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 7 och

2021/22:3792 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 7 och

bifaller delvis motionerna

2021/22:3224 av Alireza Akhondi m.fl. (C) yrkande 19 och

2021/22:3509 av Annie Löf m.fl. (C) yrkande 29.

Ställningstagande

Under de senaste åren har flera av de svenska trossamfundet upplevt en ökad grad av hot, våld och trakasserier. Judar möter hot, hat och attacker sprunget ur antisemitism. Synagogor utsätts för brandbomber och judiska förskolor tvingas sätta in skottsäkra glas för att skydda barn och personal. Samtidigt möter även muslimer hot och hat och moskéer bränns ner. Inget av detta är acceptabelt i ett demokratiskt samhälle. Alla i Sverige ska kunna utöva sin religion utan att känna sig hotade. Vi måste därför prioritera de enskilda kyrkornas och trossamfundens säkerhets- och trygghetsarbete, bl.a. genom att anslå större resurser för olika slags skyddsåtgärder.

7. Trossamfundens trygghets- och säkerhetsarbete, punkt 4 (C)

av Linda Modig (C).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 4 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2021/22:3509 av Annie Lööf m.fl. (C) yrkande 29 och
bifaller delvis motionerna

2021/22:3224 av Alireza Akhondi m.fl. (C) yrkande 19,
2021/22:3789 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 7 och
2021/22:3792 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 7.

Ställningstagande

Staten ska skydda invånarnas rätt att utöva sin tro i trygghet. Trots det utsätts samfund och enskilda troende för hot, hat, trakasserier och våld. Trossamfunden kan hos Kammarkollegiet ansöka om statligt stöd för att investera i säkerhetshöjande åtgärder, såsom övervakningskameror, säkerhetsdörrar och säkerhetsvakter. Det är bra, men jag anser att stödet för säkerhetshöjande åtgärder bör reformeras för att möjliggöra mer långsiktiga och löpande investeringar istället för engångsinsatser. Det är t.ex. för dyrt och svårt att anställa personal långsiktigt med det nuvarande systemet.

8. Förbud mot vissa muslimska kulturyttringar i offentligt finansierad verksamhet, punkt 5 (SD)

av Matheus Enholm (SD), Fredrik Lindahl (SD) och Lars Andersson (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 5 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 3.

Ställningstagande

Sverige är numera ett kulturellt segregerat land. Många människor som kommer hit från andra länder delar inte våra svenska värderingar om t.ex. jämställdhet och individens frihet. I takt med att segregationen ökar uppstår krav på särbehandling. I stället för tydliga riktlinjer om vad som bör tolereras i det svenska samhället accepteras det mesta i mångkulturalismens namn. Vi anser att tydlighet är viktigt och att exempelvis könssegregerade verksamheter, omskärelse av barn samt servering av kött från djur som slaktats utan

bedövning aldrig ska få förekomma inom offentligt finansierade verksamheter. Regeringen bör verka för att det offentliga samhällets legitimering av och anpassning till den islamistiska ideologin stoppa.

9. Förbud mot samröre med terroristorganisation m.m., punkt 6 (KD)

av Tuve Skånberg (KD).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 6 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2021/22:4191 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 5 och

avslår motion

2021/22:245 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkande 3.

Ställningstagande

Den 1 mars 2020 trädde nya lagar i kraft i Sverige som bl.a. innebär straffansvar för visst samröre med terroristorganisation. Den nuvarande lagen föreskriver att brottet samröre ska omfatta den som för en terroristorganisation tar befattning med vapen, ammunition, brandfarliga eller explosiva varor, transportmedel eller annan liknande utrustning eller upplåter lokal eller mark för dess verksamhet eller annan liknande verksamhet. Enligt min mening är detta en alldeles för snäv definition. Säkerhetspolisen är av samma uppfattning och har i sitt remissvar framhållit att det är viktigt att samröret får en vidare definition. När någon har varit i en konfliktzon, exempelvis i Syrien eller Irak, blir brottet med dagens definition orimligt svårt att bevisa. Dessutom anser jag att det tydligt ska framgå att inget som helst samröre med eller hjälp till terroristorganisationer ska tolereras i Sverige. Vi har länge haft en alldeles för tillåtande inställning till de som fundamentalt hotar vårt samhälle. Allt samröre med terroristorganisationer behöver kriminaliseras.

10. Negativ föreningsfrihet, punkt 7 (M)

av Karin Enström (M), Lars Jilmstad (M), Ida Drougge (M) och Erik Ottoson (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 7 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2021/22:3793 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 8.

Ställningstagande

Den negativa föreningsfriheten, dvs. rätten att stå utanför en organisation, skyddas uttryckligen av Europakonventionen men inte av regeringsformen. Med tanke på det omfattande svenska föreningslivet framstår det som egendomligt att inte båda formerna av föreningsfrihet, dvs. både rätten att vara med i en förening och rätten att stå utanför, har samma grundlagsskydd. Skyddet för den negativa föreningsfriheten är av betydelse t.ex. för arbetstagarers rätt att kunna stå utanför fackliga organisationer. Vi anser att regeringen bör ge 2020 års grundlagskommitté i uppdrag att se över även förutsättningarna för en grundlagsreglering av den negativa föreningsfriheten.

11. Återkallelse av medborgarskap m.m., punkt 8 (M)

av Karin Enström (M), Lars Jilmstad (M), Ida Drougge (M) och Erik Ottoson (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 8 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna
2021/22:3783 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 19,
2021/22:3789 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 4,
2021/22:3793 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 12 och
2021/22:3843 av Maria Malmer Stenergard m.fl. (M) yrkandena 7 och 8,
bifaller delvis motionerna
2021/22:245 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkande 1,
2021/22:1067 av Ann-Sofie Lifvenhage (M),
2021/22:2980 av Christian Carlsson (KD) yrkande 4,
2021/22:3598 av Lars Beckman (M),
2021/22:3644 av Lars Püss m.fl. (M),
2021/22:3884 av Robert Halef (KD) yrkande 4 och
2021/22:4214 av Hans Eklind m.fl. (KD) yrkandena 54–56 och
avslår motionerna
2021/22:245 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkande 2,
2021/22:991 av Richard Jomshof (SD) yrkandena 2 och 3,
2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 17,
2021/22:2551 av Jonas Andersson i Skellefteå m.fl. (SD) yrkande 9 och

2021/22:3292 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 9.

Ställningstagande

I Sverige finns i dag inte någon möjlighet att återkalla medborgarskap till följd av att någon frivilligt tjänstgör i en utländsk militär styrka eller till följd av gärningar som är till allvarlig skada för statens vitala intressen. Detta skiljer oss från länder som Tyskland, Danmark och Finland. Med en gärning som är till allvarlig skada för statens vitala intressen kan t.ex. avses ett terroristbrott. Däremot avses inte allvarliga brott i allmänhet. En möjlighet till återkallelse i dessa situationer bör enligt vår mening införas för att värna Sveriges säkerhetsintressen och respekten för det svenska medborgarskapet. Återkallelse i dessa fall får enligt folkrätten inte leda till statslöshet och får inte heller tillämpas på den berördes barn.

I Sverige finns inte heller någon möjlighet att återkalla ett medborgarskap från en person som har förvärvat medborgarskapet genom oriktiga uppgifter eller mutor. Även i detta avseende skiljer vi oss från andra länder, t.ex. Tyskland, Danmark och Norge. En återkallelse av ett medborgarskap på grund av oriktiga uppgifter eller mutor accepteras av folkrätten även om personen i fråga skulle bli statslös. En sådan omständighet kan dock beaktas i en proportionalitetsbedömning, där en avvägning ska göras mellan å ena sidan hur klandervärd en gärning är och å andra sidan hur ingripande en återkallelse av medborgarskapet skulle bli för den enskilde.

En möjlighet att återkalla medborgarskap enligt det anförda förutsätter ändringar i regeringsformen. Regeringen bör utreda frågan om återkallelse av medborgarskap.

12. Återkallelse av medborgarskap m.m., punkt 8 (SD)

av Matheus Enholm (SD), Fredrik Lindahl (SD) och Lars Andersson (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 8 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna
2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 17,
2021/22:2551 av Jonas Andersson i Skellefteå m.fl. (SD) yrkande 9 och
2021/22:3292 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 9 och
bifaller delvis motionerna
2021/22:245 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkandena 1 och 2,
2021/22:991 av Richard Jomshof (SD) yrkandena 2 och 3,
2021/22:1067 av Ann-Sofie Lifvenhage (M),

2021/22:2980 av Christian Carlsson (KD) yrkande 4,
 2021/22:3598 av Lars Beckman (M),
 2021/22:3644 av Lars Püss m.fl. (M),
 2021/22:3783 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 19,
 2021/22:3789 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 4,
 2021/22:3793 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 12,
 2021/22:3843 av Maria Malmer Stenergard m.fl. (M) yrkandena 7 och 8,
 2021/22:3884 av Robert Halef (KD) yrkande 4 och
 2021/22:4214 av Hans Eklind m.fl. (KD) yrkandena 54–56.

Ställningstagande

Till skillnad från många andra länder i Sveriges närhet finns det i Sverige inte någon möjlighet att återkalla eller ogiltigförklara ett svenskt medborgarskap, även om det beviljats på felaktiga grunder. Antalet uppgifter om fusk och mutbrott i samband med medborgarskapsärenden under de senaste åren har ökat. Det är stötande att personer som har förvärvat svenskt medborgarskap genom att lämna oriktiga uppgifter ska kunna behålla det.

I Sverige saknas i dag också möjlighet att återkalla medborgarskapet även om personen gör sig skyldig till allvarliga brott, t.ex. terrorism. Den som döms för ett terroristbrott och har dubbelt medborgarskap bör enligt vår mening få sitt svenska medborgarskap återkallat.

En utredning bör tillsättas för att utreda frågan om en person ska få sitt svenska medborgarskap återkallat, om personen förvärvat medborgarskapet på felaktiga grunder, begått brott mot mänskligheten eller mot Sverige. Vi vill också utreda möjligheten att återkalla medborgarskapet även om det innebär att en person blir statslös. Regeringen bör återkomma med sådana förslag.

13. Återkallelse av medborgarskap m.m., punkt 8 (KD)

av Tuve Skånberg (KD).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 8 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2021/22:4214 av Hans Eklind m.fl. (KD) yrkandena 54–56,

bifaller delvis motionerna

2021/22:245 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkande 1,

2021/22:1067 av Ann-Sofie Lifvenhage (M),

2021/22:2980 av Christian Carlsson (KD) yrkande 4,

2021/22:3598 av Lars Beckman (M),

2021/22:3644 av Lars Püss m.fl. (M),

2021/22:3783 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 19,
2021/22:3789 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 4,
2021/22:3793 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 12,
2021/22:3843 av Maria Malmer Stenergard m.fl. (M) yrkandena 7 och 8 samt
2021/22:3884 av Robert Halef (KD) yrkande 4 och
avslår motionerna
2021/22:245 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkande 2,
2021/22:991 av Richard Jomshof (SD) yrkandena 2 och 3,
2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 17,
2021/22:2551 av Jonas Andersson i Skellefteå m.fl. (SD) yrkande 9 och
2021/22:3292 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 9.

Ställningstagande

Enligt min mening måste det vara möjligt att återkalla ett medborgarskap om det kan styrkas att personen har förvärvat medborgarskapet på svikliga grunder, t.ex. använt sig av en falsk identitet eller genom falska dokument av olika slag. Det ska också vara möjligt att återkalla medborgarskap för personer med dubbelt medborgarskap som aktivt medverkat i eller varit delaktiga i terroristbrott eller krigsförbrytelser. Medborgarskapet ska också kunna återkallas om en person har förvärvat det genom mutor eller bestickning.

14. Diskriminering, punkt 9 (M)

av Karin Enström (M), Lars Jilmstad (M), Ida Drougge (M) och Erik Ottoson (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 9 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2021/22:3793 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 14 och
avslår motionerna
2021/22:3217 av Per Schöldberg m.fl. (C) yrkande 1.3,
2021/22:3289 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 3,
2021/22:3292 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkandena 3 och 4 samt
2021/22:4004 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkande 14.

Ställningstagande

Av 2 kap. 12 § regeringsformen följer att en lag eller annan föreskrift inte får innebära att någon missgynnas därför att han eller hon tillhör en minoritet med hänsyn till etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande eller med

hänsyn till sexuell läggning. Det kan jämföras med formuleringen i 1 kap. 1 § diskrimineringslagen (2008:567) som lyder: ”Denna lag har till ändamål att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.” Den centrala skillnaden mellan dessa bestämmelser är att den i regeringsformen uttryckligen säger att diskrimineringsskyddet enbart gäller den som tillhör en minoritet, medan den begränsningen inte finns i diskrimineringslagen.

Enligt vår mening har diskrimineringslagen en rimligare utgångspunkt än regeringsformen, när det gäller avgränsningen av diskrimineringsskyddet. Det är givetvis angeläget med ett starkt skydd för personer som i något avseende tillhör en minoritet, eftersom diskriminering inte sällan innebär att en majoritet på ett orättfärdigt sätt tar sig rätten att göra något på en minoritets bekostnad. Diskriminering och särbehandling på grund av egenskaper som den enskilde inte kan påverka är dock alltid orättfärdigt. Det blir inte mindre orättfärdigt att särbehandla en individ utifrån exempelvis hans eller hennes kön eller etnicitet bara för att den enskilde tillhör en majoritet i det aktuella hänseendet. Särbehandlingen bygger likafullt på en omständighet som individen inte har kunnat påverka.

Vi anser att 2020 års grundlagskommitté bör ges i uppdrag att överväga utformningen av diskrimineringsförbudet i regeringsformen.

15. Diskriminering, punkt 9 (SD)

av Matheus Enholm (SD), Fredrik Lindahl (SD) och Lars Andersson (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 9 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna

2021/22:3289 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 3 och

2021/22:3292 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkandena 3 och 4 samt avslår motionerna

2021/22:3217 av Per Schöldberg m.fl. (C) yrkande 1.3,

2021/22:3793 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 14 och

2021/22:4004 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkande 14.

Ställningstagande

Europakonventionen stipulerar uttryckligen att politisk diskriminering inte får förekomma i myndighetsutövning mot den enskilde eller i anställningsförfarande när det gäller en offentlig tjänst. Något sådant uttryckligt förbud mot diskriminering på politisk grund vid anställningsförfarande finns däremot inte i regeringsformen. Det hör inte hemma i ett demokratiskt samhälle att någon inte ska komma i fråga för en anställning på grund av att han eller hon har ”fel” åsikter eller är politiskt engagerad i ”fel” parti. Enligt vår mening måste det därför införas ett tydligt förbud i regeringsformen mot otillbörlig särbehandling av en person på grund av politisk uppfattning vid anställning inom offentlig, kommunal eller regional verksamhet. I samband med en sådan förändring bör ett tillägg till regeringsformen göras med innebörden att ingen får diskrimineras på grund av att denne betraktar sig som svensk. Regeringen bör återkomma med ett förslag i enlighet med det anförda.

16. Diskriminering, punkt 9 (C)

av Linda Modig (C).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 9 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2021/22:3217 av Per Schöldberg m.fl. (C) yrkande 1.3,

bifaller delvis motion

2021/22:4004 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkande 14 och avslår motionerna

2021/22:3289 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 3,

2021/22:3292 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkandena 3 och 4 samt

2021/22:3793 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 14.

Ställningstagande

Diskrimineringsförbudet är en naturlig följd av principen om alla människors lika värde. Allt oftare ser vi dock exempel på hur denna princip undermineras och motarbetas på olika håll i världen. Det är därför viktigt att vi gör allt vi kan för att skydda de grupper i samhället som är mest utsatta. De diskrimineringsgrunder som anges i diskrimineringslagen är mer omfattande än de som kommer till uttryck i regeringsformen, vilket inte är en rimlig ordning. Enligt min mening bör därför regeringsformens diskrimineringsförbud utökas för att motsvara de diskrimineringsgrunder som anges i diskrimineringslagen. Det innebär att även könsöverskridande identitet eller uttryck, funktionsnedsättning och ålder bör innefattas i grundlagsskyddet.

17. Diskriminering, punkt 9 (L)

av Nina Lundström (L).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 9 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2021/22:4004 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkande 14,

bifaller delvis motion

2021/22:3217 av Per Schöldberg m.fl. (C) yrkande 1.3 och

avslår motionerna

2021/22:3289 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 3,

2021/22:3292 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkandena 3 och 4 samt

2021/22:3793 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 14.

Ställningstagande

I regeringsformen finns förbud mot införande av lagstiftning som diskriminerar någon på grund av etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande eller med hänsyn till sexuell läggning eller kön. Liberalerna var vid den senaste grundlagsreformen pådrivande för att förbudet mot diskriminerande lagstiftning skulle inkludera sexuell läggning. Jag anser att även frågan om förbud mot lagstiftning som diskriminerar på grund av könsidentitet och könsuttryck bör utredas grundligt i en kommande grundlagsöversyn.

18. Juridiskt kön, punkt 10 (C)

av Linda Modig (C).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 10 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2021/22:3520 av Martina Johansson m.fl. (C) yrkande 57 och

bifaller delvis motionerna

2021/22:466 av Mia Sydow Mölleby m.fl. (V),

2021/22:4004 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkande 12 och

2021/22:4093 av Nicklas Attefjord och Emma Hult (båda MP) yrkande 5.

Ställningstagande

Det finns människor som varken identifierar sig som man eller kvinna. Det finns all anledning att ta denna för enskilda personer mycket viktiga identitetsfråga på stort allvar. Frågan om att inrätta ett tredje juridiskt kön behöver därför utredas. Den tredje siffran i de fyra sista siffrorna i ett svenskt personnummer indikerar om en person är man eller kvinna, vilket möjliggör statistiska analyser utifrån ett genusperspektiv. Jag anser därför att förutsättningarna för att införa ett tredje juridiskt kön bör utredas utan att möjligheterna att kunna göra statistiska analyser utifrån ett genusperspektiv försämras.

19. Juridiskt kön, punkt 10 (V)

av Jessica Wetterling (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 10 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2021/22:466 av Mia Sydow Mölleby m.fl. (V) och
bifaller delvis motionerna

2021/22:3520 av Martina Johansson m.fl. (C) yrkande 57,

2021/22:4004 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkande 12 och

2021/22:4093 av Nicklas Attefjord och Emma Hult (båda MP) yrkande 5.

Ställningstagande

I vissa länder, t.ex. Sydafrika, Australien och Nepal, finns det en möjlighet för en person att registrera ett tredje juridiskt kön. År 2013 blev Tyskland det första landet i Europa att införa ett tredje juridiskt kön. Det är viktigt att understryka att frågan om ett tredje juridiskt kön inte bara rör personer med intersexvariation. För personer som definierar sig som både man och kvinna, varken eller, eller som upplever att könstillhörigheten varierar skulle ett tredje juridiskt kön fylla en mycket viktig funktion. Alla människor har rätt att få sin könsidentitet respekterad och erkänd. Det är både en fråga om rättvisa och psykiskt välbefinnande samt en mänsklig rättighet. Ett tredje juridiskt kön skulle självklart vara en valmöjlighet för den enskilde; ingen ska kunna kategoriseras som ett tredje juridiskt kön mot sin vilja.

Att erkänna ett tredje kön i lagstiftningen skulle dessutom innebära att vi rör oss från den nuvarande tvåkönade modellen och vidgar föreställningarna om den mänskliga existensen. Om vi inte är så fasta i våra föreställningar om vad som är typiskt manligt och kvinnligt skapas förutsättningar för en större variation för våra könsuttryck samtidigt som det på sikt kan ändra negativa

attityder och minska fördomar mot transpersoner, personer med intersexvariation, ickebinära och andra personer som i dag ses som normbrytare. Detta skulle i sin tur kunna leda till att diskrimineringen och våldet mot dessa grupper minskar. Regeringen bör därför tillsätta en utredning som ser över möjligheten att införa ett tredje kön som juridiskt sett är jämställt med kvinna och man

20. Juridiskt kön, punkt 10 (L)

av Nina Lundström (L).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 10 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2021/22:4004 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkande 12 och
bifaller delvis motionerna

2021/22:466 av Mia Sydow Mölleby m.fl. (V),

2021/22:3520 av Martina Johansson m.fl. (C) yrkande 57 och

2021/22:4093 av Nicklas Attefjord och Emma Hult (båda MP) yrkande 5.

Ställningstagande

Det finns ett antal individer som inte vill kategoriseras som vare sig män eller kvinnor. I vissa andra länder har detta tillgodosetts genom att individen efter egen begäran kan folkbokföras i en tredje könskategori.

Jag anser att för- och nackdelar med att införa en tredje könskategori i folkbokföringen bör utredas också i Sverige. En grundläggande princip är att det tredje alternativet i så fall ska vara en valmöjlighet för de personer som själva önskar det, inte något som individer tilldelas. En annan viktig princip är att det fortsatta behovet av könsuppdelad statistik beaktas. Regeringen bör se till att förslag i denna riktning tas fram och genomförs.

21. Juridiskt kön, punkt 10 (MP)

av Camilla Hansén (MP).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 10 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2021/22:4093 av Nicklas Attefjord och Emma Hult (båda MP) yrkande 5 och bifaller delvis motionerna

2021/22:466 av Mia Sydow Mölleby m.fl. (V),

2021/22:3520 av Martina Johansson m.fl. (C) yrkande 57 och

2021/22:4004 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkande 12.

Ställningstagande

Enligt min mening behöver vi utreda införandet av ett tredje juridiskt kön. Frågan har inte nödvändigtvis med intersexpersoner att göra. Det är en viktig frihet för den enskilde, oavsett om vederbörande är intersexperson eller transperson, att själv bestämma sin könstillhörighet. FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter uppmanar världens länder att införa ett tredje juridiskt kön. Det är hög tid att Sverige inför möjligheten till ett tredje juridiskt kön vilket flera andra länder redan har gjort, bl.a. Tyskland och Island.

22. Hbtq-personers mänskliga rättigheter i Europa, punkt 11 (L)

av Nina Lundström (L).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 11 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2021/22:4004 av Barbro Westerholm m.fl. (L) yrkande 19.

Ställningstagande

EU behöver större möjligheter att kunna vidta åtgärder gentemot de medlemsländer som inte respekterar de mänskliga rättigheterna. Enligt min mening måste EU-kommissionen kunna granska hur medlemsländerna lever upp till skyldigheten att skydda och respektera mänskliga rättigheter som medlemsländerna är förbundna att göra enligt fördragen. Jag anser också att EU måste kunna besluta om sanktioner mot de medlemsländer som inte respekterar mänskliga rättigheter, inklusive hbtq-personers mänskliga rättigheter.

23. Skyddet av äganderätten, punkt 12 (M)

av Karin Enström (M), Lars Jilmstad (M), Ida Drougge (M) och Erik Ottoson (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 12 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2021/22:3793 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 13 och

avslår motionerna

2021/22:580 av Jan Ericson (M),

2021/22:851 av Mats Green (M),

2021/22:3058 av Kjell Jansson (M) och

2021/22:3217 av Per Schöldberg m.fl. (C) yrkande 1.2.

Ställningstagande

Frågor om äganderättens och näringsfrihetens ställning aktualiseras ofta i dagens samhälle. Olika intressen och principer måste alltid vägas mot varandra när konkreta fall ska avgöras, t.ex. när äganderättens princip står mot intresset av att bygga en ny väg. Frågan är dock om inte äganderätten och näringsfriheten får stå tillbaka i alltför hög grad i dag. Vi menar att det är ett problem att det är lättare att inskränka äganderätten och näringsfriheten än vissa andra fri- och rättigheter i och med att begränsningsreglerna och reglerna om vilandeförklaring inte är tillämpliga på äganderätten och näringsfriheten.

Mot bakgrund av äganderättens och näringsfrihetens grundläggande betydelse för ett fritt och välmående samhälle framstår det som angeläget att göra en omfattande kartläggning av hot mot och inskränkningar i äganderätten och näringsfriheten i dagens Sverige. En äganderätts- och näringsfrihetskommision kan också göra en översyn av hur begreppet angeläget allmänt intresse tillämpas, hur vanligt det är med expropriation och vilka skäl som anförs till stöd för sådana beslut. Regeringen bör mot denna bakgrund tillsätta en äganderätts- och näringsfrihetskommision.

24. Skyddet av äganderätten, punkt 12 (C)

av Linda Modig (C).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 12 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2021/22:3217 av Per Schöldberg m.fl. (C) yrkande 1.2 och avslår motionerna

2021/22:580 av Jan Ericson (M),

2021/22:851 av Mats Green (M),

2021/22:3058 av Kjell Jansson (M) och

2021/22:3793 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 13.

Ställningstagande

Enligt min uppfattning måste det konstitutionella egendomsskyddet stärkas. I 2 kap. regeringsformen finns det utförliga regleringar till skydd för hur en rad fri- och rättigheter får inskränkas, och av vilka skäl. Utöver dessa uppställs också krav på bl.a. proportionalitet och tydlighet. Några sådana uttryckliga begränsningar finns dock inte för inskränkningar i den grundlagsstadgade äganderätten. För att kunna inskränka äganderätten ställs enligt 2 kap. 15 § regeringsformen krav på att det sker för att tillgodose angelägna allmänna intressen. Uttrycket anknyter också till vad som gäller i fråga om egendomsskyddet enligt Europakonventionen. Vad som utgör ett angeläget allmänt intresse i lagstiftningshänseende är dock i viss utsträckning alltid föremål för en politisk värdering. Vid beredningen av enskilda myndighetsbeslut är detta en svår avvägning att hantera, med stor risk för övertramp – något som nyligen visat sig inom bl.a. skogsnäringen. Det är tydligt att det bristfälliga konstitutionella skyddet för äganderätten måste åtgärdas. Jag anser därför att det bör införas ett uttryckligt proportionalitetskrav vid ingrepp i äganderätten.

25. Förstärkningar av rättighetsskyddet i regeringsformen, punkt 13 (M)

av Karin Enström (M), Lars Jilmstad (M), Ida Drougge (M) och Erik Ottoson (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 13 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2021/22:3793 av Karin Enström m.fl. (M) yrkandena 5 och 6.

Ställningstagande

Alla fri- och rättigheter som garanteras i regeringsformen åtnjuter inte samma skydd mot rättighetsbegränsande lagstiftning. Skyddet för äganderätten och näringsfriheten är t.ex. svagare än skyddet för t.ex. yttrande-, informations-, mötes-, demonstrations- och föreningsfriheterna. Skälet till detta är att de båda förstnämnda rättigheterna inte omfattas av de begränsningsregler som framgår av 2 kap. 21 § regeringsformen och inte heller av bestämmelserna om vilandeförklaring i 2 kap. 22 § regeringsformen. I 2 kap. 21 § anges att begränsningar av ett antal fri- och rättigheter endast får göras för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsningen får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning.

Enligt vår mening finns det skäl att överväga om fler fri- och rättigheter, t.ex. äganderätten och näringsfriheten, borde omfattas av begränsningsreglerna och reglerna om vilandeförklaring i regeringsformen. Mycket talar för att grundlagens skydd mot rättighetsinskränkningar borde vara lika starkt oavsett vilken fri- och rättighet det gäller, men en analys behöver göras rättighet för rättighet för att ge underlag för en bedömning av om det finns sakliga skäl att ge vissa rättigheter ett starkare skydd än andra.

Vi anser också att det bör utredas om en rätt till domstolsprövning och hur ett skydd mot dubbel lagföring kan införas i regeringsformen.

Vi har också länge drivit frågan om en skadeståndsskyldighet för staten vid överträdelser av en enskilds grundlagsfästa fri- och rättigheter. Det är glädjande att regeringen nu lagt fram en proposition om grundlagsskadestånd.

26. Rättighetsskydd mellan enskilda, punkt 14 (M)

av Karin Enström (M), Lars Jilmstad (M), Ida Drougge (M) och Erik Ottoson (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 14 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2021/22:3793 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 7.

Ställningstagande

Inte bara stater utan även enskilda personer och organisationer kan kränka mänskliga fri- och rättigheter. Vi menar att det vore värdefullt att i regeringsformens andra kapitel slå fast att staten har en skyldighet att skydda enskilda

från kränkningar av mänskliga fri- och rättigheter som utförs av andra enskilda. Vad vi efterlyser är ett allmänt stadgande om statens skyldighet att skydda enskilda från kränkningar av fri- och rättigheter som utförs av andra enskilda. Ett sådant stadgande skulle kunna tjäna som en påminnelse till lagstiftaren att beakta detta perspektiv i lagstiftningsarbetet, men också som en signal till alla som bor i Sverige att rättighetskränkningar är något mycket allvarligt och något som riksdagen har tagit avstånd från genom ett så tungt vägande stadgande som en grundlagsbestämmelse. Regeringen bör utreda frågan om ett skydd mot rättighetskränkningar som begås av andra enskilda.

27. Militieombudsman, punkt 16 (L)

av Nina Lundström (L).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 16 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2021/22:3386 av Allan Widman m.fl. (L).

Ställningstagande

I Försvarsmaktens årliga utvärdering 2020 uppgav 17 procent av de värnpliktiga att de hade utsatts för oönskat beteende, t.ex. kränkande jargong. Plikt-rådet som bevakar de värnpliktigas intressen har en viktig uppgift att granska arbetsförhållanden och säkerhet för samtliga värnpliktiga. Många av de värnpliktiga är dock osäkra på vart de ska vända sig, om de t.ex. har klagomål om kränkande beteenden. Enligt min mening bör en utredning få i uppdrag att lämna förslag på hur de värnpliktigas rättssäkerhet och trygghet kan säkras vid sidan av systemet med förtroendevalda. Fram till 1968 fanns en särskild Militieombudsman (MO), vars uppgifter då övertogs av Justitieombudsmannen (JO). Inom ramen för uppdraget bör det övervägas om inte Militieombudsmannen bör återinrättas.

28. Institutet för mänskliga rättigheter, punkt 17 (MP)

av Camilla Hansén (MP).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 17 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2021/22:4102 av Camilla Hansén m.fl. (MP) yrkande 10.

Ställningstagande

Genom inrättandet av ett nationellt institut för mänskliga rättigheter har Sverige tagit ett steg mot ett bättre förverkligande av de mänskliga rättigheterna. I utredningens betänkande identifierades ett antal frågor som ansågs angelägna för framtida utredningar och översyner. Enligt min mening kan arbetet med flera av dessa frågor med fördel inledas redan nu. Utredaren föreslog bl.a. att det utreds om regeringen ska åläggas en lagreglerad skyldighet att för riksdagen redovisa arbetet med att säkerställa full respekt för Sveriges internationella åtaganden om mänskliga rättigheter. Jag anser att det finns skäl att överväga en sådan redovisningsskyldighet, i syfte att säkerställa riksdagens insyn i hur arbetet fortskrider.

29. Europadomstolens klagofrist, punkt 19 (SD)

av Matheus Enholm (SD), Fredrik Lindahl (SD) och Lars Andersson (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 19 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2021/22:2577 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkande 1.

Ställningstagande

Tidsfristen för att lämna in ett klagomål till Europadomstolen har minskat från sex till fyra månader. Mot bakgrund av Europadomstolens stora betydelse är denna förändring olycklig. Domstolen är redan i dag svårtillgänglig för vanliga européer. Reglerna för anhängiggörande är krångliga, och det finns begränsad kunskap om domstolens kompetensområde. Det är därför viktigt att klaganden har tillräckligt med tid för att överväga om han eller hon ska lämna in ett klagomål till Europadomstolen. Minskade målbalanser i domstolen kan hellre åstadkommas genom att domstolens kapacitet utökas. Regeringen bör därför dra tillbaka sitt godkännande av det tilläggsprotokoll som möjliggör en minskning av klagofristen.

30. Skydda djurens intressen, punkt 20 (MP)

av Camilla Hansén (MP).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 20 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2021/22:4061 av Elisabeth Falkhaven m.fl. (MP) yrkande 19.

Ställningstagande

Djurskyddslagen syftar till att främja respekten för djur, vilket enligt förarbetena innebär att varje djur erkänns ett egenvärde oavsett det värde djuret har för människan. Enligt min mening bör även ett skydd för djurens intressen införas i grundlag, vilket skulle tydliggöra att djurskyddet är en viktig del av statens ansvar.

31. Motverka extremism genom kunskap, punkt 21 (M)

av Karin Enström (M), Lars Jilmstad (M), Ida Drougge (M) och Erik Ottoson (M).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 21 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2021/22:3792 av Karin Enström m.fl. (M) yrkande 3 och
avslår motion
2021/22:3450 av Marlène Lund Kopparklint (M).

Ställningstagande

Antalet personer i de våldsbejakande extremistiska miljöerna i Sverige har på bara några år ökat från hundratals till tusentals. Extremismen utgör ett hot mot demokratin. Det är enligt vår mening viktigt att arbeta förebyggande med att stå upp för våra grundläggande fri- och rättigheter och mot extremism av olika slag. Det handlar bl.a. om att sprida kunskap hos hela befolkningen. Skolan har en viktig uppgift att involvera barn och ungdomar i diskussioner om attityder och demokratiska värderingar.

32. Nationell handlingsplan och lokalt förebyggande arbete, punkt 22 (SD)

av Matheus Enholm (SD), Fredrik Lindahl (SD) och Lars Andersson (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 22 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 7 och avslår motionerna

2021/22:3579 av Johan Hedin m.fl. (C) yrkande 77 och

2021/22:4191 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 1.

Ställningstagande

Kriminalvården har vid ett flertal tillfällen fått i uppdrag att utveckla sitt arbete för att motverka och förebygga radikaliserings och våldsbejakande extremism. Detta är positivt, men det måste finnas en enhetlig plan som även inkluderar hur kommunala, regionala och andra statliga enheter ska agera när det gäller radikaliserings.

Vi anser därför att regeringen bör ta fram en nationell handlingsplan för arbetet med att upptäcka och motverka radikaliserings så att vi kan säkerställa att hela Sverige har en fullgod beredskap och en tydlig ansvarsfördelning när en person som uppvisar tecken på radikaliserings uppmärksammas.

33. Nationell handlingsplan och lokalt förebyggande arbete, punkt 22 (C)

av Linda Modig (C).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 22 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2021/22:3579 av Johan Hedin m.fl. (C) yrkande 77 och avslår motionerna

2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 7 och

2021/22:4191 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 1.

Ställningstagande

Individer som ännu inte har begått brott utan är på väg att radikaliseras måste mötas av förebyggande åtgärder som inte uppfattas som stigmatiserande. Lokal polis liksom civilsamhället, framför allt mödrar och religiösa samfund, har i dag en viktig roll i kampen mot radikalisering.

34. Nationell handlingsplan och lokalt förebyggande arbete, punkt 22 (KD)

av Tuve Skånberg (KD).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 22 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2021/22:4191 av Andreas Carlson m.fl. (KD) yrkande 1 och avslår motionerna

2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 7 och

2021/22:3579 av Johan Hedin m.fl. (C) yrkande 77.

Ställningstagande

Det krävs ett mer offensivt och konkret arbete i kommunerna för att förebygga att människor ansluter sig till terrorceller eller blir jihadistiska krigare. Kommunerna måste ha konkreta strategier för hur man stärker tolerans, icke-diskriminering, grundläggande rättigheter och dialog. Det är viktigt att tala om vilka underliggande faktorer som finns för radikalisering och att utbyta goda exempel med varandra för att forma strategier.

35. Stöd till närstående och myndighetspersonal, punkt 23 (SD)

av Matheus Enholm (SD), Fredrik Lindahl (SD) och Lars Andersson (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 23 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkandena 8 och 9 samt bifaller delvis motion

2021/22:3984 av Johan Pehrson m.fl. (L) yrkande 4.

Ställningstagande

Släktingar och vänner bör få tydlig information om hur de ska agera och vilket stöd de kan få om en person i deras närhet är på väg att dras in i nätverk präglade av våldsbejakande extremism. Det bör finnas en särskild instans som närstående kan vända sig till. Denna instans ska samordna myndigheter som på något sätt ansvarar för att motverka radikaliserings och återkoppla till berörd person. Vidare bör en lämplig myndighet ta fram lättläst information om hur man som närstående ska agera när man uppmärksammar extremism i en våldsbejakande miljö.

Därutöver behöver även personal vid olika myndigheter ett förbättrat utbildningsstöd för att ha kompetens att upptäcka tecken på radikaliserings och vidta åtgärder. Att tidigt upptäcka tecken på radikaliserings och sätta in åtgärder och behandling motverkar ytterligare radikaliserings och hindrar tillväxten för sådana grupper.

Regeringen bör återkomma med förslag i enlighet med det anförda.

36. Stöd till närstående och myndighetspersonal, punkt 23 (L)

av Nina Lundström (L).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 23 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2021/22:3984 av Johan Pehrson m.fl. (L) yrkande 4,

bifaller delvis motion

2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 8 och

avslår motion

2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD) yrkande 9.

Ställningstagande

Det är alltför svårt för enskilda som känner oro för att någon är på väg att radikaliserats att få hjälp. Regeringens bidrag till den nationella stödtelefon som drevs av först Röda Korset och sedan Rädda Barnen upphörde den 1 maj 2018. Telefonlinjen drevs vidare med Rädda Barnens egna medel fram till årsskiftet 2018/19, varefter den avvecklades för att återstarta först i mars 2020 och då med ny finansiering. Det är oroväckande att det från offentligt håll inte finns en större långsiktighet i stödet till anhöriga som är oroliga för att deras närstående radikaliserats.

Särskilt yttrande

Utländsk finansiering av religiös verksamhet, punkt 24 (V)

Jessica Wetterling (V) anför:

Frågan om utländsk finansiering av religiösa verksamheter i Sverige är ett fenomen som inte har studerats i särskilt hög grad. Det finns därför skäl att aktivt följa frågan om försök till utländsk påverkan på religiösa verksamheter i Sverige. Enligt min mening finns det därför skäl för regeringen att utreda frågan om förekomsten av otillbörlig finansiering från utländska aktörer som syftar till radikalisering eller sprider extremism. När en utredning är gjord får man överväga om det bör vidtas några åtgärder. Det är viktigt att i detta sammanhang framhålla värnandet av religionsfriheten och att eventuella framtida begränsningar för trossamfund, exempelvis vad gäller finansiering, behöver ske med försiktighet.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från allmänna motionstiden 2021/22

2021/22:80 av Amineh Kakabaveh (-):

8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att synliga religiösa symboler för barn i skolan och förskolor bör förbjudas och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att diktatoriska och kvinnofientliga regimers inflytande i Sverige genom påkostade moskébyggen, religiösa skolor och förskolor i syfte att här utöka sitt politiska inflytande bör stoppas och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:82 av Amineh Kakabaveh (-):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det ska råda förbud mot att bära slöja och andra synliga religiösa symboler inom skolans och förskolans verksamhet i Sverige och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:216 av Julia Kronlid m.fl. (SD):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om krafttag för att stoppa hot och våld mot bakgrund av personlig trosuppfattning och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:245 av Markus Wiechel m.fl. (SD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en terrordom bör resultera i indraget medborgarskap och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att terrordömda med dubbelt medborgarskap per automatik bör utvisas och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att möjliggöra stängning av religiösa samfund med hårdföra tolkningar som tenderar att driva människor till att begå brott eller stödja terror och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:288 av Jonas Andersson i Skellefteå (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förbjuda alla former av böneutrop från religiösa byggnader och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:335 av Markus Wiechel m.fl. (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att religionsfriheten även bör innefatta frihet från religion och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:466 av Mia Sydow Mölleby m.fl. (V):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning som ser över möjligheten att införa ett tredje kön som juridiskt sett är jämställt med kvinna och man och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:580 av Jan Ericson (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att skyddet för äganderätten bör stärkas i grundlagen och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:688 av Mats Nordberg (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att snarast möjligt införa förbud i offentliga miljöer (skolor, gator, torg, butiker, offentliga kontor) mot att bära ansiktstäckande slöja och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:727 av Dag Larsson (S):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga ett införande av ett moderniserat uniformsförbud och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:851 av Mats Green (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka den försvagade svenska äganderätten genom översyn och förtydligande av ”miljöundantaget” i 2 kap. 15 § regeringsformen och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:912 av Richard Jomshof m.fl. (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förbjuda alla former av böneutrop från religiösa byggnader och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:986 av Richard Jomshof (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett förbud mot heltäckande muslimsk slöja på alla offentliga platser och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:991 av Richard Jomshof (SD):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om återkallande av medborgarskap vid terroristbrott för personer med dubbelt medborgarskap och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om återkallande av medborgarskap vid terroristbrott för dem som tidigare invandrat till Sverige och erhållit ett svenskt medborgarskap, även i de fall de görs statslösa, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2021/22:994 av Richard Jomshof (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett förbud mot muslimsk slöja i den svenska för- och grundskolan och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:995 av Richard Jomshof (SD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ta reda på i vilken utsträckning muslimska församlingar och moskéer tar emot utländska bidrag, men också från vilka länder dessa bidrag kommer samt om dessa är förknippade med någon form av motkrav, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheten att förbjuda utländsk finansiering för religiösa grupper samt kräva att muslimska föreningar verksamma i Sverige har en grundläggande positiv syn på det svenska samhället, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2021/22:1067 av Ann-Sofie Lifvenhage (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheten att dra in det svenska medborgarskapet för personer med dubbelt medborgarskap om de döms för mycket grova brott såsom terroristbrott, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2021/22:1146 av Hans Eklind (KD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över relevant lagstiftning för att säkerställa möjligheten att stoppa regelbundna och institutionaliserade offentliga böneutrop och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:1709 av Magnus Jacobsson (KD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen måste ta fram en handlingsplan för att motverka förföljelse av kristna och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:1957 av Ellen Juntti m.fl. (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning i syfte att införa slöjförbud i för- och grundskolan och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:2116 av Lars Adaktusson (KD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om vikten av att det tillsätts en nationell kommission för att stimulera offentlig debatt kring det unika och okränkbara människovärdet, samhällsgemenskapens grund samt de mänskliga fri- och rättigheterna och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:2117 av Lars Adaktusson (KD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ges i uppdrag att skyndsamt tillsätta en utredning om trakasserier mot kristna i Sverige, som bör kartlägga omfattningen av kristofobi, analysera bakomliggande orsaker samt ge förslag till åtgärder mot okunskap, fördomar och hatbrott med kristofobiska motiv, och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:2465 av Aron Emilsson m.fl. (SD):

5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förbjuda donationer från utländska fysiska och juridiska personer, innefattande utländska statliga organ, till samfund som motarbetar demokrati, grundläggande friheter och mänskliga rättigheter i Sverige, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2021/22:2485 av Robert Halef (KD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett förbud mot att barn bär hijab, niqab eller burka i barnomsorg och lågstadiet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2021/22:2513 av Alexandra Anstrell m.fl. (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska tillsätta en utredning av ett slöjförbud i grundskolor och förskolor och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:2526 av Adam Marttinen m.fl. (SD):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förbjuda utländsk finansiering av trossamfund och andra organisationer och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stoppa det offentliga samhällets legitimering av och anpassning till den islamistiska ideologin och tillkännager detta för regeringen.

4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett förbud mot heltäckande klädsel på offentlig plats och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett förbud mot att bära slöja i förskolor och grundskolor och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett förbud mot böneutrop och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en nationell handlingsplan kring radikaliserings och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om utökat stöd till närstående och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förbättrat utbildningsstöd för myndighetspersonal och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om återkallande av medborgarskap vid terroristbrott och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:2542 av Patrick Reslow m.fl. (SD):

14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att värderingsstyrd slöja ska förbjudas inom grundskolan och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:2545 av Patrick Reslow m.fl. (SD):

9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att värderingsstyrd slöja ska förbjudas inom svenska förskolor och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:2551 av Jonas Andersson i Skellefteå m.fl. (SD):

9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om återkallande och ogiltigförklarande av medborgarskap och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:2562 av Ann-Christine From Utterstedt m.fl. (SD):

8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett förbud för minderåriga att bära heltäckande klädsel och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett förbud för minderåriga att bära slöja i offentliga verksamheter och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:2577 av Markus Wiechel m.fl. (SD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om klagofristen vid Europadomstolen och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:2980 av Christian Carlsson (KD):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning om att förbjuda utländsk finansiering av organisationer som kan bidra till radikaliserings, våld eller terror och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kunna återkalla svenskt medborgarskap för personer med dubbelt medborgarskap som aktivt medverkat eller varit delaktiga i terroristbrott och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:2990 av Christian Carlsson (KD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över relevant lagstiftning för att säkerställa möjligheten att lokalt stoppa regelbundna och institutionaliserade offentliga böneutrop och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:3058 av Kjell Jansson (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka det grundlagsskyddade egendomsskyddet och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:3217 av Per Schöldberg m.fl. (C):

- 1.2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en grundlagsöversyn vad gäller rätten till domstolsprövning av grundlagsfästa fri- och rättigheter, äganderätten, diskrimineringsförbudet, minoritetsfrågor och minoritetsspråk samt konstruktivt misstroendevotum och tillkännager detta för regeringen.

Förslaget behandlas i den del som avser äganderätten.

- 1.3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en grundlagsöversyn vad gäller rätten till domstolsprövning av grundlagsfästa fri- och rättigheter, äganderätten, diskrimineringsförbudet, minoritetsfrågor och minoritetsspråk samt konstruktivt misstroendevotum och tillkännager detta för regeringen.

Förslaget behandlas i den del som avser diskrimineringsförbudet.

2021/22:3224 av Alireza Akhondi m.fl. (C):

19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda ett stärkt stöd för säkerhetsinsatser till trossamfund och civilsamhället och tillkännager detta för regeringen.

20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning som syftar till att stoppa utländska staters finansiering av religiösa samfund i Sverige och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:3289 av Matheus Enholm m.fl. (SD):

3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett tydligare förbud mot otillbörlig särbehandling på grund av politisk åskådning vid anställning inom offentlig kommunal och regional verksamhet och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:3292 av Matheus Enholm m.fl. (SD):

3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hur det allmänna bättre kan skydda de som på otillbörlig grund missgynnas på grund av sin politiska åskådning, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ingen ska diskrimineras på grund av att denne är svensk, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om omprövning av förvärvade medborgarskap i regeringsformen och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:3386 av Allan Widman m.fl. (L):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en militieombudsman (MO) ska återinföras och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:3450 av Marléne Lund Kopparklint (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda förutsättningarna för att starta ett kunskapscentrum mot våldsbejakande extremism och antidemokratiska miljöer och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:3509 av Annie Lööf m.fl. (C):

29. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att reformera stödet till trossamfunds säkerhetsåtgärder med syfte att möjliggöra långsiktiga och löpande investeringar och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:3520 av Martina Johansson m.fl. (C):

57. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda frågan om ett tredje juridiskt kön och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:3579 av Johan Hedin m.fl. (C):

77. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förebyggande åtgärder mot radikaliserings och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:3598 av Lars Beckman (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheterna att återkalla medborgarskap och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:3644 av Lars Püss m.fl. (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheterna att kunna återkalla medborgarskap under vissa förutsättningar och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:3783 av Johan Forssell m.fl. (M):

18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en översyn av regelverket för utländsk finansiering av organisationer i Sverige och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett svenskt medborgarskap ska kunna återkallas, bl.a. i fall då någon med dubbelt medborgarskap har begått ett terrorbrott, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2021/22:3789 av Karin Enström m.fl. (M):

3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en översyn av regelverket kring utländsk finansiering av trossamfund och om omfattningen av utländska bidrag till svenska trossamfund och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att medborgarskap i Sverige ska kunna återkallas vid brott som är till allvarlig skada för svenska statens vitala intressen och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att öka tryggheten och den fysiska säkerheten för utsatta trossamfund i Sverige och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:3792 av Karin Enström m.fl. (M):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att värna varje människas fri- och rättigheter och tillkännager detta för regeringen.

3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att motverka alla former av extremism och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ökad säkerhet för trossamfund och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:3793 av Karin Enström m.fl. (M):

5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över hur skyddet för mänskliga fri- och rättigheter kan stärkas i regeringsformen och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge 2020 års grundlagskommitté i uppdrag att överväga om fler fri- och rättigheter bör omfattas av begränsningsreglerna i 2 kap. 21 § regeringsformen samt reglerna om vilandeförklaring i 2 kap. 22 § regeringsformen och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka grundlagsskyddet för de mänskliga fri- och rättigheterna på så sätt att det slås fast att staten har en skyldighet att skydda enskilda från kränkningar av mänskliga fri- och rättigheter som utförs av andra enskilda och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge 2020 års grundlagskommitté i uppdrag att förtydliga utformningen av skyddet för föreningsfriheten och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör se över regeringsformens bestämmelse om medborgarskap på så vis att en möjlighet införs att återkalla medborgarskap i de situationer som medges i folkrätten och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en äganderätts- och näringsfrihetskommision för att kartlägga hot mot och inskränkningar i äganderätten och näringsfriheten och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge 2020 års grundlagskommitté i uppdrag att överväga utformningen av diskrimineringsförbudet i 2 kap. 12 § regeringsformen och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:3843 av Maria Malmer Stenergard m.fl. (M):

7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att medborgarskap i Sverige ska kunna återkallas vid oriktiga uppgifter och mutor och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att medborgarskap i Sverige ska kunna återkallas vid frivilligt deltagande

i utländsk militär styrka och vid brott som är till allvarlig skada för svenska statens vitala intressen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2021/22:3884 av Robert Halef (KD):

4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett svenskt medborgarskap ska kunna återkallas för den som har dubbelt medborgarskap och som har medverkat i eller varit delaktig i grov brottslighet, exempelvis terroristbrott eller krigsförbrytelser, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2021/22:3965 av Johan Pehrson m.fl. (L):

56. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en tillsättning bör utredas i syfte att lägga fram förslag till lagstiftning som stoppar icke-demokratiska stater och organisationer med nära koppling till icke-demokratiska stater från att finansiera verksamhet i Sverige och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:3984 av Johan Pehrson m.fl. (L):

4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om långsiktiga strukturer för stöd till enskilda som känner oro för att någon är på väg att radikaliserar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2021/22:4004 av Barbro Westerholm m.fl. (L):

12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda frågan om att införa en tredje könskategori i folkbokföringen för de personer som varken vill folkbokföras som män eller kvinnor, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en kommande grundlagsöversyn ska införliva ett grundlagsskydd mot diskriminering på grund av könsidentitet eller könsuttryck och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om sanktioner mot EU-medlemsländer som inte respekterar hbtq-personers mänskliga rättigheter, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2021/22:4033 av Ulf Kristersson m.fl. (M):

17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om utredning av slöjförbud i för- och grundskolan och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:4061 av Elisabeth Falkhaven m.fl. (MP):

19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att skydda djurens intressen i grundlagen och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:4093 av Nicklas Attefjord och Emma Hult (båda MP):

5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda införandet av ett tredje juridiskt kön och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:4102 av Camilla Hansén m.fl. (MP):

10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vidareutveckla institutet för mänskliga rättigheter och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:4163 av Christian Carlsson m.fl. (KD):

21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om heltäckande slöja i skolan och slöja på flickor i förskolan och lågstadiet och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:4191 av Andreas Carlson m.fl. (KD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka det lokala förebyggande arbetet mot rekrytering och radikalisering och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lagstiftning om samröre med terrorstämplade organisationer skyndsamt bör komma på plats och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förbud mot utländsk finansiering av extremism och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:4210 av Sofia Damm m.fl. (KD):

50. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att förbjuda hijab, niqab och burka på barn i barnomsorg och på lågstadiet och tillkännager detta för regeringen.
51. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett förbud för anställda inom offentlig förvaltning att bära niqab eller burka eller annan heltäckande slöja och tillkännager detta för regeringen.

2021/22:4214 av Hans Eklind m.fl. (KD):

54. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kunna återkalla svenskt medborgarskap i det fall det kan styrkas att personen

har erhållit detsamma på svikliga grunder och tillkännager detta för regeringen.

55. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kunna återkalla svenskt medborgarskap för personer med dubbelt medborgarskap som aktivt medverkat eller varit delaktiga i terroristbrott eller krigsförbrytelser, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
56. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kunna återkalla svenskt medborgarskap om en person har tillskansat sig detsamma genom mutor eller bestickning, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.